کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٩٧ ■ هەینی، ٣٠ی جۆزەردانی ١٤٠٤ _ ٢٠ی ژوئەنی ٢٠٢٥

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

حیزبی دێموکرات:

یەکەم مەرجی ڕزگاربوونی گەلانی ئێران لە چنگ هەموو قەیران و وێرانی و ڕۆژڕەشییەکان کۆتاییهێنان بە تەمەنی ئەم ڕێژیمەیە

– ئەوەی ئێستا لە ئێران ڕوو دەدا، بەرهەمی سیاستەکانی کۆماری ئیسلامییە و بە مانەوەی ئەم ڕێژیمە لە دەسەڵاتدا ئەم دۆخە بەرەو خراپبوونی زیاتریش دەچێ.

– کۆماری ئیسلامی لە کاتێکدا دەهۆڵی شەڕ دەکوتێ، کە ئەو شەڕە شەڕی گەلانی ئێران و بەرژەوەندییەکانی ئەوان نیە؛ بەڵکوو شەڕی دەسەڵاتبەدەستانی کۆماری ئیسلامییە کە هەتا ئێستا هەموو سامان و دارایی خەڵک و وڵاتی ئێرانیان بۆ مەرامە ئایدۆلۆژییەکانیان بەفیڕۆ داوە و قەیران لە دوای قەیران بۆ خەڵک و کۆمەڵگەی وڵات بە دیاری دێنن. (ل ٢)

دەنگی پێی ڕووخان

جیهان چاوەڕوانی دیتنی ئێرانێکی نوێ و کاریگەرییەکانی لەسەر ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە

دۆمینۆی دارمانی «میحوەری مقاومەت»

کاتێک قاسم سولەیمانی، گەورەترین مۆرەی سەربازیی کۆماری ئیسلامی پێنج ساڵ لەوە پێش لە فڕۆکەخانەی بەغدا بە هێرشی مووشەکیی ئەمریکا کوژرا، یەکەم گورزی کوشندە بەر مێحوەری مقاومەت کرا. بەڵام ئەوکات کەم کەس پێیوابوو ئەمە سەرەتایی دارمانی یەک لە دوای یەکی دۆمینۆیەکە لە کۆتاییدا دەگاتە تاران.

بەناو میحوەری مقامەت هاوتەریبی پڕۆژە ناوکی و مووشەکییەکانی کۆماری ئیسلامی جیا لە تێچووی گیانی و کوژرانی مۆرە سەرەکییەکانی ڕێژیم لە سووریە، غەززە و لوبنان بە تریلیۆن دۆلار تێچووی لەسەر حسێبی سامان و سەرچاوە سروشتییەکانی ئێران هەبوو. بەڵام دوای ڕووداوەکانی ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ و بەتایبەت لە یەک حەوتووی ڕابردوودا هەمووی بوو بە خەڵووز. ئێستاش دیکتاتۆر لە بن زەوی خۆی شاردۆتەوە و لە سۆنگەی ئەو شەڕەماڵوێرانکەرەی هەڵیگیرساندوە، لە تەنیشت هەڵتەکانی بنکە و دامەزراوە سەربازییەکانی، ژێرخانە ئابوورییەکانی تێدا دەچن، وڵات خەڵک دەکوژرێن و وڵات کاول دەبێ.

ئەوەی دیار و ئاشکرایە خامنەیی هێشتا دانی بە شکست و هەرەسهێنانی ئیمپراتۆرییە سەربازی و ئایدۆلۆژییەکەی نەناوە و، حازرە بە سەرشۆڕی لە بەرامبەر ئیرادەی ئەمریکا، ئیسرائیل و کۆمەڵگەی جیهانیدا پاشەکشە بکا هەتا بتوانی تاج و تەختەکەی بپارێزێ و دەرفەتی بووژانەوەی دەست کەوێ. هەڕەشەی ئەوەشی کردوە لە غەیری ئەوەدا ئەو شەڕە بەربڵاوتر دەکا و زۆر وڵات و لایەنی دیکەش لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا تێوەردەدا.

ڕێژیم ئەو شەڕەی لە ئێستادا لەگەڵ خەڵکی وڵات دەست پێکردوە. لە ماوەی ٨ ڕۆژدا و بە مەبەستی چاوترسێنکردنی خەڵک و بەرگرتن بە نارەزایەتییە جەماوەرییەکان سەدان کەسی بە تۆمەتی سیخوڕی دەسبەر کردوە. بە پچڕاندنی هێڵی ئینتێرنێت و دابڕاندنی خەڵک لە کۆمەڵگەی ئازاد و ڕاگەیەندنەکان بواری بۆ سەرکوتی زیاتری خەڵک و جینایەتخوڵقێنی خۆش کردوە.

لەگەڵ ئەوەشدا بە سەرنجدان بە ڕەوتی ڕووداوەکان وا دیارە کۆماری ئیسلامی ئاوای بۆ ناچێتە سەر. هێشتا چارەنووسی شەڕ یەکلا نەبۆتەوە و چەکی دیپلۆماسییش بۆ کۆماری ئیسلامی ئەو بڕشتەی نیە. چونکی لانیکەمی داخوازیی ئەمریکا و لایەنەکانی بەرامبەری کۆماری ئیسلامی ئەوەیە ڕێژیم بەتەواوی خۆی بەدەستەوە بدا، هیچ چالاکی و پڕۆژەیەکی ئەتومی و مووشەکیی نەمێنێ و کۆتایی ڕەها بە هەرچەشنە دەستوەردان و ناسەقامگیرییەکی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بێنێ، داخوازییەک کە خامنەیی هەتا ئێستا ملی بۆ ڕانەکێشاوە.

ڕۆژان و حەوتووانی داهاتوو چارەنووسسازن. ئاخۆ خامنەیی لەوپەڕی لاوازی و کەساسیدا ئەو جامە ژارە دەخواتەوە؟ ئایا ئیسرائیل ئەو هەلە مێژووییە بۆ پانکردنەوەی یەکجاریی دوژمنە سەرەکییەکەی لەکیس دەدا؟ ئاخۆ نەتانیاهوو و تڕامپ لەسەر بەرژەوەندییە جیاوازەکانیی وڵاتەکانین کەلێنیان تێدەکەوێ؟ فاکتەرە ناوچەییەکان کاریگەرییان چۆن دەبێ؟ دۆخی کارەساتباری نێوخۆ بە چ لایەکدا دەکەوێ؟ دەبێ چاوەڕوانین بین.

سەر وتار

خێوی شەڕ و ئاوابوونی خۆری تەمەنی

عەلی بداغی

دیکتاتۆر و ڕێژیمە فاشیستی و توتالیتێرەکان هەموو یەک چارەنووسی هاوبەشیان بووە کە تێداچوونە، و ئەوەش ئاکامی هەڵەی لێکدانەوەیان لە دۆخ و پێگەی خۆیان بووە. هێرشی ئادۆلف هیتلێر بۆ یەکیەتیی سۆڤییەت (١٩٤١) بەو وەهمە کە سوپای سوور لاوازە و ئەو هەڵە ستراتیژییە چارەنووسی شەڕی جیهانیی دووهەمی بەراوەژوو کردەوە. ستراتیژیی مستی ئاسنینی نیکۆلا چائۆشسکۆ بۆ بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ خەباتی مەدەنیی خەڵکی ڕوومانی (١٩٨٩) کە بووە هۆی هەڵگەڕانەوەی سوپای وڵاتەکەی و دواتر گوللەباران کرانی خۆی و ژنەکەی. هێرشی سەدام حوسێن بۆ سەر کوێت (١٩٩٠) کە دواتر بووە هۆی ڕووخانی ڕێژیمەکەی بەهۆی دەستوەردانی دەرەکی. سەرکوتی خوێناویی نارەزایەتییەکانی لیبی بە بڕیاری ڕاستەوخۆی مەعمەر قەزافی (٢٠١١) کە ئەوی تووشی ئەو چارەنووسە کارەساتبارە کرد. هەوڵی بەشار ئەسەد بۆ مانەوە لەسەر کورسیی دەسەڵاتی سووریە پاش ڕووداوەکانی بەهاری عەرەبی (٢٠١١) بە نرخی وەڕێخستنی سێزدە ساڵ شەڕی نێوخۆیی و ملدان بۆ شەڕە نیابەتییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران کە ئەوی ناچار بە هەڵاتن بۆ مۆسکۆ کرد. لەڕاستیدا ئەوانە تەنیا چەند نموونەیەکی مێژوویی ئەو تۆمارە لە ڕابردوویەکی نیزیکی سەردەمی ئێمەن. ئەمە بۆ خامنەیی و ڕێژیمەکەشی ڕاستە. پرسیار ئەوەیە چ شتێک کۆماری ئیسلامی و خامنەیی کە ئێستا ئیدی دەسەڵاتەکانیشی بە سپای پاسداران داوە و خۆی لە کونێک لە ژێرزەویدا شاردۆتەوە، ئاوا غەڕڕە و بێمنەت لە ڕوودانی شەڕی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ئیسرائیل کردبوو؟

خۆ ئەگەر لێدوان و دەرکەوتنە مێدیاییەکانی پێشتری ژێنەراڵە کوژراوەکانی کۆماری ئیسلامی لە قاسم سولەیمانی ڕا بگرە هەتا حوسێنی سەلامی و لە غوڵامعەلی ڕەشید ڕا بگرە هەتا محەممەد باقری و ئەمیر حاجیزادە بە بنەما وەربگرین، بۆمان دەردەکەوێ کە وەهمی بەهێزی و پارێزراوییان لە سۆنگەی زەڕادخانەی درۆن و مووشەکە بالستیکییەکانیان، و هەروەها هێزە نیابەتییەکانیان لە عێراق، یەمەن، سووریە، لوبنان و فەلەستین کە قاسم سولەیمانی بە قەڵغانی ٢ هەزار کیلۆمەتریی پارێزەری ئێران ناوی دەبرد، سەریانی خوارد. نواندنی هێزی مووشەکیی سنووردار لە عەمەلیاتەکانی بەناو "وعدە صادق"ی یەک و دووشدا نەک هەر ئیسرائیلی نەترساند، بەڵکوو خۆیان گوتەنی وەخەبەری هێنان و لێیان ڕابوون و لەژێر ناوی ئۆپەراسیۆنی...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٢

دەرنجامەکانی ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕشی ئیسلامی
عومەر باڵەکی
٣

دۆناڵد تڕامپ سەرۆک‌کۆماری نۆرماڵ
و: کەماڵ حەسەنپوور
٥

بوومەلەرزەیەکی ژێئۆپۆلۆتیک لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا
ئەفشین مەعرووفیان
٧

چیتر شەڕ نیعمەت نییە!
ڕەزا دانشجوو
١٠

حوکمڕانی لە کونەتەیارەوە
دارسمە
١١

حیزبی دێموکرات:

ئەوەی ئێستا لە ئێراندا ڕوو دەدا بەرهەمی سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامییە

بەرەبەیانی ئەمڕۆ هەینی، ٢٣ی جۆزەردانی ١٤٠٤ی هەتاوی ئیسڕائیل لە چەند شەپۆل هێرشی بەربڵاودا چەند بنکەیەکی سەربازی و ئەتومیی کۆماری ئیسلامیی ئێرانی لە چەند شارێکدا بۆمباران کرد، هەروەها چەند زانایەکی ئەتومی و کۆمەڵێک فەرماندەری پلەبەرزی سپای پاسداران و هێزە چەکدارەکانی کۆماری ئیسلامیی کوشت.

کۆماری ئیسلامیی ئێران بە هۆی ماهییەتی شەڕخوازانە و قەیرانخوڵقێنیی خۆی و لەسۆنگەی سیاسەتی شەڕفرۆشی و ناسەقامگیرکردنی ئەمنییەتی ناوچەیی و جیهانی، ئەمجارەیان بڵێسە و ئاگری شەڕی هێنایە نێوخۆی وڵات. ئەم ڕێژیمە تێرۆریستە کە ئامادە نیە مل بۆ هیچ پەسندکراو و ڕێککەوتننامەیەکی نێونەتەوەیی ڕابکێشێ، ڕێز لە سەروەریی سیاسیی وڵاتانی دیکە بگرێ و خەڵکی ئێرانی وەک قەڵغانێک بۆ بردنەپێشی سیاسەتە چەوت و دژەگەلییەکان بەبارمتە گرتوە، بەرپرسیاری هەموو قەیرانەکانی ئێستا و ئەو دۆخەیە بەسەر وڵاتدا سەپاوە.

کۆماری ئیسلامی لە کاتێکدا دەهۆڵی شەڕ دەکوتێ، کە ئەو شەڕە شەڕی گەلانی ئێران و بەرژەوەندییەکانی ئەوان نیە؛ بەڵکوو شەڕی دەسەڵاتبەدەستانی کۆماری ئیسلامییە کە هەتا ئێستا هەموو سامان و دارایی خەڵک و وڵاتی ئێرانیان بۆ مەرامە ئایدۆلۆژییەکانیان بەفیڕۆ داوە و قەیران لە دوای قەیران بۆ خەڵک و کۆمەڵگەی وڵات بە دیاری دێنن.

خەڵکی ئێران لە ماوەی زیاتر لە چوار دەیەی تەمەنی کۆماری ئیسلامیدا بە بەردەوامی بە ڕێگای جۆراوجۆری وەک بایکۆتکردنی بەناو هەڵبژاردنەکان، مانگرتن، نارەزایەتیدەربڕین و خۆپێشاندانی جەماوەری بەتایبەت لە بزووتنەوەی ژینادا دەنگی خۆی بە کۆمەڵگەی جیهانی گەیاندوە و بەئاشکرا ڕایگەیاندوە کە ئەم ڕێژیمە هیچ شەرعییەتێکی سیاسی و گەلیی نیە و لە شێوەی جۆراوجۆردا ئیرادەی خۆیشی بۆ تێپەڕین لە کۆماری ئیسلامی نواندوە.

٤٧ ساڵ دەسەڵاتی ڕەش و سەرکوتگەری کۆماری ئیسلامی ئاکامەکەی تەنیا تێرۆر و کوشتنی ڕۆڵە ئازادیخوازەکانی وڵات، سەرکوتی هەمەلایەنەی ماف و ئازادییەکانی خەڵک، وێرانی و پاشکەوتوویی وڵات لە ڕووی ئابووری و ژینگەیی و کەڵەکەبوونی سەدان قەیرانی سیاسی و مرۆیی و کۆمەڵایەتی لەسەر یەکتری بووە. ئەوەش کە ئێستا لە ئێران ڕوو دەدا، بەرهەمی سیاستەکانی کۆماری ئیسلامییە و بە مانەوەی ئەم ڕێژیمە لە دەسەڵاتدا ئەم دۆخە بەرەو خراپبوونی زیاتریش دەچێ، بۆیە یەکەم مەرجی ڕزگاربوونی گەلانی ئێران لە چنگ ئەو هەمووە قەیران و وێرانی و ڕۆژڕەشییە کۆتاییهێنان بەتەمەنی ئەم ڕێژیمەیە.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
دەستەی کارگێڕی
٢٣ی جۆزەردانی ١٤٠٤ی هەتاوی

بێدەنگیی خەڵکی ناوەند و ئێمەی نەتەوەکانی ستەملێکراو

لەگەڵ هێرشە ئاسمانییەکەی ئیسرائیل بۆ سەر خاکی ئێران – بەبێ گوێدانە ڕەهەندە یاسایی، سەربازی و سیاسییەکانی– ئەو کاردانەوەیەی کە دەبوو لە دڵی کۆمەڵگەوە، واتە خەڵک بێتە ئاراوە، هەتا ئێستا ڕووی نەداوە. ئەو کاردانەوەی ئێمە لە لایەن کۆمەڵگەی ناوەندەوە دەیبینین بێدەنگییەکی قورس و کوشندەیە. لە هەر کۆمەڵگەیەکی دیکە و لە هەلومەرجێکی هاوشێوەدا، و لە هەر شوێنێکی دیکەی جیهاندا، ئەوە دەکرا بە هەوێنی گۆڕەپانی ڕاپەڕین و گۆڕانکاری. ئەگەر ڕووداوێکی لەو شێوەیەی ئێران، لە وڵاتێکی دیکە ڕووی دابا، خەڵکی بەشی ناوەندی ئەو وڵاتە، هەرچەندە ڕێژیمەکەیان ستەمکاریش بووایە، بێگومان دەڕژانە سەر شەقامەکان. بەڵام لە ئێرانی ئەمڕۆدا، بە تایبەت بەشی ناوەند، بەردەوامن لە پاسیڤبوون و کەوتنە نێو خەوێکی قووڵەوە.

لە هەلومەرجێکدا کە گوشارە نێودەوڵەتی و ناوچەییەکان بۆ سەر ڕێژیم بەردەوام لە زیادبوونایە و خەڵکی دەوروبەر، بە تایبەت لە کوردستان و بەلوچستان و ئەهواز و ناوچە چەوساوەکانی دیکە باجی قورسیان بۆ خەبات و بەربەرەکانی لەگەڵ ئەم ڕێژیمە داوە، جەماوەری ناوەند هەروا بێدەنگە. ئەم بێدەنگییە بەڕێکەوت نیە؛ ئەوە ڕەنگدانەوەی دوودڵییەکی پێکهاتەییە، بۆ بەشداریکردن لە پرۆژەی گۆڕینی بنەڕەتیی سیستەمەکە.

ئێستا ئەو پرسیارە دێتە پێش: ئایا خەڵکی ناوەند چاوەڕێی وڵاتانی دەرەوە، یان گەلانی تری ئێران، وەک کورد و بەلووچن بێن و ئەرکەکەیان بۆ تەواو بکەن؟ وەڵامی ئەم پرسیارە لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە ڕوونە: ڕووخاندنی حکومەتێک –تەنانەت ئەگەر تاکڕەو و تاوانکاریش بێت– ناتوانرێت لە دەرەوە بسەپێندرێت. شەرعییەتی ئەو گۆڕانکارییە، پەیوەستە بە چالاکی خەڵکی خۆجێیی. ڕەنگە هێز و لایەنە نێودەوڵەتییەکان بتوانن ڕێگاکە نەرم و خۆش بکەن، بەڵام ناتوانن جێگەی ئیرادەی خەڵکی هەمان وڵات بگرنەوە؛ بەتایبەتی ئەو خەڵک و جەماوەرەی کە لە ناوەندادن، هەم لە ڕووی ژمارەی دانیشتووان و چ لە ڕووی چڕبوونەوەی دەسەڵاتەوە، لە پێگەیەکی سەرەکی و کلیلیدان.

لەم جۆرە هەلومەرجەدا، پاسیڤیەتی و ناکارایی چینی ناوەندگەرا، هەڵگری پەیامی گرینگە بۆ گەلانی چەوساوە. پەیامی یەکەم ئەوەیە کە نابێت چاوەڕوانی بەئاگاهاتنەوەی کتوپڕی ناوەند بکەین. ئەو بێدەنگییەی ئەمڕۆ دەیبینین، تەنیا دەرئەنجامی ترس نیە، بەڵکوو دەرئەنجامی ساڵانێکە لە بەرژەوەندیی پێکهاتەیی، ئیمتیازە کولتوورییەکان و هەستکردن بە سەربەخۆیی بە "نیشتمانێکی یەکگرتوو" کە بەکردەوە ناوەند وەک میحوەر و دەروبەر وەک پەراوێز دەبینێت.

لە بەرامبەر ئەم واقیعەدا، ئەرکی ئێمەی گەلانی ستەملێکراو، نەک هاواری سۆزداری، بەڵکوو دەبێ شیکاریی واقیعی ببێت. پێویستە ئەم بۆشاییە کە دروست بووە، بەڵام نەک بۆ هەڵگیرسانی ڕق و کینە، بەڵکوو بۆ ئاوەدانکردنەوە و ئاشتەوایی نەتەوەیی لەنێو خۆماندا بە کار بهێنین. دەبێت لە ململانێ مێژووییەکان بەبێ ئەوەی لە بیریان بکەین، بۆ دووبارە نەبوونەوەیان لەو فێربین، و دەست بە لاپەڕەیەکی نوێ بکەین. لاپەڕەی خۆبەڕێوەبردن، هاوپشتی نێوخۆیی و دوورکەوتنەوە لە پشتبەستن بە ناوەندێکی خەوتوو.

هەنگاوی یەکەم، ئامادەکردنی گەلی خۆمانە: چ لە ڕووی دەروونی و چ لە ڕووی ڕێکخراوەییەوە. دەبێت لە ئەگەری روخانی ڕێژیم، گەلەکەمان فێر و ئامادە کردبێت، کە چۆن پارێزگا، شار، ناوچە و گوندەکانیان بەڕێوە ببەن؛ چۆنیەتیی پاراستنی ئارامی گشتی، و چۆن ڕێگری بکەن لە بۆشایی دەسەڵات کە نەبێتە هۆی، ئاژاوە، هەرج و مەرج، یان هەڵوەشاندنەوەی نەخوازراو. ئێمە پێویستمان بە شێواز گەلێکە بۆ حوکمداری بەشدارانە، نێوخۆیی و دێموکراتیک؛ شێواز گەلێک، کە نەک لەسەر بنەمای ناوەند، بەڵکوو لەسەر بنەمای پێداویستییە ڕاستەقینەکانی هەر ناوچەیەک، دیزاین کراوبن.

هەنگاوی دووەم، داڕشتن و بە ڕوونی خستنەڕووی داواکارییەکانمان. دەبێت بزانین چیمان دەوێت، بەڵام دەبێت بە شێوەیەکی واقیعی بیخەینە ڕوو، خۆمان لە سیاسەتی "هەموو یان هیچ" بەدوور بگرین. زۆرترین داواکاری، بەبێ گوێدانە توانا و مەرجە بابەتییەکان، نەک هەر شکست دەهێنێت لە بەدەستهێنانی ئەنجام، بەڵکو نەوەکانی داهاتووش لە ڕێڕەوی داواکارییەکانان دەخاتە تەنگانە و بێهیوایان دەکات. دەبێت پلانێکمان هەبێت بۆ پێشکەوتنی هەنگاو بە هەنگاو؛ لە خۆبەڕێوەبەریی نێوخۆییەوە هەتا بەدیهێنانی مافی چارەی خۆنووسین لە چوارچێوەی یاسایی و شەرعیەت پێدراوی نێودەوڵەتیدا

بەڵام لە هەمووی گرنگتر، نابێ ڕێگە بدەین کوردستان، بەلووچستان و ناوچە بێبەشەکانی تر، باری خەبات بۆ ناوەندێک کە لە خەوی ڕۆئیاییدایە، لە شان بگرن. هەرکات ناوەند، لە تارانەوە تا ئیسفەهان، لە شیرازەوە تا مەشهەد، ئیرادەی جووڵە و گۆڕان نیشان بدات، ئەو کات ئێمە وەک مندالی گەلانی مێژوویی ئەم خاکە، لە ڕێگای روخانی ڕێژیم، هەنگاو بە هەنگاو لەگەڵ ئەواندا دەڕۆین. بەڵام تا ئەوکاتە، نابێ تاکلایەنە تێچووی قورسی ڕاپەڕین بدەین.

ڕووخانی ڕێژیم، بەبێ بەشداری کارای ناوەند مومکین نییە. ئەگەر ئەم ڕاستییە پشتگوێ بخەین، وەک زۆرێک لە ڕاپەڕینەکانی مێژووی هاوچەرخی ئێران، هەوڵی نەتەوە چەوساوەکان یان سەرکوت دەکرێن یان دەستیان بەسەردا دەگیرێت. ئێستا نە کاتی خۆشخەیاڵی، نە کاتی هەستی شۆڕشگێڕانەیە، بەڵکوو کات، کاتی شیکاری ستراتیژی و پلاندانانی وردە.

دڕێژەی سەروتار

خێوی شەڕ و ئاوابوونی خۆری تەمەنی

... "شێری ڕاساو"دا و هەتا ئێستا کارێکیان پێ کردوە با بە دەواری شڕی نەکردبێ.

کۆماری ئیسلامی بێسەرنجدان بە گۆڕانکاری لە هاوکێشە ناوچەیی و جیهانییەکاندا هەموو هێڵە سوورەکانی بەزاند و ئیسڕائیلی تووشی شەڕ لە چەند بەرەدا کرد، بەو خوێندنەوەیە هەڵەیە کە شەڕی درێژخایەن و چەند لایەنە لە چەند بەرەدا نەتانیاهوو بەچۆک دادێنێ. بەڵام هەر ئەو هەڵە ستراتیژییە بووە هۆی کەوتنی دۆمینۆی قەڵغانە بەرگرییەکەی. سەرەتا حەماس لە غەززە، پاشان حیزبوڵڵا لە لوبنان، دوایە ڕووخانی ڕێژیمی سووریە و ڕاکردنی بەشار ئەسەد بۆ ڕووسیە، بە دوای ئەوەدا هەڵتەکاندنی حوسییەکانی یەمەن و کەوتنە قاوغی خۆپارێزیی هێزە نیابەتییەکانی دیکەی ڕێژیم لە ناوچە هەتا کار گەیشتە ئەوەی لە تاران، پێتەختی ڕێژیمەکەیان زرمبەیان لێ هەڵستاند. لەو بارودۆخەدا تەنانەت پشتیوانیی بەناو هاوبەش و هاوپەیمانە ستراتیژییەکانی کۆماری ئیسلامی –چین و ڕووسیە–ش دادی نەدا و لە چەند بەیاننامەیەکی نەزۆکی دیپلۆماسی تێنەپەڕی، ئەوەش سروشتییە کە ئەم دوو هێزە زەبەلاحە نە گرێو لەسەر ئەسپی تۆپیو دەکەن و نە بەرژەوەندییە مەزنەکانیان لەپێناو هێزێکدا دەخەنە مەترسییەوە کە هەتا ئێستا وەک کارتی ئیمتیازوەرگرتن لە هاوکێشە نێودەوڵەتییەکاندا کەلکیان لێ وەرگرتوە.

هەڵەیەکی ستراتیژیی دیکەی کۆماری ئیسلامی ئەوە بوو لە کاتێکدا چەغماغەی شەڕ لەگەڵ زلهێزێکی ناوچەیی لێدا –کە پشتیوانیی نێودەوڵەتی بەهێزیشی هەیە– کە بۆخۆی لە نێوخۆی وڵاتدا نەک شەرعییەتی سیاسی و خەڵکیی نیە پشتی پێ ببەستێ، بەڵکوو کۆی قەیرانە سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان کە کۆمەڵانی خەڵکی ئێران ڕێک لە چاوی ڕێبەرانی ڕێژیم و سیاسەتەکانی کۆماری ئیسلامیی دەبینن؛ پێگەی ڕێژیم لەو شەڕەی ئەوەندە دیکەش لاواز کردوە.

کۆماری ئیسلامی ئێستا لە بارودۆخێکدا لە شەڕ چەقیوە کە توانا سەربازییە سنووردارەکانی کە تەنیا لە مووشەک و درۆندا خۆی دەبینێتەوە، ڕۆژ بە ڕۆژ لاوازتر دەبێ و ئی ئەوە نیە بتوانێ وەک کارتێک لە هاوکێشەکانی شەڕ نەک بۆ یەکلاکردنەوەی لە بەرژەوەندیی خۆی، بەڵکوو تەنانەت بۆ ڕاگرتنی شەڕەکەش بە کاری بێنێ. هەروەها لە تەنیشت بێمتمانەیی خەڵک بە دەسەڵات و شکستی سیاسەتی دەرەکی و بەرەبەرە تێچووی قورسی شەڕ و تێکچوونی زیاتری ژێرخانە ئابوورییەکانی وڵات و پێکهاتە خزمەتگوزارییە گشتییەکان و گوشاری هەمەلایەنەی قەیرانە فرەڕەهەندەکان لەسەر خەڵک، ئەگەری خۆپێشاندان و نارەزایەتییە جەماوەرییە سەراسەرییەکان بەهێزتر دەکا؛ ئەو خۆپێشاندان و نارەزایەتییانەی بێگومان ئامانجەکەیان تەنیا گۆڕینی ڕێژیم دەبێت.

فاکتەرێکی دیکە جۆری مامەڵەی وڵاتانی عەرەبیی کەنداو و ڕکەبەرەکانی ئێران لە ناوچەیە، لە تورکیە ڕا بگرە هەتا دەگاتە میسر کە سەرەڕای دەربڕینی نیگەرانیی خۆیان لە ئاستی دیپلۆماسیدا بەڵام دەیان ساڵە و ئێستاش پتر لە هەموو ئەو ساڵانە کۆماری ئیسلامی بە هۆکاری ناسەقامگیریی ئەمنییەتی و قەیرانە سیاسییەکانی وڵاتانی خۆشیان دەزانن و بەرژەوەندییەکانیان پتر بە پێوەندییەکانیان لەگەڵ ئیسڕائیل و ئەمریکا گرێ داوە هەتا مانەوەی کۆماری ئیسلامی.

بەگشتی هەڵەی لێکدانەوە و گۆڕینی چارەنووسی دیکتاتۆرەکان ئەگەر بەشێکی وەهمی هێز و دەسەڵاتی ڕەهای خۆیان و بێبایەخیی فاکتەر و ڕاستییە نێوخۆیی و دەرەکییەکانە لە بڕیارەکانی ئەواندا، بەشێکی دیکەشی بۆ پشتکردن لە خەڵک و متمانە و پشتبەستنی زۆریان بە وەفاداریی هێزە چەکدارەکان و بازنەکانی دەسەڵاتی دەوروبەری خۆیان دەگەڕێتەوە. بەڵام ئەزموونی هەرەسهێنانی دیکتاتۆرییەکانی پێشوو پێمان دەڵێن کە لە بڕگە مێژووییە چارەنووسسازەکان و خاڵگۆڕانەکانی قەیراندا هێزە سەرکوتگەرەکانی دیکتاتۆریش لە بەرامبەر سەرهەڵدانی خەڵک یان زەبری هێزی دەرەکیدا زوو دادەڕمێن.

پاش ٤٧ ساڵ دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامی هەموو مێژووی ئەم ڕێژیمە کوشتار و وێرانی بووە. خێوی شەڕ هەر لە سەرەتای گرتنە دەستی جڵەوی دەسەڵات پاش شۆڕشی ١٣٥٧ پێش هەموو شتێک لە نێوخۆی وڵات شەڕی بە کورد فرۆشت و هێرشی بۆ هێنا و مێژوویەکی لە کوشتار و قەلاچۆی کورد تۆمار کرد. بەردوامیی شەڕ دژی نەتەوەی کورد و جۆراوجۆرییەکانی دیکەی ئێران و مافەکانیان لە هەموو ماوەی تەمەنی کۆماری ئیسلامیدا سیاسەتی نەگۆڕی ڕێبەرانی ڕێژیم بووە. لە دەرەوەی وڵاتیش درێژکردنەوەی شەڕ لەگەڵ عێڕاق بۆ ماوەی ٨ ساڵ و هەڵگیرساندنی شەڕی نێوخۆیی و نیابەتی بۆ خۆی لە وڵاتانی یەمەن، لوبنان، سووریە، فەلەستین و عێڕاق و وەپاشدانی ئەو وڵاتانە بۆ دەیان ساڵ پەرەسەندن بەشێکی دیکە لە کارنامەی ئەو ڕێژیمەن. لە ئێستاشدا کە ڕێژیم بەرەی شەڕێکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ ئیسڕائیل کردوەتەوە، شەڕی ڕاستەقینەی هەر لەگەڵ کۆمەڵانی خەڵکی ئێرانە. ئەم شەڕە کە دەتوانێ و دەشبێ کە کۆتا شەڕی کۆماری ئیسلامیی ئێران بێ، هەر دەبێ لە مەیدانی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ کۆمەڵانی خەڵکی ئێراندا یەکلا بکرێتەوە و یەکلاش دەکرێتەوە. ئەوەی کە هەتا ئێستاش کۆماری ئیسلامی لە مەیدانی بەربەرەکانی لەگەڵ خەڵکدا بەهێز دەنوێنێ نەک بۆ تواناکانی شەڕ و خۆڕاگریی زاتیی ڕێژیم، بەڵکوو بۆ نەبوونی ڕێکخستنی گشتی، نایەکگرتوویی ئۆپۆزیسیۆن و نەبوونی ئاڵترناتیڤ بۆ ئەم ڕێژیمە دەگەڕێتەوە.

دەرنجامەکانی ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕشی ئیسلامی

عومەر باڵەکی

٤٧ ساڵ لەو پێش گەلانی ئێران بە نیازی هاتنەسەرکاری سیستمیکی دیموکرات و ژیانێکی خۆشتر حکوومەتی پاشایەتییان ڕووخاند. بەڵام بێ ئاگا لەوەی ئەو حکوومەتەی جێگرەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی دەبێ، نەک هەر دیموکرات نابێ، بەڵکوو ڕێچکەی ژیانیان دەگۆڕێ و یاسا و ڕێسای کۆنەپەرەستانەی سەدەکانی نێوەڕاستیان بەسەردا دەسەپێنێ و بە هۆی سیاسەتەکانی کۆمەڵگەی ئێران لە دنیای پێشکەوتوو دادەبڕێ. ئەو نیزامە خۆی بە ناوی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە دنیا ناساند و لەسەر بنەمای ویلایەتی ڕەهای فەقهیی حوکمڕانیی خۆی بەسەر گەلانی ئێراندا دەست پێی کرد.

سیستمی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە نێوەرۆکی خۆیدا نیزامێکی ئایدۆلۆژیکە و بۆ مانەوەی خۆی هەوڵی پەرەپێدانی ئەو ئایدۆلۆژییە و باوەڕەکانی خۆی دەدا و ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕش بۆ دەرەوەی سنوورەکانی ئێران دەچێتە ئەو خانەیە، دۆخێک کە حوکمڕانیی سیاسیی وڵاتانی دیکە و دەستێوەردانی سیاسی لە کاروباری نێوخۆیی ئەو وڵاتانە بە ئامانج دەگرێ.

لە پێشەکیی یاسای بنەڕەتیی ئێراندا کە باس لە شێوەی حکوومەتداری لە ئیسلامدا دەکا بەڕوونی باس لەوە دەکا کە حکوومەتی ئیسلامیی ئێران دەبێ بوار و بەستێنی شۆڕشی ئیسلامیی هاوچەشنی ئێران لە نێوخۆ و دەرەوی وڵاتدا پێک بێنی. بۆ پێکهێنانی ئەو بەستێنەش هەم لە نێوخۆی وڵات و هەم لە دەرەوەی وڵات پێویستە کەرەستەکانی بۆ دابین بکرێ کە یەکێک لە کەرەسە گرینگەکانی بوونی ئەرتەش و سوپای چەکداری مەکتەبییە. بەڕوونی لە پێشەکیی یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیدا باس لە ئەرتەشی مەکتەبی دەکا و دەڵێ: "ئەو سوپایە ئەرکەکەی تەنیا پاراستنی سنوورەکان نیە، بەڵکوو ئەرکی بەجێگەیاندنی مەکتەبیبوونی خۆی، واتە جیهاد لە ڕێگای خودا و خەبات بۆ پەرەپێدانی حاکمییەتی قانوونی خوادیە لە سەرانسەری جیهاندا." بەو دوو نموونەی سەرەوە بە باشی و بەڕوونی بۆمان دەردەکەوێ کە حاکمییەتی کۆماری ئیسلامی ئێران سیاسەتی دەرەکیی خۆی لەسەر باوەڕە ئایدۆلۆژییەکانی خۆی دارشتوە و لە ماوەی ئەو ٤٧ ساڵ دەسەڵاتدارەتییدا پێڕەوەی لەو سیاسەتە کردوە و سەرچاوە و تێچووی ماددی و ئینسانی زۆری لێ خەرج کردوە.

ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕشی ئیسلامی ئەگەر لە قۆناخی جۆراوجۆردا بە نرخی برسیکردنی خەڵک و دواخستنی ئێران لە قافڵەی پێشکەوتنی پیشەسازی و ئابووری و کۆمەڵایەتی هەتا ڕادەیەک توانیویەتی هێژموونی و دەسەڵاتی تاران بەسەر بەشێک لە ناوچەکەدا کە بە ناوی هیلالی شیعە ناسرابوو، بسەپێنی. بەڵام لە هەمان کاتدا بووە هۆکاری نەهامەتی و شەڕ و ململانێی دینی و ئایینزایی و تایفی لە ناوچەکەدا و دەبینین کە درێژەدانی ئەو سیاسەتە لەژێر دروشمی "ڕێگای قودس بە کەربلادایە" شەڕێکی بێمانا و بێئاکامی هەشت ساڵەی لێ کەوتەوە و زیانێکی گەورەی ئینسانی و ئابووریی قەرەبوونەکراوە لە هەر دوو وڵاتی ئێران و عێراق دا. درێژەدانی سیاسەتی هەناردەکردنی شۆڕش هەر بەو شەڕە نەوەستا، بەڵکوو بە هۆی دەست تێوەردانی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی لە کاروباری نێوخۆیی وڵاتانی ناوچەکە و تەنانەت وڵاتانی دیکەی جیهان، ئێرانی لە بواری سیاسیی و دیپلۆماسییەوە لە کۆمەڵگەی جیهانی دابراند و لە بواری ئابوورییەوە ئاستی ژیانی گەلانی ئێرانی گەیاندە نزمترین ئاست.

لە ماوەی ٤٧ ساڵی ڕابردوودا دەستێوەردانەکانی کۆماری ئیسلامی لە کاروباری وڵاتانی ناوچەکە لەژێر سێبەری ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕش بەشێکی بەرچاوی بۆ ئەوە بوو کە دەسەڵاتدارانی تاران قەیرانە نێوخۆییەکانیانی پێ داپۆشن و شەڕ و ئاژاوە لەگەڵ ئەو دوژمنانەی بۆخۆیان دروستیان کردوون بەرێتە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران. هەروەها لە ئاست کۆمەڵگەی جیهانی وا نیشان بدا کە نێوخۆی ئێران لەو ناوچە ئاڵۆزەدا لە سێبەری نیزامی کۆماری ئیسلامیدا ئەمنییەت و ئارامییەکەی لە لوتکەدایە.

دەستێوەردان لە کاروباری نێوخۆیی وڵاتان و دروستکردنی تاقم و گرووپی نیابەتی لەلایەن ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییەوە وای کرد کە پێکەوەژیانی گەلان لە ناوچەکەدا بەتەواوی بکەوێتە مەترسییەوە.

کە چاو بە مێژووی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان پێش هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامیدا دەخشێنین، بۆمان دەردەکەوێ بە هاتنە سەر دەسەڵاتی ئەو نیزامە هەم لە نێوخۆی ئێران و هەم لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران توندتیژی و شەڕ و ئاژاوە و دووبەرەکی و تێرۆر لە سەرانسەری ناوچەکە پەرەی گرتوە. بۆ نموونە ئەگەر پێش هاتنە سەر کاری دەسەڵاتدارانی تاران حکوومەتەکان لەنێو خەڵکی خۆیان و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا شەرمیان بوو بە پاڵپشتی کردن لە تێرۆر تاوانبار بکرین، بەڵام دەسەڵاتدارانی ئەو نیزامە بۆ مانەوەی خۆیان لە دەسەڵاتدا بە دەیان گرووپی تێرۆریستییان لەسەر گیرفانی گەلانی ئێران پێک هێنا و بەئاشکرا و بێ سەڵمینەوە لە یاسا و ڕێساکانی نێودەوڵەتی پشتیوانییان لەو گرووپە تێرۆریستیانە کردوە. بەڵام لە ئێستادا دەبینین سیاسەتی هەناردەکردنی شۆڕش بۆ دەرەوەی سنوورەکانی ئێران دوای ڕووداوەکانی ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ ئیدی نەک هەر کارایی خۆی لە دەست داوە، بەڵکوو ئەو سیاسەتە هەڵەوچەوتانەی دەسەڵاتدارنی ڕێژیم دووبارە شەڕێکی ماڵوێرانکەری تووشی گەلانی ئێران کردوە کە ئاکامی ئەو شەڕە تەنیاوتەنیا دارمانی یەکجارەکیی ژێرخانی ئابووری و زیانی مرۆیی قورس لە ئێران داوە. دەبینین دوای ڕووداوەکانی ٧ی ئۆکتۆبر و وەدەستهاتنی خێرای سوپای ئیسرائیل بۆ بەرپەرچدانەوە و هەڵتەکاندنی گرووپە نیابەتییەکانی ئێران و ڕووخانی حکوومەتی بەشار ئەسەد، لە ماوەی نزیک بە دوو ساڵی ڕابردوودا، ڕەوتی ڕوداوەکانی بەپێچەوانەی ویستی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی بووە و دوای ٤٧ ساڵ دروشمی بێنێوەرۆک و هەزینەکردن لەژێر ناوی ئازادسازیی قودس نەک نەیانتوانیوە ستراتیژیی هەناردەکردنی شۆڕشی ئیسلامی لە ناوچەکەدا جێگیر بکەن؛ بەڵکوو خەریکە ئەو سیاسەتە سەری دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی دەخوا و تۆماری ژیانی حوکمڕانیی ئەو نیزامەش تێکەوە دەپێچی.

دیداری بەشی پێوەندییەکانی حیزب لە ئاڵمان لەگەڵ حیزبی دێمۆکرات مەسیحی ئاڵمان

ڕۆژی سێشەممە ٢ی جۆزەردانی ١٤٠٤ (١٧ی ژوئەنی ٢٠٢٥) مستەفا قازیزادە لە بەشی پێوەندییەکانی حیزب لە وڵاتی ئاڵمان و خاتوو لەنیا ڕەسووڵی ئەندامی حیزبی دیموکرات لەگەڵ کریستیان کرێمێر، بەرپرسی پێوەندییە نێونەتەوییەکانی حیزبی دێمۆکرات مەسیحی ئاڵمان (CDU) لەسەر ڕەوشی ئێستای ئێران ڕاوڕاوێژیان کرد. حیزبی دێمۆکرات مەسیحی ئاڵمان بەشداری سەرەکیی دەوڵەتی ئاڵمانە

لەم کۆبوونەوەیەدا بە تێروتەسەلی باسیان لە دوا گۆڕانکارییەکانی ئێستا لە ئێران و کوردستان کرد و بەڕێز کریستیان کرێمێر زۆر بە دڵگەرمی و ڕاشکاوانە باسی لەوە کرد کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەرەو کۆتایی دەڕوات و هیوای خواست کە لەو شەڕ و ئاڵۆزییانەدا زیان بە خەڵکی ئاسایی ئێران نەگات.

لە درێژەی باسەکەدا هەیئەتی حیزب باسی لە ڕۆڵگێڕانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران وەک بەهێزترین و ڕێکخراوترین حیزبی ئۆپۆزیسیۆن لە ئێران کرد. هەروەها جەخت لەسەر ئەوە کرایەوە کە میللەتی کورد لە دوارۆژی ئێران نەخشێکی سەرەکیی دەبێت. ئەوەش بۆ لایەنی ئاڵمانی شی کرایەوە کە دیموکراسی لە داهاتووی ئێران بەبێ بەشداریی کورد لە دەسەڵات و بەبێ بەڕەسمی ناسینی مافی نەتەوەیی هەموو نەتەوەکان، دەستەبەر ناکرێ و هاوکات ئەو داوای لە کریستیان کرێمێر کرا کە حیزبەکەی پاڵپشتی خۆی بۆ پرسی کورد لە ئێران دەرببڕێ دەرببڕێ.

لە کۆتایی کۆبوونەوەکەدا بەڕێز کریستیان کرێمێر داوای کۆبوونەوەی دووبارەی بە زووترین کات کرد بۆ ئەوەی کە زیاتر ئاگاداری ڕەوشی وڵاتی ئێران و خوێندنەوەکانی حیزبی دیموکرات بێت.

کەس نایهەوێ بۆ جەللاد بمرێ

بەشی خەڵکی ئێران لە ٤٧ ساڵ دەسەڵاتدارەتیی کۆماری ئیسلامی تەنیا شەڕ و ماڵوێرانی، هەژاری و بێئەنوایی و بێبەشی لە مافەکانیان بووە، بۆیەشە کەس نایهەوێ بۆ ئەم ڕێژیمە ئەهریمەنییە بمرێ، ئەگەرچی هەتا ئێستاش زۆربەی کوژراوەکانی شەڕ لە ئێران خەڵکی ئاسایی بوون کە ڕێژیم وەک قەڵغانی مرۆیی بەکاری هێناون.

کەمیی خواردەمەن،ی گرانبوونی نرخی کاڵا سەرەکییەکان، دەستنەکەوتنی نان و بێنزین و پچڕانی هێڵی ئینتێرنێت ئەویش لەژێر سێبەری شەڕدا ژیانی لە خەڵکی ئێران تاڵ کردوە و ئەوەندەی دیکەش نەفرەت و بێزارییەکان لە ڕێژیم زۆرتر بوون، بەتایبەت کە دەبینن ڕێبەرانی ڕێژیم و لەسەروو هەموویانەوە خامنەیی، لە پەناگە ژێرزەوییەکاندا خۆیان شاردۆتەوە و ئاگری شەڕەکەش خۆشتر دەکەن.

ڕاپۆرتەکان باس لەوە دەکەن کە کە تەنیا لە پێنج ڕۆژی یەکەمی هێرشەکەدا نزیک بە ٦٠٠ کەس کوژراون و ١٤٥٠ کەسیش بریندار بوون، لە ئیسرائیلیش ژمارەی کوژراوەکان لەو ماوەیەدا ٢٤ کەس و بریندارەکان ١٣٠٠ کەس بوون.

کارناسانی سیاسی دەڵێن ئێران لە دۆخێکی زۆر شپڕێوی ئابووریدا ئاگری ئەو شەڕەی لە ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ەوە هەڵگیرساند. ئابووریی ئێران پێش شەڕەکەش ڕووخاو و داڕماو و خەزێنەی دەوڵەت بۆ ئیدارەدانی وڵات بەتاڵ بوو. بۆیە زۆری پێناچێ کاریگەرییەکانی ئەو شەڕەی کۆماری ئیسلامی پێداگری لەسەر بەردەوامییەکەی دەکا، لە هەموو جومگە ئابوورییەکانی وڵات و ژیانی خەڵکدا خۆی دەردەخا و ئەوەندەی دیکەش کارەساتەکان زیاتر دەبن.

لەو بارودۆخەدا خامنەیی لە پەناگا تایبەتییەکەی خۆیەوە پەیامی شەڕ و هاندانی خەڵک بۆ خۆڕاگری دەدا، بەڵام خەڵک چاوەڕوانی یەکەم دەرفەتن هەتا بە تێکەوەپێچانی تۆماری ئەم ڕێژیمە کۆتایی بە نەهامەتییەکانیان بێنن.

کۆماری ئیسلامی لە گێژاوی قەیرانخوڵقێنییەکانی خۆیدا

هەردی سەلیمی

کۆماری ئیسلامیی ئێران هەروەک ڕێبەرەکەی گوتی کەوتووەتە سەردەمێکەوە کە لەوێدا "لێدان و دەرچوون" شێوەیەکی بەسەرچووە، بەڵام لە ئێستادا ئەمە ڕێک لە پێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا ڕاستە. کۆماری ئیسلامی چەند دەیەیە هەوڵی داوە ئاڵۆزی لە سیستمی جیهانیدا دروست بکات و خۆی بپارێزێ، لێ سەردەم گۆڕاوە و جیهانی ئێستا هێندە ئاڵۆزە کە وڵامدانەوەیەک بە کۆماری ئیسلامی، زۆر ناتوانێ تێکدەری ئەو بێنەزمییە بێت.

ئۆلتیماتۆمێکی دوو مانگە بە کۆماری ئیسلامی درا کە بتوانێ لەم ماوەیەدا خۆی ساخ کاتەوە و بە ڕێککەوتنێک لەسەر بەرنامەی ناوکییەکەی بگات، ڕۆژی پێنجشەممە کاتی ئەم ئۆلتیماتۆمە بەسەر چوو و هێشتا ڕێککەوتنێکیش نەکرابوو. دەبێ لە پێوەندی لەگەڵ وتووێژی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ زلهێزانی جیهان، بەتایبەت ئەمریکا ئاماژە بە خاڵێکی زۆر گرنگ بکەین، ئەویش ئەمەیە کە چەند دەیە وتووێژی جۆراوجۆری ئەمریکا لەگەڵ کۆماری ئیسلامی، هەمیشە فاکتۆرێکی سەرەکیی بە ناوی ئیسرائیلی لە پشتی پەردەوە هەبووە. ئەم فاکتۆرە بە هیچ ڕێککەوتنێک قایل نەبووە. کۆماری ئیسلامی ئەم فاکتۆرەی لەبەرچاو نەگرتوە و تەنانەت ڕۆژژمێری لەنێوچوونیشی بۆ داناوە! بەڵام بەپێچەوانەوەی کۆماری ئیسلامی، ئەمریکا زۆری لەلا گرنگ بووە، بۆیە گەیشتن بە ڕێککەوتنێکی درێژخایەن لە نێوان ئەم دوو سەری وتووێژەدا دوورەدەست بووە.

ئیسرائیل لەدوای تەواوبوونی مۆڵەتەکەی ترامپ، بەرەبەیانیی ڕۆژی هەینی هێرشێکی بەربڵاوی کردە سەر ئێران. ئەم هێرشە لە درێژەی دوو هێرشی پێشوودا بوو، بەم جیاوازییەوە کە جاری پێشوو، بواری بۆ ئەم جار خۆش و لە ڕووی ئاسمانییەوە ئێرانی بێدەسەڵات کردبوو. ئەم هێرشەی ئیسرائیل کە لە ئەنجامیدا چەندین فەرماندەی نیزامیی پلەباڵای کۆماری ئیسلامی و چەندین شوێنی ستراتێژیک و چەند سایتێکی مووشەکی و دامەزراوەی ناوکیی پێکا، سەرکەوتنێکی گەورە بوو بۆ ئەرتەشی ئەو وڵاتە؛ ئەمە لە کاتێکدایە کە هێشتا کۆتاییی نەهاتوە و بڕیار وایە بەردەوام بێت.

سەرۆک وەزیری ئیسرائیل لە یەکەم لێدوانی دوای ئەم هێرشەدا ڕایگەیاند کە ئەوان دەیانهەوێ هەڕەشەی کۆماری ئیسلامی لەسەر خۆیان بڕەوێننەوە و تا لەنێوبردنی ئەو هەڕەشانەش بەردەوام دەبن لە ئۆپەراسیۆنەکەیان کە ناوی "شێری ڕاساو"یان لێ ناوە؛ وەک خۆیان ئاماژەیان پێکردوە ئەم ئۆپەراسیۆنە بۆ مەبەستی نەهێشتنی هەڕەشەکانی ئێران لەسەر ئیسرائیل بەڕێوە چووە.

کۆماری ئیسلامییش بۆ وڵامدانەوە بەم هێرشانە لە شەوی ڕابردووەوە چەندین مووشەک و درۆنی لەژێر ناوی "وعدەی صادق ٣" ئاراستەی ئیسرائیل کردوە کە تا ئێستا چەندین کوژراو و برینداری لێ کەوتووەتەوە. دەبێ چاوەڕوان بین بزانین ئەم ڕووبەڕووبوونەوە هەتا کوێ و چ ئاستێک درێژەی دەبێ. لێرەدا ئەوەی گرنگە بوترێ ئەوەیە کە ئەم شەڕە کە لانیکەم لە دوو ساڵ لەمەوبەرەوە سێبەری قورسی بەسەر ئێراندا کشاندوە، ئێستا ڕووی داوە و دەستی پێکردوە، بەڵام لە ڕاستیدا دەسپێشخەری ئەم شەڕە جگە لە کۆماری ئیسلامی نەبووە.

ئەم ڕێژیمە کە نزیکەی پێنج دەیە دەبێ دەستی بەسەر وڵاتی ئێراندا گرتوە، سەرچاوەکانی داگیر کردوە، سەروەت و سامانی ئەو وڵاتەی لە پاوانی خۆی گرتوە، بەردەوام دروشمی ڕووخانی ئیسرائیل و ئەمریکای داوە، لە هەمان کاتیشدا خەڵکی وڵاتەکەی لە برسییەتی و هەژاریدا هێشتووەتەوە بۆ ئەوەی دەستی بە چەکی ئەتۆمییەک ڕابگات کە هەڕەشەیەکی هەمیشەیی بێت لەسەر هەموو جیهان و بەتایبەتی ئەو وڵاتانەی وا مەرگ و نەمانیان بۆ دەخوازێ. لە وەها دۆخێکدایە کە هیچ لایەنێک باوەڕی پێ ناکات و دەزانن بەو ڕابردوو و کارنامەی کە لە شەڕهەڵایسێنی و ئاژاوگێڕیدا هەیەتی، مەبەستی لە پیتاندنی ئۆرانیۆم بەکارهێنانی ئاشتیخوازانەی نییە، بەڵکوو هەڕەشەیەکی گشتی و هەمیشەییە لەسەر ئاشتی و ئاسایشی هەموو دنیا؛ هەر بۆیە بەتوندترین شێوە وڵام دەدرێتەوە.

کۆماری ئیسلامی دەیتوانی یەکێک بێ لە سەقامگرتووترین وڵاتانی جیهان، بەڵام ئەم دەسەڵاتە ئیدئۆلۆگ-ئەمنیەتییە هەرگیز ڕێگەی سازانی نەگرتووەتە بەر و بەردەوام لە بیری تێکدانی ئاسایشی وڵاتان و تیرۆر و تۆقاندن و هەڕەشە و شەڕنانەوەدا بووە، بۆیە ئێستاش وڵاتەکەی لە ڕووی ئابووری، نیزامی، سیاسی، کۆمەڵایەتی و... بردووەتە لێواری داڕمان.

وەک دوایین وتە: وەک باس کرا کۆماری ئیسلامی هەموو دەرفەتەکانی سووتاندووە، ئێستا دوو ڕێگای لەبەردەمدایە: یان دەبێ ئەم ڕێیەی گرتوویەتە بەر هەتا کۆتایی بیبا و دژکردەوەی توند و هەستەکیی هەبێ و ئەمریکاش لە ناوچەدا بکاتە ئامانجی هێرشەکانی وێڕای ئیسرائیل. یا تەسلیمی ویستی دوژمنەکانی بێت؛ لە هەردوو حاڵەتدا ئەمە کۆماری ئیسلامییە کە بەرەو کۆتایی چووە.

د. قادر وریا:

منێکی کورد نابێ هەر تەنیا یەک زاری زمانی کوردی بزانم دەبێ هەوڵ بدەم زارەکانی دیکەی کوردییش فێر بم

دیمانە: شنۆ مێهرپەروەر

ئاماژە: "وێژمان" لە وتووێژێکدا لەگەڵ د. قادر وریا پێوەندیدار بە زمان، شوناس و سەردەم باسی لە چییەتی زمان وەک پێناسە و توخمێکی سەرەکیی شوناس کردوە، هەروەها بە سەرنجدان بە پێگەی یاسایی زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵات و بەشەکانی دیکەی کوردستان کاریگەریی ئەم دۆخەی لەسەر ڕەوشی زمان وەک ناسنامەی نەتەوەیی هەڵسەنگاندوە و پێویستییەکانی پاراستنی زمان و شوناس لە سەردەمی بەجیهانیبوونی خستووەتە بەرچاو. "کوردستان" بەشی یەکەمی ئەو وتووێژەی لە ژمارەی پێشوودا بڵاو کردەوە و ئەمە بەشی دووهەم و کۆتایی وتووێژەکەیە.

شوناسی هەر نەتەوەیەک بە پێی گۆڕانی زەمەن دەگۆڕێت و وێنەیەکی دیکە وەردەگرێت، پاراستنیشی پێویستی بە ڕێوشوێنی تایبەتی و پێویستی بە نوێبوونەوە هەیە. ئێمە لە سەردەمی بەجیهانیبوون و قەیرانەکانی سەرچاوەگرتوو لە بە جیهانیبووندا دەژین، کە لەنێویاندا دەتوانین ئاماژە بە قەیرانی شوناس و زمان بکەین. چۆن دەتوانین لەم سەردەمەدا شوناس و زمانی خۆمان بپارێزین؟

ڕاستییەکەی ئەمە وایە، یانی تێگەیشتن لە شوناس و پێناسەی شوناس بەپێی سەردەمەکان دەگۆڕێ. ئەگەر باس لە شوناسی نەتەوەیی بکەم و تێگەیشتنی تاکێکی کورد لە شوناسی نەتەوەیی لە سەردەمی ئێستادا باس بکەم، ئەم تێگەیشتنە بە بەراورد لەگەڵ ڕابردوو قووڵتر و گشتگیرتر بووەتەوە. بەو مانایە کە تاکێکی ئەمڕۆی کورد کە شوناسخواز و شوناسپارێزە، شوناسی نەتەوەیی کورد بە شوناسێکی فرە چەشن دەزانێت، واتە پێناسەیەکی لە شوناسی نەتەوەیی قبووڵە کە فرەچەشنی کۆمەڵی کوردی و نەتەوەی کورد بگرێتە خۆی. بۆ نموونە لە ڕووی ئایینییەوە، ئێمە لەنێو کورددا مۆسوڵمان و نامۆسڵمانمان هەیە، لەنێو بەشە موسوڵمانەکەدا شیعەمان هەیە و سوننیمان هەیە، یارسان و ئێزەدی و پەیڕەوانی دین و ئایینی دیکەمان هەن، بێدینیشمان هەن. لە ڕووی زار و شێوەزارەوە کوردیی باکووری (کورمانجی)کوردیی ناوەندی (سۆرانی) و کوردیی باشووری (کەلهوڕی، لەکی)گۆرانی-زازایی (هەورامی، زازاکی) مان هەیە. تەنانەت ئەوانەشمان هەن کە زمانەکەیان کوردی نییە بەڵام کوردستانین. لە پێناسەی ئەمڕۆی شوناسی نەتەوەیی تاکی کورددا هەمووی ئەوانە دەبێ جێگەیان بێتەوە. تێگەیشتنی ئێمە لە شوناس لە جیهان و سەردەمی ئێستادا گرنگییەکی تایبەتی هەیە.

هەر بۆیە کە باسی ڕێوشوێنەکانی پاراستنی شوناس دەکەین دەبێ ئەم فرەچەشنی و جۆراوجۆرییەی نەتەوەکەمان و خەڵکی کوردستانمان لەبەرچاو بێت و ددانیان پێدابنێین، بەر بە سڕینەوەیان بگرین. ئەم جۆرە تێگەیشتن لە شوناسی نەتەوەیی هاندەرمان دەبێت کە منێکی کورد نابێ هەر تەنیا یەک زاری زمانی کوردی بزانم، دەبێ هەوڵ بدەم زارەکانی دیکەی کوردییش فێر بم. نابێ هەر یەک جۆر ئەلف و بێی کوردی بزانم و دەبێ هەوڵ بدەم لانی کەم دوو ئەلف و بێی سەرەکی کە پێی دەنووسرێت و دوو شێوە نووسینی کوردی بزانم. دەبێ پاراستنی هەموو ئەو زار و شێوەزارانە بە ئەرک بزانم و هاندەری ئەوە بم کە هەموانیان بپارێزێن و وشەکانیان کۆ بکرێتەوە، توێژینەوەی زانستی لە بارەی هەموو شێوەزارەکان بکرێت. ئەمە بۆ خۆیی بەشێکە لە شێوازەکان یا ڕێوشوێنەکانی پاراستنی ئەو شوناسە.

دەربازبوون لەو قەیرانە بۆ ئێمەی نەتەوەی بێدەوڵەت کە دەسەڵاتەکانی پاراستن وخەملاندنی زمانەکەمان نیە، قوورستر نیە؟

ڕاستە کە لە سەردەمی بەجیهانیبووندا زمانەکان و شوناسەکان تووشی قەیران دەبن و پێویستە هەوڵ بدەین شوناس و زمانی خۆمان لەم قەیرانانە دەرباز کەین و بیانپارێزێن. کە باس لە پاراستن و مانەوەی زمانی کوردی دەکەین دەبێ لەبیرمان بێت کە لە سەردەمی بەجیهانیبووندا لە ڕاستیدا لە هەموو بوارەکاندا ئەوانەی کە بەهێزن دەمێننەوە، یانی لە بواری ئابووری، لە بواری پیشەسازی، لە بواری زانستی، لە بواری بازرگانی و لە بواری کولتوورییشدا ئەوانەی بەهێزن و دەستیان ئاوەڵاترە بۆ پاراستنی خۆیان، واتە دەسەڵاتی بەهێز و ئابووریی بەهێزیان لەپشتە، باشتر دەمێننەوە. باشە ئەدی نەتەوەیەک کە بێدەوڵەتە، زمانێک کە زمانی نەتەوەیەکی بێدەوڵەتە و لە پەروەردە و دام و دەزگای بەڕێوەبەری و یاسایی و لە زانکۆ و...هتد دا ڕێگای پێ نادرێت، لە دۆخێکی ئاوادا چۆن دەتوانێ بمێنێتەوە؟ ئەمە وا دەکا ئەرکی ئێمە قورستر بێت. ئەو نەتەوانەی دەوڵەتیان هەیە، دەتوانن ڕێگا و ڕێوشوێنی تایبەت بۆ بۆ پاراستنی زمانەکەیان بگرنە بەر، بەڵام ئەدی ئەو نەتەوەیەی دەوڵەتی نییە چ بکا؟ بۆیە ئێمە وەک نەتەوەی کورد زۆر پێویستە بە جیددی خەم لە پاراستنی سوناسی و زمانی خۆمان بخۆین. دەبێ هێندێک شت بکەین کە زۆر ئەساسین. یەک لەوان ئەوەیە لە هەموو بەشەکانی کوردستان خەبات بکەین کە زمانی کوردی بێتە زمانی ڕەسمی، یانی بە فەرمی بناسرێت و پاشان ببتە زمانی پەروەردە. چونکە ئەگەر بوو بە زمانی پەروەردە، ئەوە باشترین دەستەبەرە بۆ مانەوەی زمانەکە و بۆ گەشەکردنی و بۆ پێشکەوتنی، زمانێک ئەگەر ببێت بە زمانی پەروەردە، بە شێوەی ئاسۆیی و بە شێوەی ئەستوونی ئەو زمانە پەرە دەگرێت و پێش دەکەوێت. بە شێوەی ئاسۆیی مەبەستم ئەوەیە کە لە هەموو شار و ناوچە و گوندێکی کوردستان پێی دەخوێندرێت و لە هەموو شوێنێک کار بەو زمانە دەکرێت. لە رووبەرێک بە پانایی کوردستان کاری فێربوون و فێرکردنی پێ دەکرێت، هەر منداڵێک دەنێردرێتە قوتابخانە، لەگەڵ زمانی نەتەوەیی خۆی ئاشنا دەبێت. مەبەستم لە بڵاوبوونەوەی زمان بە شێوەی ئەستوونییش ئەوەیە کەلەگەڵ قۆناغ بە قۆناغی پەروەردەدا لە سەرەتاییەوە تا دەگاتە زانکۆ، کاری پێدەکرێت. ئەمە وا دەکات کە هەموو تاکێکی کورد بۆ چەندین ساڵ ڕۆژانە لەگەڵ ئەو زمانە بژین و کاری پێ بکەن و پەرەی پێ بدەن، زمانەکەش ئەرکدار دەکرێت کە پێویستییەکانی ئەو بوارە پڕ بکاتەوە و ببێتە زمانی زانست و لای خەڵک ڕێز و پێگەیەکی بەرزی هەبێت.

چۆن باس لە هەوڵەکان بۆ پاراستنی زمان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەن؟

من ئەگەر بمهەوێ باسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بکەم دەبێ بەوپەڕی شانازی و پێزانین و خۆشحاڵییەوە باسی وشیاری و خەباتی نەتەوەکەمان بۆ پاراستنی شوناسی نەتەوەیی خۆیان و بە تایبەتی زمانەکەیان بکەم. چەند ساڵ لەوە پێش کتێبێکم چاپ کرد کە پێوەندیی بە زمانی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە هەبوو. ناوێک کە بۆ ئەو کتێبە هەڵم بژاردبوو، تەعبیرێک بوو کە بۆ خۆم بۆ خەباتی ناسنامە پاریز و ناسنامەخوازی خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەکاری دێنم: "شەڕی ناسنامە و سەنگەری زمان". لەم باوەڕەدام کە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان خەڵکی ئێمە لە سەنگەری زماندا شەڕی داکۆکی لە ناسنامەی خۆیان دەکەن. ئەوان لە سەنگەری پاراستنی زمان و خزمەتی زمانی کوردیدا، دژی ئەو هێرشە جۆراوجۆرە وەستاونەوە کە سیستەمی پەروەردەی تاکزمانی و میدیا و دامەزراوەکانی سەر بە دەوڵەت نەتەوەی ئێران بۆ سڕینەوە و ستاندنەوەی ناسنامەیی نەتەوەیی ئێمە لەمێژ ساڵە وەڕێیان خستووە.

بۆ پاراستنی زمانی کوردی وەک کۆڵەکەی شوناسی نەتەوەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چیمان لە دەست دێت؟ و دەبێ چی بکەین؟

پێویستە ئەو تێکۆشانە بەرینەی کە هەتا ئێستا بە ئامانجی پاراستن و داکۆکی لە ناسنامەی نەتەوەیی و زمانی کوردی هەیە بەردەوام بێت و بەرینتر و بەهێزتر بکرێت، ئەمە بۆخۆیی دەتوانێ باشترین داکۆکی بێت لە زمانی کوردی، چونکە ئەوەی ئێمە دەبینین کارکردنێکی ڕۆژ بە ڕۆژ زیاترە بە زمانی کوردی. ڕەنگە هێندێک کەس پێیان سەیر بێت کە بڵێین زمانی کوردی ئێستا دووهەم زمانی نووسینە لە ئێران، یانی دوای زمانی فارسی کە دەوڵەت نەتەوەیەک بەو هەموو دام و دەزگا کولتووری و بەو هەمووە سەرچاوە ماڵییە لە پشتییەتی، زمانی کوردی زۆرترین شتی پێ دەنووسرێت، کتێب و گۆڤاری پێ بڵاو دەبێتەوە، زمانی پێگە ئەلکترۆنییەکانە، لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بە فراوانی و بە شێوەیەکی ڕوو لە زیادبوون بەکار دەهێنرێت، کاری ڕۆژنامەنووسی و فەرهەنگنووسیی پێدەکرێت. لە هەموو پارێزگاکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هیچ شارێک و هیچ ناوچەیەک تەنانەت هیچ دێیەک نییە هەتا ئێستا فێرگەی فێربوونی زمانی کوردیی لێ پێک نەهاتبێ و هەموو ئەو هەوڵانەش خۆبەخشانە دەکرێن.

هێندێک ناو هەن کە ئێستا ئەستێرەیەکی درەوشاوەی بواری خزمەتی زمانی کوردین و لە دەلاقەی چیرۆکی ژیانی ئەوانەوە دەتوانین گەورەیی ئەو بزووتنەوە ناسنامەپارێزەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بخوێنیەوە، بۆ نموونە: موژگان کاووسی، زارا محەممەدی، سروە پوورمحەممەدی، ئەو ناوانە لەو مامۆستا خۆبەخشانەن کە ئامادە بوون بە شانازییەوە بچنە زیندان بەڵام پشت لەو ئەرک و ڕیسالەتە نەکەن کە لەپێناوی خزمەتی زمانی کوردییدا گرتوویانەتە بەر. ئەو هەوڵ و تێکۆشانەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەم یەک دوو دەیەی دوایەدا لە پێوەندی لەگەڵ زمانی کوردیدا هەیە ئەمە هەر خۆی بە تەنیا بزووتنەوەیەکی گشتگیر لەپێناوی پاراستنی زمانی کوردی و فێربوونی زمانی کوردیدایە.

لە کارە باشەکانی دیکە کە ناتوانم لە ئاستیان بێتەفاوەت بم و باسیان نەکەم، ئاماژە بە گوڵبژێرێک لەو کارە زانستییانەن کە کراون. لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا چەندین فەرهەنگی کوردی چاپ بوون. مامۆستا ئاکۆ جەلیلیان چەند فەرنگی چاپ کردووە کە لە هەمووانیان بەناوبانگتر و گەورەتر فەرهەنگی کوردیکایە. کاک سەلاح پایانیانی کە فەرهەنگی زارەکیی موکریانی چاپ کردوە. خاتوو سەحەری مۆعێزی کە فەرهەنگی ڕەنگی "پازار"ی چاپ کردوە. هەر یەک لەو فەرهەنگانە چەندین بەرگن. جگە لە چاپی فەرهەنگەکان، هەندێک لە خوێندکاران، خوێندنی بەرزیان لە ئاستی ماستەر و لە ئاستی دکتۆرادا بە زمانی کوردی بووە یان توێژینەوە و بابەتی تێزەکەیان زمانی کوردی بووە. ئەم هەوڵانە زۆر بە نرخن و جێگەی ڕێزن. ئەو کۆنفرانس و کۆڕ و فێستیواڵە ئەدەبی و هونەری و زانستییانەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان پێکدێن کە و تێیاندا ڕێز لە توێژەران، هونەرمەندان، ئەدیبان و نووسەران دەگرن، ئەمانە کاری باشن و مایەی دڵگەرمین.

ئەو هەوڵانەی کە لاوە تێگەیشتوو و بە هەڵوێستەکانمان بۆ گۆڕین و بۆ گەڕاندنەوەی ناوی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەیدەن، وەک ناوی چیا و کوێستانەکان، تەپۆڵکەکان، پردەکان، ڕێگا و بانەکان، گەڕەکەکان، ئەمە کارێکی زۆر زۆر باشە. ئەگەر لە عێراق و سووریەی پێشوو سیاسەتی تەعریب لە دژی کورد هەبوو، لە ئێرانیش لە قۆناغ و سەردەمەکانی پێشوودا سیاسەتی تەفریس(بە فارسیکردن) و تەتریک بە تورکیکردنی ناوەکان جێبەجێ کراوە. هەڵوەشاندنەوەی ئەو ناوانە و بەرەودان و زیندووکردنەوەی ناوە ڕەسەنە کوردییەکانیان، خزمەتێکی گەورەیە بۆ لادانی ژەنگ و ژاری برەوپێدراو لە لایەن دەولەتە دژ بە کوردەکانی ئێران و دامەزراوە ئیدارییەکانیان لەسەر ناوە کوردییەکان. تەنانەت ئەگەر ڕێگە بە سڕینەوە و لابردنی ناوە ساختە و داسەپاوەکانیش لەسەر تابلۆکان نەدرێت، با ناوە کوردییەکە لە تەنیشت ئەو ناوانە هەبێت و وەبیر خەڵکیان بێننەوە.

ئەوە کە هەوڵ دەدرێ لە ماڵەوە، لە قوتابخانە و لە ئیدارە بە کوردی قسە بکرێ، مامۆستا بۆ خوێندکار و قوتابییەکانی بە کوردی دەرسەکان شی دەکاتەوە، کارێکی زۆر باشە. جگە لەوەی لەم ڕێگایەوە سوود لە زمانی دایک وەردەگرن بۆ باشتر تێگەیاندنی بەردەنگەکان، لەلایەکی دیکەش بە ڕەسمی نەناسینی ئەو سیاسەتی تاکزمانییەیە کە لە ئێران بە سەر هەموو نەتەوە نافارسەکان و بە تایبەتی بەسەر خەڵکی کوردستاندا سەپێندراوە.

ڕوانینتان بۆ دەور و کاریگەریی زمانپارێزانی خۆبەخش لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان چیە؟

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەبینین هەندێک لە لاوانی هۆگر و ئەوینداری زمانی کوردی هاتوون کاری ڕاستکردنەوەی هەڵەی زمانی دەکەن. ڕەخنە لە شێوە ئاخاوتنی ئەمڕۆی تاکەکان دەگرن کە زۆر لە ژێر کاریگەریی زمانی فارسیدایە. خەڵکێک لەژێر کاریگەریی هەژموونی زمانی فارسیدا جۆرێک قسە دەکەن کە لە ڕاستیدا زۆر بە زمانی کوردی نامۆیە و پڕە لە وشەی فارسی. جاری وایە دەبینین و دەبیستین تەنیا کرداری ڕستەیەک کوردییە، دەنا ئەوی دیکەی هەمووی فارسییە. ئەو لاوە دڵسۆزانە ئەم هەڵانە ڕاست دەکەنەوە بۆ ئەوەی خەڵک فێر بێت شێوە ئاخاوتنەکەیان بە زمانی کوردی خاوێنتر و کوردیتر بێت. ئەمانە هەڵبژاردەیەک لە کارە باشەکانن.

ئێمە بۆ ئەوەی بتوانین شوناسی نەتەوەیی خۆمان و زمانەکەمان بپارێزین، چ لە نێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چ لە نێو تێکۆشەران و چالاکانی کورد لە دەرەوەی وڵات و لەنێو حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکاندا هێندێک ئەرکمان دەکەوێتە سەر شان. یەکەم ئەرک بەردەوامبوونە لەسەر ئەو هەوڵانە، بەڵام بەردەوامبوونێک کە هاوکات لێک نیزیکبوونە و یەکگرتوو بوون، و خۆخۆڕێکخستن و کۆبوونەوە لەژێر چەتری کۆنفدراسیۆنێک یان ناوەندێکدا بێت بۆ ئەوەی ئەم هەوڵانە هەم لە ئامانجەکانیاندا لێک نیزیک ببنەوە، ئاراستەکانیان یەک بێت، و هەر لەو کاتەشدا ئەزموونەکان بە یەکەوە ئاڵوگۆڕ بکرێن، تواناکان بۆ هاوپشتیی یەکتر بەکار بهێنرێن، ئەمە یەکێک لە ئەرکەکانە.

لەو پێوەندییەدا بزووتنەوەی سیاسی و مەدەنییەکانی کوردستان چ ئەرکێکیان دەکەوێتە سەر شان؟

پێویستە داوای پەروەردە بە زمانی کوردی و ویستی بەڕەسمیناسینی زمانی کوردی بێتە ڕیزی سەرەوەی لیستی داواکارییەکانی خەباتکارانی کورد و تێکۆشەرانی بواری خەباتی مەدەنی، بە هەموو شێوەیەک هەوڵ بدرێ ئەو ویستە بەسەر دەسەڵاتدا بسەپێندرێ کە پەروەردە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببێت بە زمانی کوردی.

سێهەم ئەرکیش کە تا ئێستا بە داخەوە زۆری قسە لەسەر نەکراوە، بەڵام پێویستە بە شێوەیەکی جیددی بخرێتە بەر سەرنجی بژاردە و دەسترۆیشتووەکانی کورد. دەزانین لەنێو ئەو توێژەی خەریکی خزمەتی زمانی کوردی و هەوڵدان بۆ پاراستنی شوناسی کوردیین، ئینسانی ئاوا هەن کە پڕۆژەی باشیان هەیە، بۆ وێنە لە بواری بە دیجیتاڵیکردنی زمانی کوردی و بەکارهێنانی ژیریی دەستکرد، لە بواری کاری زانستی بۆ پێشخستنی زمانی کوردییەوە، بەڵام سەرچاوەی دارایی وپشتیوانیی ماڵی شک نابەن. لێرەدایە کە دەبێ ڕوو بکەینە خاوەن سامان و سەرمایەدارە کوردەکان کە توانایی ماڵیی باشیان هەیە و دەتوانن لەو بوارەدا سەرمایەکەیان بخەنە گەڕ. بۆ ئەمڕۆ ئەمە خزمەتێکی گەورەیە بە پاراستن وپێشخستنی زمان و ناسنامەی نەتەوەکەیان. ئەمە نەک بە فیڕۆدانی سەرمایە نییە، بەڵکوو سەرمایە تەرخانکردن بۆ بنیاتنانی داهاتوویە نەتەوەیە. ئەو پڕۆژانە دەتوانن سوودی داراییشیان هەبێت و خێر و داهاتی باشیان بۆ خاوەن سەرمایەکە بەدواوە بێت لە سەردەمی بەجیهانیبووندا ئەگەر تۆ نەتوانی شان لەشانی ڕقەبەرەکان بدەی، ئەگەر خۆت بە زانست و دەسکەوتەکانی تەکنەلۆژیا تەیار نەکەیت و نەتوانی بۆ زمانەکەت و بۆ شوناسەکەت ئەو هەنگاوانە هەڵ بگری کە سەردەمەکە لێت دەخوازێت دەکەویە پەراوێز و لەژێر پێی بەهێزەکان و شوناس و زمانە سەردەستەکاندا، دەپڵیشێیەوە. زۆر پێویستە لە باری دارایی و ماڵییەوە پشتیوانی ئەو زانایانە و ئەو توێژەرانەمان بین کە بۆ بەرزکردنەوەی پێگە و ئاستی ناسنامەی نەتەوەیی و زمانی کوردی لە سەردەمی ئێستادا پڕۆژەیان هەیە.

زۆر سپاس دوکتور کە کاتتان بۆ ئەو باسە بەنرخە دانا

سپاس بۆ ئێوەش بۆ رووژاندنی ئەو بابەتە

سەرۆککۆماری نۆرماڵ

(بە پشتگیریی شاراوە لە هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران، ترامپ کۆتایی بە سەردەمێکی هیوابڕانەی مێژووی وڵاتە یەکگرتووەکان هێنا)

گۆڤاری تابلێت – لی سمیت
لە ئینگلیزییەوە: کەماڵ حەسەنپوور

چەند نەوە دیپلۆماتی وڵاتە یەکگرتووەکان سەریان لە توانایی ئێرانییەکان بۆ لەخشتەبردنیان سوڕماو بوو: ئەوە شتێکی کولتوورییە، قەت هەوڵت داوە لەگەڵ فەرشفرۆشێک لە تاران چەنە لێدەی؟ ترامپیش لەبەر لێهاتوییەکانیان پێیانی هەڵدەگوت، دەیگوت دانووستانکاری فرە باشن! ئێرانییەکان لە شوێنی دڵخوازی خۆیان بوون و ڕەنگبێ پێیان وا بووبێ دەتوانن تا تەسلیمبوونی ترامپ لە بەرانبەر داخوازییەکانیان یان کۆتایی بەڕێوەبەرایەتییەکەی دەتوانن درێژە بە دانووستان بدەن. بەڵام ترامپ فێڵبازتر بوو. ئەو بۆ ماوەی دوو مانگ سەرقاڵی کردن، کات بۆ ئەوەی ئیسرائیلییەکان دڵنیا بن کە هەموو شتێکیان ئامادە کردوە

هۆی سەرەکیی سەرسوڕمان لە هێرشی بەربڵاوی ئیسرائیل بۆ سەر ڕێبەریی ئێران، بنکە ناوکییەکانی و ئامانجی دیکە ئەوە بوو کە کەس بڕوای بە سەرۆککۆماری وڵاتە یەکگرتووەکان نەدەکرد، کاتێک باسی پارێزگاریی لە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا و بەرەوپێشبردنی بەرژەوەندییەکانمانی دەکرد، بە تایبەت کاتێک پەیوەندییان بە کۆماری ئیسلامیی ئێرانەوە هەبێ.

لە شۆڕشی ۱۹۷۹ی ئێران بەولاوە، سەرۆککۆمارەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان بەردەوام ویستوویانە لەگەڵ ئێران بسازێن، لە جیات تۆڵەکردنەوە بە بۆنەی بەبارمتەگیرانی ۵۲ ئەمریکایی بۆ ماوەی ٤٤٤ ڕۆژ، بێدەنگییان هەڵبژارد. ڕۆناڵد ڕەیگان بە ڕێبەری سۆڤیەت میخائیل گۆرباچۆڤی گوت دیواری بەرلین بڕووخێنێ، بەڵام کاتێک هاوپەیمانی لوبنانیی ئێران، حیزبوڵڵا، ١٧ ئەمریکایی لە باڵوێزخانەی وڵاتە یەکگرتووەکان لە بەیروت و ٢٤١ کەسی دیکەی لە بنکەی هێزی دەریایی لە ١٩٨٣ کوشتن، ئەو پاشەکشەی کرد. بیل کلینتۆن هێندە خوازیاری ڕێککەوتنێک لەگەڵ ئێران بوو، کە یارمەتیدەری شاردنەوەی پشتگیریی ئێرانییەکان لەو تاقمە بوو کە ١٩ کەس لە هێزی ئاسمانیی لە بورجەکانی خوبەر لە ١٩٩٦دا کوشت.

جۆرج بوش چاوی لە بەرانبەر تەڕاتێنی میلیشیای شیعە کە لە لایەن ئێرانەوە پشتیوانیی دەکران و سەدان کەس لە هێزە سەربازییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکانیان لە عێراق کوشت، و لە کاتێکدا کە بەشار ئەسەد بە ئۆتوبوس شەڕکەری سوننیی لە فڕۆکەخانەی دیمەشقەوە بۆ سنووری عێراق دەگواززتەوە تا بەشداری لە ڕاوەدوونانی ئەمریکاییان بکەن، چاوی نووقاند. دەستپێشخەریی هەرە دیاری سیاسەتی دەرەوەی باراک ئۆباما، ڕێککەوتنی ناوکی لەگەڵ ئێران بوو، کە سەرەڕای بەڵێنی وەستاندنی بەرنامەی چەکی ناوکیی ئێران، بەڵام بە شێوەیەک دارێژرابوو کە ئەو بەرنامەیە یاسایی بکات و بیخاتە ژێر چەتری پارێزگاریی ڕێککەوتنێکی نێودەوڵەتی، بە پشتیوانیی وڵاتە یەکگرتووەکان.

ئەوانە هەموویان بە هاتنی دۆناڵد ترامپ ئاڵوگۆڕیان بەسەردا هات. لە کۆتاییدا، سەرۆککۆمارێکی ئەمریکا قسەی خۆی بردە سەر. ئەو تەنانەت بەر لە دەستپێکی دووهەم دەورەی سەرۆک کۆمارییەکەی گەلێک ئاشکرا گوتی: ئێران ناتوانێ بۆمبەکەی هەبێ. ترامپ دەیهەویست ئەوە بە شێوەی ئاشتیخوازانە جێبەجێ بکات، بەڵام هۆشداریی دا کە بێتوو ئێرانییەکان بە تێکەوەپێچانی تەواوەتی بەرنامە ناوکییەکەیان ڕازی نەبن، ئەوان بۆمباران دەکرێن. ڕەنگبێ ئیسرائیل ئەو کارە بکات، ڕەنگبێ وڵاتە یەکگرتووەکان، یان ڕەنگبێ هەردووکیان، بەڵام هەر چۆنێک بێ، ئەوان بۆمباران دەکرێن. ترامپ ٦٠ ڕۆژی مۆڵەت پێدان و، لە ڕۆژی ٦١ ـەم، ئیسرائیل ئۆپەراسیۆنی "شێری ڕابووی"ی دەست پێ کرد.

تا ئەم بەیانییە، کاتێک ترامپ لە پلاتفۆرمی تروت سۆسیال لێدوانێکی بۆ وەئەستۆگرتنی شانازیی هێرشەکە بڵاو کردەوە، هێندێک سەرلێشێوای لەبارەی تێوەگلانی بەڕێوەبەرایەتییەکەی دروست کردوە. لەگەڵ دەستپێکی ئۆپەراسیۆنەکە، وەزیری کاروباری دەرەوە مارکۆ روبیۆ لێدوانێکی بڵاو کردەوە و لەویدا گوتی ئەوە بڕیاری ئیسرائیل بەتەنیا بووە، بێ بەشداریی ئەمریکا. بەڵام، تەنانەت هاوبەشکردنی زانیاریی هەواڵگریی و لایەنەکانی دیکە هاوئاهەنگیی ئیسرائیل-وڵاتە یەکگرتووەکان ناڕوون بوو، لێدوانەکە بەئاشکرا هەڵخەڵەتێنەر بوو. هەموو ئۆپەراسیۆنەکە ئاماژەی بە ترامپ دەکرد. بەبێ ئەو، هێرشەکە بەو شێوەیە نەدەقەوما کە ڕووی دا، یان ڕەنگبێ هەر ڕووی نەدابا.

ترامپ دوو مانگ کاتی بۆ پووچەڵکردنەوەی ئێرانییەکان تەرخان کرد بێ ئەوەی ئەوان هەست پێ بکەن کە خەریکە پەلکێشی چاڵەکەیان دەکات. دیپلۆماتەکانی ئێرانی گەلێک بە لێهاتوویيان لە دانووستاندا لەخۆبایی بوون. چەند نەوە دیپلۆماتی وڵاتە یەکگرتووەکان سەریان لە توانایی ئێرانییەکان بۆ لەخشتەبردنیان سوڕماو بوو: ئەوە شتێکی کولتوورییە، قەت هەوڵت داوە لەگەڵ فەرشفرۆشێک لە تاران چەنە لێدەی؟ ترامپیش لەبەر لێهاتوییەکانیان پێیانی هەڵدەگوت، دەیگوت دانووستانکاری فرە باشن! ئێرانییەکان لە شوێنی دڵخوازی خۆیان بوون و ڕەنگبێ پێیان وا بووبێ دەتوانن تا تەسلیمبوونی ترامپ لە بەرانبەر داخوازییەکانیان یان کۆتایی بەڕێوەبەرایەتییەکەی دەتوانن درێژە بە دانووستان بدەن. بەڵام ترامپ فێڵبازتر بوو. ئەو بۆ ماوەی دوو مانگ سەرقاڵی کردن، کات بۆ ئەوەی ئیسرائیلییەکان دڵنیا بن کە هەموو شتێکیان ئامادە کردوە.

هەر ئێستا زۆر باسی هەڵمەتی فریودەرانەی ترامپ دەکرێ و، لە ڕۆژان یان حەوتووەکانی داهاتوودا، ئێمە زانیاریی زۆرترمان لە بارەی ئەوە کە کام لێدوان ڕاستە و کامیان ساختەیە و بۆ مسووگەرکردنی سەرکەوتنی ئۆپەراسیۆنەکە، کام ڕۆژنامەوان کەڵکی لێ وەرگیرا، بێ ئەوەی هەست پێ بکات، تا هەواڵە ساختەکە بڵاو بکاتەوە، گیر دەکەوێ. هاوکارێکی گۆڤاری تابلێت دەڵێ ئەوە سەرنجڕاکێشترین هەڵمەتی فێڵاویی دوای داگیرکردنی نۆرماندییە. ڕەنگبێ لەویش سەرنجڕاکێشتر بێ. چەند حەوتوو لەوە پێش، هاوکارێک باسی گفتوگۆیەکی کورت لەگەڵ کاربەدەستێکی پلەبەرزی ئیسرائیلی کرد بۆم کە گوتبووی ئورشەلیم و واشینگتۆن لەسەر پرسی غەززە هاوڕان و باسی چیدیکەی نەکردبوو. ئەوەی هاوکارەکەم لێی تێگەیشت، و مەبەستیش ئەوە بوو ئەو بەرداشتەی هەبێ، ئەوە بوو کە ئەوە هەواڵێکی خراپە، چونکە بەو مانایەیە کە کەلێنی نێوان بۆچوونی ئەو دوو وڵاتە لە بارەی ئێران زۆر قووڵە. هەڵمەتی فریودانەکە زۆر باش بوو و مەبەست ئەوە بوو بە ساکاری سەر لە دۆستان بشێوێنێ.

ئێستا ئاشکرا بووە کە پەیوەندیی چڕ، لە نێویاندا لە نێوان لایەنە بیانییەکان وەک خودی ئێرانییەکان، ڕۆژنامەوانانی دژی نەتانیاهوو، وڵاتانی کەنداو و، ئورووپاییەکان، هەمووی هەڵمەتێکی فریودان بووە. بەڵام ئەوەی لە هەمووی بەرچاوترە لایەنی نێوخۆییە. ئاخۆ ئێرانییەکان بە ڕاستی بڕوایان کرد کە لایەنی لایەنگری ئیسرائیل، خەریک بوو دەسەڵاتیان بە سەر ترامپدا نەمێنێ و "خۆپارێزان" دەسەڵاتیان پەرەی گرتبوو؟ ئاخۆ لۆبیگەریی ئێران، تریتا پارسی بە کاربەدەستانی تارانی گوتبوو هاوکارەکانی لە ئەنستیتۆی کوینسی و پسپۆڕانی مووچەخۆری کۆخ، کە کار بۆ بەڕێوەبەرایەتییەکە دەکەن، بە ئاکامی دڵخواز گەیشتوون؟ نیگەرانی نیوکانەکان [نیوکان= کۆنەپارێزە نوێیەکان. و.] مەبن، پیاوەکانی من کارەکان بە گوێرەی ویستی ئێمە دەبەنە پێش. وێدەچێ، وەک ئێرانییەکان، ڕایەڵەی کۆخیش بە تەواوی بە هەڵە چووبن.

بڵێی ئۆپەراسیۆنی شێری ڕابوو، ماگا [کورتکراوەی Make America Great again واتە دیسان ئەمریکا مەزن بکەرەوەیە کە دروشمی ترامپ و لایەنگرانییەتی. و.] تووشی لێکدابڕان بکات، وەک هێندێک لە ئینفلوەنسێرەکانی ماگا هۆشداریی دەدەن؟ ڕاپرسییەکان دەڵێن نا. بەگوێرەی ڕاپرسییەکی ئەو دواییانەی راسموسێن، ٪۸٤ ی دەنگدەران لە سەر ئەو بڕوایەن کە ئێران ناتوانێ خاوەن بۆمبی ناوکی بێ. تەنیا ٪۹ هاوڕا نین. ڕێژەیەکی زۆرتر لە ئەمریکاییەکان لە سەر ئەو بڕوایەن کە پیاوان بۆیان هەیە لە یانەی وەرزشی ژناندا بەشدار بن، واتە ٪۲۱، لە چاو ئەوانەی پێیان وایە ئێران دەبێ خاوەن بۆمبی ناوکی بێ. بەگوێرەی ڕاپرسیی راسموسێن، ٪۵۷ لایەنگری هەڵمەتێکی سەربازیی بۆ وەستاندنی ئێران لە وەدەست خستنی بۆمبی ناوکین، ئەوە بەو مانایەیە کە دەنگدەرانی کەمالا هاریس، ٪۵۰ لەوان، لەگەڵ ٪۷۳ لە دەنگدەرانی ترامپ، بۆ پێشگرتن بە بەرنامەی ناوکی مەلاکان بە بۆمباران کردنی ئێران ڕازین. ڕاپرسییەکی هارڤارد\هاریس دەریدەخات کە ٪٦۰ پشتگیریی لە ئیسرائیل دەکەن تا "بەرنامەی چەکی ناوکیی ئێران لەنێو بەرێ،" بە ٪۷۸ پشتیوان لەنێو کۆمارییەکان دا.

کێ بیر دەکاتەوە ئەوە ئەقڵانییە کە ئێران بۆمبی ناوکی هەبێ؟ لە تویتێکی دوروو درێژ دا لە پلاتفۆرمی ئێکس، تاکێر کارلسۆن هێرشی کردە سەر مارک لێڤین و ئەوانی دیکە کە دەڵێن ئێرانێکی خاوەن بۆمبی ناوکی بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان خراپە. ناوبراو پاساوی بۆ بۆمبی ئێران هێنایەوە و نووسی "ئێران دەزانی دەستهەڵگترن لە بەرنامەی چەکی ناوکی بە تەواوی ئاقڵانە نییە. موعەممەر قەززافی هەوڵی دا و باتونیان تێبڕی. لەگەڵ داماڵینی بەرنامەی ناوکی لە قەززافی، ناتۆ کوشتی. ڕێبەرانی ئێران ئەوەیان بە چاوی خۆیان دیت. ئەوان وانەیەکی ئاشکرایان وەرگرت.

بێگومان ئێرانییەکان بۆمبەکەیان دەوێ تا دژی وڵاتە یەکگرتووەکان، یان بە واتایەکی دیکە ناتۆ، بەرگریی لەخۆیان بکەن، بەڵام ئەوە قەت ناتوانێ هاوتەریبی دروشمی "لە پێشدا ئەمریکا"ی ترامپ بێ. هەڕەشەی بوونی بۆمبی ناوکی لە لایەن ئێرانەوە بۆ سەر ئەمریکا بە ڕاستی بەو مانایە نییە کە ئێرانییەکان دەیانهەوێ بۆمب بە سەر شارەکانی وڵاتە یەکگرتووەکاندا بدەن، لانی کەم جارێ نا، بەڵام ئەوە قەڵغانی ناوکی دەداتە ڕێژیم. ئەوە بۆ وڵاتە یەکگرتووەکان خراپە بێتوو ئێرانی ناوکی گەرووی هورموز دابخات تا بڕیار لە سەر نرخی بازاڕی جیهانیی وزە بدا. ئەوە بۆ ئەمریکا خراپە بێتوو ئێرانی ناوکی هێرشی تێرۆریستی بکاتە سەر سیاسەتوانانی ئەمریکایی، لە نێویاندا دۆناڵد ترامپ، تا سیاسەتەکان و پێشترییەتەکانی بە جۆرێک بگۆڕێ کە لە بەرژەوەندیی دەوڵەتی تێرۆر دابێ. قەیدی نیە بڵێی وڵاتی تۆ نابێ هێرش بکاتە سەر ئێران بۆ پێشگرتن بە وەدەستهێنانی بۆمب، بەڵام پاساو بێنییەوە کە دەوڵەتی تێرۆر کە نزیکەی نیو سەدەیە ئەمریکاییان دەکوژێ، پێویستی بە بۆمبەکەیە تا بتوانێ لە بەرانبەر ئەو وڵاتانەی تۆ لێیی دەژی بەرگریی لە خۆی بکات، گەمژەییە.

ڕەنگبێ هێندێک لە لایەنگرانی ترامپ تووڕە و سەرلێشێواو بن چونکە ترامپ بانگەشەی دەکرد ببێتە بەربژێری خەڵاتی ئاشتی. بەڵام "هیچ شەڕێکی نوێ" دروشمە نە سیاسەت. ئامانجی سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکان برەودان بە ئاشتی و خۆشبژیویی ئەمریکایە و، ترامپ بۆیە هەڵبژێردرا تا ئاراستەی سیاسەتی ڕێبەریی ئەمریکا بگۆڕێ کە بەگوێرەی نەریت بەرژەوەندیی وڵاتە یەکگرتووەکانی لەگەڵ بەرژەوەندیی هەموو کەسی دیکە لێ تێکچووبوو. ئێستا زۆر دەمێکە، بڕیاردەرانی سیاسیی وڵاتە یەکگرتووەکان بۆ ڕزگارکردنی ساڵانەی نیو میلیارد جووتیاری چینی لە هەژرایی، لە بەرانبەر هەژارترکردنی چینی مامناوەندیی ئەمریکا، پیرۆزباییان بەخۆیان گوتوە. جۆرج و. بوش ژیانی جیلی لاوی ئەمریکای بۆ ئەوە بەفیڕۆدا تا عێراق و ئەفغانستان وەک ئەمریکایان لێبێ. ئۆباما وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەرکدار کرد ڕێککەوتنی ژینگە جێبەجێ بکات کە بە شێوەیەک داڕێژراوە کە ئەمریکاییەکان هەژارتر دەکرات. ئەو بۆمبی ئێرانی یاسایی کرد.

کە وابوو ئاخۆ ئۆپەراسیۆنی شێری ڕابوو ئاشتی ئەمریکا گەشە پێداوە؟ بێتوو بە کۆتاییهێنان بە بەرنامەی چەکی ناوکیی ئێران تەواو بێ، وەڵامەکە بێ ئەملا و ئەولا بەڵێیە. بێجگە لەوە، کاتێک هاوبەشەکانی ئەمریکا بەرژەوەندییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان پێش دەخەن، دەبێتە درەوشانەوەی زیاتری شکۆی ئەمریکا. بۆ وێنە، لە ١٩٨٢، لەو شوێنەی کە ئێستا بە دۆڵی بیقاع ناسراوە، فڕۆکەوانانی ئیسرائیل ۸۰ فڕۆکەی شەڕکەری میگ و دەیان سیستەمی هاژەکی زەی بۆ ئاسمانی دروستکراو کە سۆڤیەتیان لەنێو برد. ئەوە مانۆڕێکی یەکلاکەرەوەی کاتی شەڕی سارد بوو کە پیشانی دا کاتێک بێنە مەیدانی نەبەرد، چەکوچۆڵی ئەمریکایی لە هی مۆسکۆ فرە باشترن. هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران نەتەنیا هاوبەشە ڕووسی و چینییەکانی بێتوانا کردوە، بەڵکوو لە هەمان کاتدا باڵادەستیی وڵاتە یەکگرتووەکانی بەو کەسانە پیشان داوە کە لە مۆسکۆ و بەیژینگ سەیری ڕووداوەکان دەکەن. بێجگە لەوە، بەکردەوە هەرچی نەوتی ئێرانە هەناردەی چین دەکرێ.

بە هێرشی شەوی ڕابردوو، ترامپ دەرفەتێکی بۆ کۆتاییهێنان بە دەوریەکی بێهێزیی و بێهیوایی لە مێژووی وڵاتە یەکگرتووەکان گیر کەوت کە نزیکەی ۵۰ ساڵ بەر لە ئێستا بە قەیرانی بارمتەگیرانەکە دەستی پێ کرد. ئەوکات، ڕێبەریی وڵاتە یەکگرتووەکان بەردەوام لە بەرانبەر ڕێژیمێکی تێرۆریستیدا پاشەکشەیان دەکرد کە تەنیا بە نەفرەتی شێتانە لە ئەمریکا لە سەر پێ بوو، لە کاتێکدا کە ئێلیتی دنیای سیاسی، ئاکادێمیا، مێدیا و کولتوریی وڵاتە یەکگرتووەکان شێوازێک لە هەڵسوکەوت و لێدوانیان ڕەچاو کردوە کە بیرهێنەرەوەی سیاسەتوانە بۆنخۆشەکانی جیهانی سێهەمن کە هەموو هەوڵ و کۆششیان شاردنەوەی ڕاستییەکانە. تەنیا شتێک کە بۆ سەرۆک کۆمارێکی وڵاتە یەکگرتووەکان پێویست بوو، بردنەسەری بەڵێنی خۆی بوو.

کوردستان
ژمارە ٨٩٧
٣٠ی جۆزەردانی ١٤٠٤ _ ٢٠ی ژۆئەنی ٢٠٢٥

مافی دیاریکردنی چارەنووس*

و: تەها ڕەحیمی

لە سەدەی بیستەمدا، مافی دیاریکردنی چارەنووس بەردەوام وەک بابەتێکی سەرەکی لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا دەرکەوتوە. لە کاتێکدا جەنگەی پەسندی ڕێککەوتننامەی کۆمەڵەی نەتەوەکان (١٩١٩)، کەم کەس پێی وابوو ڕێبەرە ئیمپریالیست و فاشیستەکان مافی نەتەوەیی بە بەڵگە بێننەوە و مەترسیی شەڕێکی دیکەی جیهانی بنێنەوە، هەروەک کەم کەسیش بەربێژیی شەڕی دوویەمی جیهانی دەکرد کە ئەو چەشنە مافانە، هەرچەندیش نارِوون، لە بەڵگەنامە حقوقییە نێونەتەوەییەکاندا باس کرێن و پەرەیان پێ بدرێ. لەڕاستیدا، بەندی یەکەمی دوو جارنامەی سەرەکیی مافی مرۆڤ، کە لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە لە سالی ١٩٦٦ پەسند کراون مەرجدارە بەوەی کە "هەموو خەڵکێک خاوەنی مافی چارەی خۆنووسینە". بەگوێرەی ئەم مافە، هەموو خەڵک بۆیان هەیە ئازادانە بڕیار لەسەر دۆخی سیاسی خۆیان، پەرەپێدان بە باری ئابووری و فەرهەنگی بدەن. کەواتە مافی دیاریکردنی چارەنووس نە بە سیستەمی سیاسی وڵاتێکی تازە سەربەخۆ دەبەسترێتەوە و، نە ڕەواییدان بە ئاواتەکانی نەتەوەیەک دەبێتە هۆی پشتگوێخستنی ویست و داخوازییەکانی نەتەوەکانی دیکە.

لەباری حقوقییەوە پاساوهێنانەوە و داکۆکی لە مافی دیاریکردنی چارەنووس ڕوون نین و پێویستیان بە شیکردنەوە هەیە. بەر لە شەڕی یەکەمی جیهانی، گەڕان بەدوای ستانداردی گونجاوی جێبەجێکردنی مافی دیاریکردنی چارەنووس دەستی پێ کرد، کاتێک شەپۆڵی نەتەوەخوازی ناوەند و ڕۆژاوای ئورووپای گرتوە و ئیمپراتۆریی عوسمانی ئۆستڕۆ_هەنگاری لێکهەڵوەشاند. لەڕاستیدا دەگەڵ بەرەو لووتکەکشانی زیاتری ناسیۆنالیزم لە بەرەبەری شەڕی یەکەمی جیهانیدا، کە هیوا و هۆمێدە جیهانییەکانی ئەنترناسیۆنالی دوویەمی کردە بلقی سەر ئاو، سۆسیالیستێکی زۆر لەسەر ڕوانگەی مارکس و ئینگێلس بۆ پرسی ناسیۆنالیزم بە خۆدا چوونەوە، واتە ئەوەیکە "پرۆلیتاریاکان وڵاتیان نییە" و "جیاوازیی نەتەوایەتی و دژایەتیی نێوان خەڵک" کە ڕۆژ بە ڕۆژ لە کزییە بەرهەمی گەشەی بۆرژۆوازییە ... و شێوازی بەرهەمهێنانی یەکسان. مارکس و ئینگێلس پێیان وابوو کە ئایدیای مۆدێرنی دەوڵەت_نەتەوە دەبێتە هۆی برەوپێدانی کاپیتالیزم، کە ئەویش دۆخی شۆڕش بۆ یەکخستنی ئەنترناسیۆنالیستی لە نێوان کرێکاراندا دەڕەخسێنێ. بەکورتی مافی دیاریکردنی چارەنووس مافێکی ڕەها نەبوو، بناخەیەک بوو بۆ برەوپێدانی مافی جیهانییەکان.

دەگەڵ داخوازی دووبارەی ناسیۆنالیستەکان لەسەر مافی دیاریکردنی چارەنووس لە ئیمپراتۆری عوسمانی، ئۆستڕۆ_هەنگاریا و ڕۆژهەڵاتی ئورووپا، ڕێبەرە دیارەکانی سۆسیالیستەکان وەک ئۆتۆ باوئێر، ڕۆزا لۆگزامبورگ و لێنین کەوتنە لێکدانەوەی جیاواز لە سەر ئارگومێنتەکانی مارکس و ئینگێلس لەمەڕ پرسە نەتەوەییەکان. باوئێر لە کتێبەکەی خۆیدا "پرسی نەتەوەکان و سۆسیال دیمۆکراسی" (١٩٠٧) بە وێناکردنی چەشنێک لە سازانی سۆسیالیست_ناسیۆنالیستی لە چوارچێوەی فرەنەتەوەیی هابسبۆرگدا خۆی لەوانی دیکە هەڵاوارد کە ئەویش ئاکامی گەشەی داخوازییە ناسیونالیستییەکان بوو. باوئێر بەجێی پەسندکردنی مافی جیابوونەوە کە دەیتوانی لەباری ئابووری و سیاسییەوە کاریگەری نەرێنی لەسەر نەتەوەکانی درواسێ هەبێ، پێشنیاری پێکهێنانی ئۆتۆنۆمی فەرهەنگی لە دەوڵەتێکی فێدرالی مەزندا هێنایە گۆڕێ. دەگەڵ ئەوەی لەسەر گرنگی کاپیتالیزم و پێکهێنانی دەوڵەت بۆ یەکخستنی پرۆلیتارییەت دەگەڵ مارکس کۆک بوو، بەڵام پێی وابوو کرێکاران بە باگراوەندی ئێتنیکی جیاوازە ڕەنگە سەرەتا لە دەوڵەتێکی سۆسیالیستیدا تێکەڵ نەبن. باوئێر پێی گوتین کە کۆمەڵگەی سۆسیالیستی ناتوانێ بەزۆرەملی هەموو نەتەوەکان دە سیستەمی خۆی خزێنێ. بیهێننە بەرچاو کە خەڵکێک خاوەن فەرهەنگی نەتەوەیی و بەشداری لە قانووندان و بەڕێوەبەری خۆیەتی، هەروەها سوپای خۆشی هەیە، دەکرێ ئەو نەتەوەیە پێملی قانوونی شەڕ بکەی؟

دەگەڵ ئەوەشدا باوئێر پێی وابوو دەکرێ بەبێ زۆریکردن، کرێکاران بۆ پێکهێنانی وێژەمانی فەرهەنگی و نەتەوەیی ڕێکخرێن. لە کۆمەڵگەیەکدا کە لەسەر بنەمای خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان دامەزراوە، چینە دەسەڵاتدارەکان، سەرەتا شەوالیە و ئێستاش توێژی خوێندەوارن، بە بیچمدان بە "خزمایەتی کەسایەتی" لە ڕێگەی زمان و پەروەردەوە نەتەوەیان دروست کرد. باوئێر لە درێژەدا دەڵێ چونکی یەکگرتووی نەتەوەیی لەسەرەوەڕا دادەسەپا، کۆمەڵانی خەڵک تێیدا بەشدار نەبوون. شار و ناوچە جۆراوجۆرەکان بەرهەمی کاری داسەپاوی کاپیتالیزمن، لە کۆتاییدا بەرەو بەش بەشی تێکئاڵاقاوی ناوچەیی جیاواز دەچن، بۆیە دەرفەتی کاریگەرییان لەسەر ڕەوتی فەرهەنگی نەتەوەیی لە حاڵی شکڵگرتندا نابێ.

چارەسەری ئەم کێشەیە چیە؟ باوئێر بۆ شرۆڤەی ئەم کێشەیە "جێبەجێکردنی پرەنسیپی نەتەوەیی" پێشنیار دەکا، کە دەسەڵاتداریتی هێزێکی فیدرالی دەرەکییە دەبێ خزمەتی کۆمەڵگە خۆجێیەکان بکا. لە حاڵێکدا نوێنەرایەتیی دامەزراوە نەتەوەییەکان بەرپرسی کاروباری پێوەندیدار بە فەرهەنگ و ژیانی نەتەوەی خۆیانن، دەوڵەتی فیدراڵ دەبێ لە خەمی کاروباری دەرەوە و ئابووری نێوخۆیی لە نێوانی نەتەوە جیاوازەکاندا بێ. بۆ بەرەنگاریی ئەو کێشە ئابوورییانەی نایەکسانی نێوان ناوچەی دەوڵەمەند و هەژار هۆکاریتی، ئەندامانی نەتەوەیەک دەتوانن بگوازنەوە بۆ ئەو شوێنانەی (کۆ_نەشناڵ) بەپێزترن، بەبێ ئەوەی وڵاتەکەیان بچووک بکەنەوە یان گرووپەکانی دیکە بۆ بەرینکردنەوەی وڵاتەکەیان وەدەر نێن.

کاتێک ڕۆزا لۆگزامبێرگ سۆسیالیستی لەهێستانی لەسەر پێچەڵاوپێچیی پرسی لەهێستان کاری دەکرد، بە وریاکردنەوەی لە لایەنە نەرێنییە گریمانەییەکانی جیابوونەوەی وڵاتێکی هەژار و ڕەوتە ئیلیتخوازانەکان، پێگەی مافی گشتی زیاتر گرنگی پێ درا. لەهێستانییەکان وەک ئۆستریەکان کێشەی نەتەوەییان هەبوو. لەهێستان پاش ئەوەی لە سەدەی نۆزدەیەمدا زۆر جاران لە لایەن ڕووسەکانەوە سەرکوت کرابوو، دوای شۆڕشی ١٩٠٥ی ڕووسیە هیوا و هۆمێدیان بۆ دیاریکردنی مافی چارەی خۆنووسین تێدا زیندوو بوویەوە. لە باڵی ڕاست، یەکیەتیی لەهێستان بە ڕێبەرایەتیی ڕۆمەن دمۆوسکی تۆخ ناسیۆنالسیت (بە واتایەکی دیکە فاشیست) پشتیوانیی لە خەباتی لەهێستانییەکان دژی ڕووس و ئوکراین و هەروەها جووەکانیش دەکرد. لە باڵی چەپیشدا، پارتی سۆسیالیستی لەهێستان، لەژێر دەسەڵاتی جۆزیف پیلدودسکی، لە لەهێستانێکی سۆسیالی سەربەخۆدا ئەگەری نابوتی تزاریزمی پاشڤەڕۆی ڕووسی دەبینی. ڕۆزا لۆگزامبۆرگ بە دژایەتیکردنی هەرتک دمۆوسکی و پیلدودسکی، وێڕای پارتی سۆسیال دیموکراتی ڕووسیە، هێرشی کردە سەر مافی دیاریکردنی چارەنووسی لەهێستانییەکان. ڕۆزا لۆگزامبێرگ ئیدیعای کرد هەر چەشنە هاوپەیمانییەکی نێوان چینی کرێکاران و ناسیۆنالیستەکانی لەهێستان، یا ئیلیتە ناسیۆنالیستەکانی بۆرژۆوازی لە هەر وڵاتێکی سەرکوتکراودا، دامەزراندنی ڕێژیمە سۆسیالیستییەکانی داهاتوو دەخاتە مەترسییەوە. بەڵگەکانیشی بەربێژی چارەنووسی خەبات و تێکۆشانەکانی دژە کۆلۆنیالی نیوەڕاستی سەدەی بیست بوو.

"بزووتنەوە نەتەوەییەکان" و خەبات بۆ "بەرژەوەندیی نەتەوەیی" بزووتنەوەی چینایەتی توێژی دەسەڵاتداری بۆرژواییین، کە لە هەر بابەتێکی دیاریکراودا تا ئەوەی جێیە نوێنەرایەتی چین و توێژەکانی دیکە دەکەن لە چوارچێوەی "بەرژەندییە نەتەوەییەکان" وەک فۆرمی پێشکەوتووی گەشەی مێژوویی و تا ئەوکاتەی چینی کرێکار هێشتا خۆی لە هەڕەمەک "نەتەوە" (بە ڕێبەرایەتیی بۆرژوا) وەک چینێکی سیاسی سەربەخۆ و ڕووناکبیر جیانەکردۆتەوە.

سەرەڕای ئەوەش ڕۆزا بە چاولێکەری لە مارکس و ئینگێلس پێیوابوو مافی چارەی خۆنووسین، چەمکێکی دەرهەست (ئەبستراکت) و بێهودەیە، چونکی "هەلومەرجی ماددی ژینگە لە قۆناخێکی مێژووی دیاریکراودا" لەبەر چاو ناگرێ. بۆیە ئەو مافە بە قەدەر مافی ئەوەی پیاو دەبێ دە قاپ و قاچاخی زێڕین خواردن بخوا، کە هەروەک نیکۆلاس چیرنیشێڤسکی نووسیوێ، ئەو هەرکات ئامادەیە بە تاکە ڕوبلێک بیانفرۆشێ، پێ فشەیە. لۆگزامبۆرگ پشتیوانی دژایەتی خێرای مارکس و ئینگێلس دژی ناسیۆنالیستەکانی باڵکانی سلاڤەکان دەکا و لەپشت مانەوەی ئیمپراتۆری عوسمانییە. ڕۆزا ئاماژە بەوە دەکا کە مارکس و ئینگێلس لە ڕوانگەی ماتریالیزمی ئابوورییەوە پشتیوانی لە بزووتنەوە نەتەوەییەکان دەکەن، نەک لە ڕوانگەی فۆرمولی هەتا هەتایی لیبرالیزمەوە بۆ نەتەوەخوازی.

دیارە نابێ پێمانوابێ ڕۆزا بڕوای بە هیچ چەشنە پووانێکی مافی چارەی خۆنووسین لە بەرەی سۆسیالیستدا نەبوو. بەگشتی "هەڵوێستی سۆسیالیستەکان لەسەر پرسی نەتەوەیی سەرەتا پێوەندی بە بارودۆخی کەیسێکەوەیە، کە لەسەر وڵاتی جیاواز جیاوازە. ڕۆزا پێیوایە سەربەخۆیی سیاسی کاتێک بۆ قسە لەسەرکردن دەبێ کە خەڵک لە بواری ئابوورییەوە سەربەخۆ بووبن و بەتایبەتیش توانای کۆنترۆڵی سەرچاوە ئابوورییەکانیان هەبێ. بۆ وڵاتانی دواکەوتووی وەک لەهێستان و چیکۆسلۆڤاکی ئەو مافە یۆتۆپیا بوو. لۆگزامبۆرگ بە هێرش بۆ سەر نەتەوەخوازەکانی سەردەمی خۆی، بەڵگەی دەهێنایەوە کە جیابوونەوە لە ڕووسیە لە کۆتاییدا بەرژەوەندی پرۆلیتاریای لەهێستان لاواز دەکا _ بە درێژەکێشانی بەستراوەیی ئابووری بە ڕووسیەوە وەک هاوبەشێکی بازرگانی بچووک_ و توانای ئەوان بۆ هاوخەباتی هاوشانی کرێکارانی ڕووس دژی ئۆتۆریتەخوازی ڕووسیە دادەبەزێنێ.

دیارە هەموو سۆسیالیستەکان دەگەڵ ڕۆزا هاوبیر نەبوون. لنین کە لەسەر خواستی سەربەخۆییخوازانە بەپاریزەوە دەدوا، ڕێژە و ڕادەی ئەو سەرکوتەی نەتەوە بندەست و داگیرکراوەکان چێشتوویانە، "هاوپەیمانی و یەکگرتنی تاکتیکی" دەگەڵ ئیلیتەکانی بورژوا دێنێتە گۆڕ. لنین بە ڕەتکردنەوەی هەڵوێستەکانی ڕۆزا لەسەر سەربەخۆیی لەهێستان مارکس بە بەڵگە دەهێنێتەوە کە پێیوابوو وڵاتە سەربەخۆکانی ئەگەری زیاتریان بۆ پێشکەوتن و مودێرن بوون هەیە، بۆیە ئەویش ئەگەری هاوپێوەندی نەتەوەیی و پاشان هاوپێوەندیی چینی کرێکار زیاتر دەکا. بەم حاڵەشەوە، لنین لۆمە و سەرکۆنەی ڕۆزا دەکا کە پێگەییشتووی ئابووریی تەنیا ستانداردی پاساوی ئازادیی نەتەوەیی نیە.

"ناتوانین بڵێین ئایا ئاسیا بەر لە ڕووخانی کاپیتالیزم، کاتی پێویستی هەیە وەک ئورووپا ببێ بە کۆمەڵە وڵاتێکی سەربەخۆ یان نا، بەڵام ئەمەش ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە کاپیتالیزم بەر لە ڕاتڵەکاندنی ئاسیا، بزووتنەوەی نەتەوەیی لەم وشکارۆیە هەڵخڕاندوە، یان ئەوەی ئەم بزووتنەوانە بەرەو دروستکردنی وڵاتە سەربەخۆ دەچن، باشترین هەلومەرج بۆ گەشەی کاپیتالیزم لە لایەن ئەم دەوڵەتانەوە گرەنتی دەکرێ.

دیارە ئەوە بەو واتایە نیە لنین هەموو جۆرە ناسیۆنالیزمێکی بەدڵ بووبێ. ئەو پێیوابوو ناسیۆنالیزم لە "سەرەوە" دەگەڵ ناسیونالیزم لە "خوارەوە" ڕا جیاوازە و، ناسیونالیزمی سەرکووتکەری ڕووسیەی تزاری لە ناسیونالیزمی پاساوهەڵگری لەهێستان هەڵداوارد. لێنین سەبارەت بە نەتەوەیەکی سەرکوتکراو هانی کرێکارانی دەدا کە هاوپەیمانی تاکتیکی دەگەڵ لایەنە بورژواییەکان پێک بێنن. لێنین هەروەها وڵامی ڕۆزا لۆگزامبۆرگیشی دایەوە کە حاشاکردن لە مافی دیاریکردنی چارەنووس "وەک بەرگریکردن لە پوانەکانی نەتەوەی باڵادەست و شێوازە پۆلیسییەکانێتی بۆ بەڕیوەبەری لە بەرانبەر شیوازە دیموکراتیکەکاندا". هەر بۆیە، لێنین داوای لە وڵاتە سۆسیالیەستییەکان و پرۆلیتاریای وڵاتانی ئیمپریالیست کرد یارمەتی بزووتنەوە ڕزگاریخوازییەکان بکەن. ئەو چاوی خشاندەوە بە دروشمە بەناوبانگەکەی مارکس و "داوای لە کرێکارنی هەموو وڵاتان و هەموو نەتەوە ستەملێکراوەکان کرد یەک بگرن!" کە زۆربەی ڕێبەرانی بزووتنەوە ڕزگاریخوازنەکانی جیهانی سێیەم دواتر وەشوێنی کەوتن.

ئەگەرچی ڕەخنەی سۆسیالیستەکانی لە بێ ئەملاوئەولابوونی مافی چارەی خۆنووسین لە وێژەمانی مافی مرۆڤ و بەڵگە حقووقییەکاندا پشتگوێ خراوە، بەڵام لە تاقیکاری زەمەندا سەربەرز بووە. ئەگەرچی لێنین و دواتریش ویلسۆن یارمەتیدەری گەشبینی پێویست بوون بۆ نەتەوە سەرکوتکراوەکان هەتا داوای مافی چارەی خۆنووسین لە ئیمپریالیزمی هەوسارپچراو بکەن، لۆگزامبورگ هۆشداری دەدا کە زۆبەی وڵاتە تازە بنیاتنراوەکان لە بواری ئابوورییەوە زۆر لاوازن هەتا بتوانن سەرەوەریی ڕاستەقینەی خۆیان بپارێزن و لەمەڕ هاوپەیمانی خەڵکی دەگەڵ ئیلیتەکان یان بۆرژوازیی نەتەوەخوازی بەرژەوەندیخواز دڕدۆنگ بوو. لۆگزامبورگ پێی وابوو ئەم چەشنە یەکگرتنانە زیاتر بەقازانجی ئیلیتەکان و هەروەها بناخەی ستەم و داگیرکاری پتەوتر دەکەن. چونکی دیارە لە هەر سنوورێکی دیاریکراودا کە سەرچاوەکان نادادپەروەرانە دابەش دەکرێن، دابەشینی ئەو وڵاتانەی هەن، وەک ئەوەی لە ١٩٩٠ی یۆگۆسلاڤی پێشوودا دیتمان، بەدڵنیاییەوە لە قازانجی نەتەوە سەنترالی ناوچەیی بەسەر نەتەوەکانی دیکەد دەشکێتەوە. ڕەنگە هەروەک لێنین ئاماژەی پێدەکا، مافی چارەی خۆنووسین بۆ دەوڵەتە بەکۆلۆنیکراوەکان پێویستی بووبێ. بەڵام لە سەردەمی بەجیهانیبووی تێکئاڵقاوی ئەمڕۆدا کە سەروەریی دەوڵەتان کز و لاواز بووە، ئۆتۆنۆمیی فەرهەنگی لە فێدراتیڤێکی فرەنەتەوەدا ئاڵتەرناتیڤێکی باش و گونجاوە بۆ چارەسەری مافی مرۆڤی پێوەندیدار بە مافی دیاریکردنی چارەنووس.

بەگشتی تێگەیشتنی تایبەتگەرایانە و لێڵکردنی مافی مرۆڤ _کە لە چوارچێوەی "بەرژەوەندی نەتەوەیی"، تەناهی نەتەوەیی"، مافی "دیاریکردنی چارەنووس" یا "مافە فەرهەنگییەکان" بیچم دەگرن_ بە توندی مافی مرۆڤی یونیڤێرساڵ دەخاتە مەترسییەوە. ئەگەر، لە بنەڕەتدا، لێکدانەوەی فلێکسیبلی مافی مرۆڤ ئاماژە بە پیکهەڵکردن دەکا، چەمکە هەڵدێرەکانی مافی مرۆڤ زیاتر لە قازانجی بەهێزەکانن. باوئێر، لینین و لۆگزامبورگ چوارچێوەیەکی باس و گەنگەشەیان پێکهێناوە کە دەبێ ئێمە درێژەی پێ بدەین و، ئەو پرسیار و ڕوانگە ڕەخنەییانەی بۆ هەڵسەنگاندنی ئەم بابەتە باسیان کردوە کە دەبێ کەی و لە قازانجی کێ مافی چارەی خۆنووسین پاساو بدرێن.

چەمکە لیبرالییە هاوچەرخەکانی پێوەندیدار بە مافی مرۆڤەوە چ لەبابەت ماف بە نیشتمانەوە یا مافی دەنگدان، یانیش سەبارەت بە هەوڵ و تێکۆشان بۆ لغاوی نابەرابەری ئابووری یان سنووردارکردنی شەڕ بە هزر و بیری سۆسیالیستییەوە گووراون یان بەهێزکراون. لەڕاستیدا، سەرەڕای ئەو ئیدیعا تێپەڕانەی لەسەر ئەوە دەکرێن ئیدی کۆتایی شەڕی سارد واتە سەرکەوتنی لیبرالیزم بەسەر چەپدایە، یان مافی مرۆڤی ئێستا وەک لیبرالی پێشان دەدرێ، لە ڕاستیدا بەرهەمی ئاوات و ئارمانجە سۆسیالیستییەکانی سەردەمی بەپیشەیی بوونی سەدەی نۆزدەیەم و دژایەتی ڕوو لەگەشەی ئیمپریالیزمی سەرەتای سەدەی بیستەمن.

***

* نووسینی: میشێلین ئیشەی

هێرشێکی چاوەڕوانکراو و داهاتوویەکی نادیار

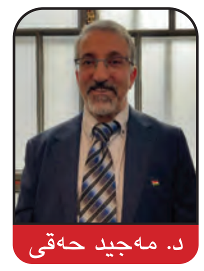
د. مەجید حەقی

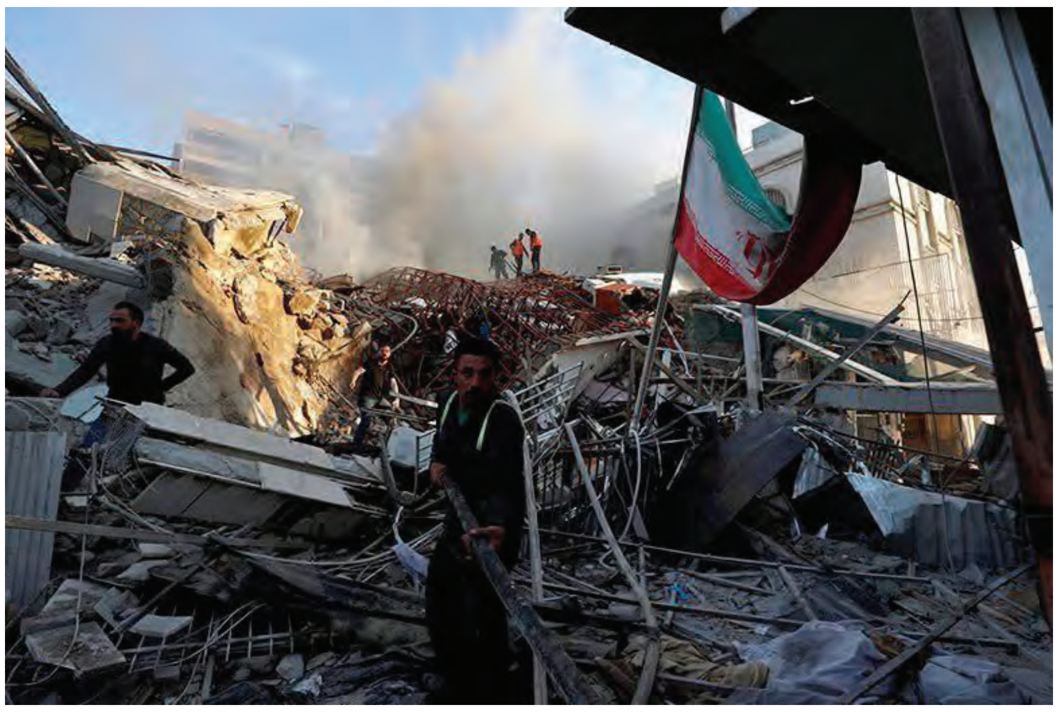

> **ئەو هێرشانە هەم تاکتیکین و هەم ستراتێژیک. ئیسرائیل لە ڕێگەی ئەو هێرشانەوە دەیهەوێ دوو هەڕەشەی سەرەکیی کۆماری ئیسلامی ئێران لەسەر خۆی کەم بکاتەوە: یەکەم، کۆتایی هێنان بە پڕۆژەی ئەتۆمی ئێران کە مەترسییەکی جیددی و پۆتانسیەلە بۆ سەر مان و نەمانی ئەو وڵاتە. دووهەم، لەنێوبردنی پڕۆژەی مووشکە دوورهاوێژەکانی ڕێژیم**

بۆ تێگەیشتن لە ئامانج و مەبەستی ڕاستەقینەی هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران پێویستە چاوخشاندنێکی خێرا بکرێتە سەر ڕووداوەکانی ناوچەیی و ناونەتەوەیی دوای هێرشی تێرۆریستی ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ کە لەودا هێزەکانی حەماس بە هێرشێکی بەربڵاو بۆسەر باشووری ئیسرائیل زیاتر لە ١٢٠٠ کەسی بێتاوانیان کوشت. ئەم هێرشە لە ئیسرائیل هاوشێوەی هێرشی"١١ی سێپتامبر" بینراوە و خاڵگۆڕانێکی بنەڕەتی بوو لە سیاسەتی ئەمنییەتی دەوڵەتی ئیسرائیل. بە دوای ئەودا ئیسرائیل نەتەنیا حەماس و غەزەی کردە ئامانجی هێرشەکانی خۆی، بەڵکوو لەنێوبردن و لاوازکردنی هەموو هێزەکانی پێوەندیدار بە هێرشی ٧ی ئۆکتۆبر بریتی لە ئێران و ئەو هێزانە بوون کە بەناوی "مێحوەری مقاومت" دەناسران. ئیسرائیل هاوکات لەگەڵ شەڕی غەزە چەندین جار هێرشی کردە سەر بنکەکانی ئێران و هێزەکانی سەر بە ئێران لە سووریە و عێراق. دوا بەدوای شکستی حیزبوڵڵا لە لوبنان و بەچۆکداهاتنی حەماس لە غەزە لە دێسەمبری ٢٠٢٤دا حکوومەتی ئەسەد ڕووخا و بەوە ئێران تووشی شکستێکی ستراتێژیک لە ئاستی ناوچەییدا بوو. لەو ماوەیەدا و هەروەها گفتگۆکانی ناوکی نێوان ئەمریکا و ئێران کە بە نێونجیگەری عەمان بەڕێوە دەچوو سەرەڕای هەوڵەکانی ئەمریکا نەیتوانی بە ئاکام بگات. هاوکات لەگەڵ بنبەستی دیپلۆماسی "شوڕای حوکام"ی ڕێکخراوی وزەی ناوکی نەتەوە یەکگرتووەکان بڕیارنامەیەکی دەرکرد کە بەپێی ئەو بڕیارنامە ئێران هەموو مەرجەکانی پەیماننامەی "NPT" لەژێرپێناوە و پیتاندنی ئۆرانیۆمی بە شێوەیەکی زۆر زیاتر لەوەیکە لە بەرجام و "NPT" دا ڕێگەپێدرابوو بەرهەمی هێناوە. شوڕای حوکام لە بڕیارنامەی خۆیدا نیگەرانیی جیددی خۆی لە بوونی بنکەی شاراوەی پیتاندنی ئەتۆم دەربڕی. ئەمە لەکاتێکدا بوو کە ڕێک هەفتەیەک پێش کۆبوونەوەی شوڕای حوککام، ئایەتوڵڵا خامنەیی ڕێبەری کۆماری ئیسلامی لەنێوبردنی ئیسرائیل وەک پەڵەیەکی شێرپەنجەی ناوچەیی چەند بارە کردەوە.

> **سروشتییە کە کۆماری ئیسلامی بیهەوێ بەهەر جۆرێک بووە ئەم شەڕە ڕابگرێ و لەو هەلومەرجەشدا بەهۆی ئەوەیکە لە لاوازترین دۆخی خۆیدایە ناچارە نەتەنیا لە پێوەندی لەگەڵ پرسی ئەتۆمی بەڵکوو لە پێوەندی لەگەڵ سیاسەتی مووشەکی و هێزەکانی پڕۆکسی خۆی گفتگۆ بکات. کەوابوو لەو دۆخەدا ئێران دەبێ واز لە پیتاندنی ئەتۆمی لە نێوخۆی ئێراندا بێنێت، مووشەکە دوورهاوێژەکانی خۆی لەنێو ببات و مەودایان کورت بکاتەوە، دەبێ واز لە هێزە نیابەتییەکان بێنێت و دەست تێوەردان لە کاروباری ناوخۆیی وڵاتانی ناوچە نەکات و ئیسرائیل بەڕەسمی بناسێ کە ئەمەش دەرەنجام و لێکەوتەی خۆی هەیە**

لە هەلومەرجێکی وادا هێرشی لە ناکاوی ڕۆژی سێزدەی ژووئیەی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران فرە ڕەهەندە. ئیسرائیل لە ئەنجامی دەیان هێرش بۆ سەر بنکەکانی ناوکی، مووشەکی، و فەرماندەیی هێزەکانی چەکداری ئێرانی تووشی زیان و زەرەرێکی زۆر کردوە و ژمارەیەکی بەرچاو لە فەرماندەکانی باڵای سوپای تێرۆریستی پاسداران و زانایانی ئەتۆمی لەناو بردوە. هەرچەند کاربەدەستانی باڵای ئیسرائیل بەتایبەت سەرۆک وەزیرانی ئەو وڵاتە بێنیامین نیتانیاهوو ڕایانگەیاندوە کە ئامانجیان ڕووخانی ڕێژیمی ئێران نیە و ئەوە ئەرکی خودی خەڵکی ئێرانە، بەڵام ئەو هێرشە دەتوانێت بەهۆی لاوازبوونی ڕێژیم، دەرفەت بۆ خەڵکی ئێران بڕەخسێنێت کە یەکگرتووانە ئەو ڕێژیمە بڕووخێنن. ئەو هێرشانەی ئیسرائیل درێژەی شەڕێکە کە کۆماری ئیسلامیی ئێران زیاتر لە ٤٠ ساڵە لە ڕێگەی هێزە نیابەتییەکانی خۆیەوە بەسەر ئیسرائیلیدا سەپاندوە. بۆیە ئەو هێرشانە هەم تاکتیکین و هەم ستراتێژیک. ئیسرائیل لە ڕێگەی ئەو هێرشانەوە دەیهەوێ دوو هەڕەشەی سەرەکیی کۆماری ئیسلامی ئێران لەسەر خۆی کەم بکاتەوە: یەکەم، کۆتایی هێنان بە پڕۆژەی ئەتۆمی ئێران کە مەترسییەکی جیددی و پۆتانسیەلە بۆ سەر مان و نەمانی ئەو وڵاتە. دووهەم، لەنێوبردنی پڕۆژەی مووشکە دوورهاوێژەکانی ڕێژیم. چونکە لە ڕاستیدا ئیسرائیل دەیهەوێ توانایی بەرگری ئێران بە ڕادەیەک لاواز بکات کە ناچاربێت بگەڕێتەوە سەر مێزی گفتگۆ بۆ قبووڵکردنی مەرجەکانی ئەمریکا. ئەگەر ئێران کە تا ئێستا لە هەموو بوارێکەوە شکستی خواردووە ئەو مەرجە قبووڵ نەکات، لەوانەیە گۆڕینی ڕێژیم و کوشتنی ڕێبەرانی سیاسیی ڕێژیم بکرێتە بەرنامەی داهاتووی ئیسرائیل.

هاوتەریب لەگەڵ ئەو دۆخە کۆماری ئیسلامی هەڕەشەی کشانەوە لە "NPT"، پەیمانی قەدەغەکردنی پەرەپێدان بە چەکە ئەتۆمییەکانی کردوە و دوای هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر کۆماری ئیسلامی ئێران، ڕێژیم پێی وایە بەو هەڕەشەیە دەتوانێت پاشەکشە بە ئیسرائیل و ئەمریکا بکات. بەڵام لێکەوتەکانی کشانەوەی ئێران لە NPT بۆ کۆماری ئیسلامی قورس و کارەساتبارن. دیارە لەوانەیە لە ڕوانگەی "مافی نێونەتەوەییەوە" دەرکەوتن لە NPT بە "پێشێلکردنی یاسا" دانەندرێ. بەڵام لە جیهانێکدا کە لە سەر بنەمای ڕیئاڵ پۆلیتیک بەڕێوە دەچێت دەرکەوتنی ئێران لەو پەیمانە دەتوانێت چەندین دەرئەنجامی هەبێت:

– ڕەوایی نێونەتەوەیی بۆ هێرشی هێزە هاوپەیمانەکان بەتایبەت ئەمریکا بۆ سەر ئێران.

– ڕەوایی سیاسی و گوشاری بیروڕای گشتی. چونکی لە ئەگەری دەرکەوتنی ئێران لە NPT لەوانەیە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان خێراتر بڕیاری مکانیزمی ماشە (Snapback) چالاک بکات و وەک چۆن بۆ عێراق لە دەیەی ١٩٩٠ مۆڵەتی ئەوە بدات بە هێزەکانی هاوپەیمان هێرش بکەنە سەر ئێران. هەرچەند لەوانەیە ڕووسیە و چین دژی ئەو بڕیارنامەیە بن، بەڵام ڕەوایی سیاسی بۆ تەریککەوتنی ئێران زۆرتر لە هەمووکات دەبێت.

– لە هەلومەرجی ژێئۆپۆلیتیکی ئێستا، یەکیەتیی ئەمریکا و ئۆرووپا دەتوانن کۆماری ئیسلامی ئێران زیاتر لە جاران تەریک بکەن و هەموو دەروازەکانی پێوەندییە ئابوورییەکانی لەگەڵ جیهانی ئازاد داخەن.

بەو پێیە سروشتییە کە کۆماری ئیسلامی بیهەوێ بەهەر جۆرێک بووە ئەم شەڕە ڕابگرێ و لەو هەلومەرجەشدا بەهۆی ئەوەیکە لە لاوازترین دۆخی خۆیدایە ناچارە نەتەنیا لە پێوەندی لەگەڵ پرسی ئەتۆمی بەڵکوو لە پێوەندی لەگەڵ سیاسەتی مووشەکی و هێزەکانی پڕۆکسی خۆی گفتگۆ بکات.

کەوابوو لەو دۆخەدا ئێران دەبێ واز لە پیتاندنی ئەتۆمی لە نێوخۆی ئێراندا بێنێت، مووشەکە دوورهاوێژەکانی خۆی لەنێو ببات و مەودایان کورت بکاتەوە، دەبێ واز لە هێزە نیابەتییەکان بێنێت و دەست تێوەردان لە کاروباری ناوخۆیی وڵاتانی ناوچە نەکات و ئیسرائیل بەڕەسمی بناسێ کە ئەمەش دەرەنجام و لێکەوتەی خۆی هەیە.

بەرفراوانبوونی شەڕەکەش دۆخێکی دیکەی چاوەڕوانکراوە بەتایبەتی بە لەبەرچاو گرتنی ئەوەیکە کۆماری ئیسلامی ئێران بە شێوەی ڕاستەوخۆ بە مووشەکی باڵستیک و فڕۆکە بێفڕۆکەوانەکان هێرش دەکاتە سەر شوێنە نیشتەجێیەکانی ئیسرائیل لەوانە تەلاڤیڤ و حەیفا. لە ئەنجامی ئەو هێرشانەدا هەتا ئێستا ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی مەدەنیی ئیسرائیل کوژراون و سەدان کەسیش بریندار بوون. ئەم هێرشانە سنوورەکانی شەڕی بەزاندوە و زیانی ڕاستەخۆی بە خەڵکی ئاسایی و مەدەنی گەیاندوە. لە بەرانبەر ئەو دۆخەدا، ئیسرائیل هاوکات لەگەڵ هێرشەکانی خۆی بۆ سەر ناوەندە مووشەکییەکان و ئەتۆمییەکان، بنکە سەربازی و ئابوورییەکان و بەڵکوو هۆشداری داوە کە دوور بکەون لە بنکە نیزامی، پادگانەکان و پایگا مووشەکییەکان و تەنانەت ناوندە توێژینەوەکانی سەربازی و تەکنۆلۆژی سەربازی. ئەم ئاگادار کردنەوە لە ئەدەبیاتی سەربازی و "حقوق جنگ" بە واتای ئامادەسازی بیروڕای گشتییە بۆ دەستپێکی قۆناغێکی قووڵتر و توندتری شەڕەکان کە دەتوانێت ناوەندە ستراتێژیکەکانی ڕێژیم لە قووڵایی خاکی ئێران و لەنێو شارەکان بکاتە ئامانج. بەوە بەرپرسایەتیی ئەخلاقی کوژرانی کەسانی مەدەنی لە ئێران دەکەوێتە ئەستۆی کۆماری ئیسلامیی ئێران، بەهۆی ئەوەیکە بنکە سەربازییەکانی خۆی لەناو خەڵکدا ساز کردوە.

جگە لەوە ئەگەری تێوەگلانی وڵاتانی دیکەش لە شەڕەکەدا هەیە. بۆ نموونە ئەمریکا تا ئێستا ڕاستەوخۆ بەشداری لە شەڕەکەدا نەکردوە، هەرچەند پشتیوانی سیاسی و دیپلۆماتیکی کردوە لە هێرشەکانی ئیسرائیل. وڵاتانی ئۆرووپایی خوازیاری نێونجیگەرین. بەڵام ئەگەر بێت و ئێران ئامادە نەبێت بگەڕێتەوە سەر مێزی گفتگۆ و هێرش بکاتە سەر بەرژەوەندییەکانی ڕاستەوخۆی ئەمریکا و وڵاتانی کەنداو لەوانەیە هەم ئەمریکا و هەمیش وڵاتانی کەنداو و تەنانەت وڵاتانی ئۆرووپاییش بگلێنە نێو شەڕەکە.

لە ڕاستیدا داهاتووی ئەم شەڕە گرێدراوە بە بڕیارەکانی ئەکتەرە سەرەکییەکانی ناوچە و لە هەمووان گرینتر بڕیاری خامنەیی و دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامیی ئێران. بەو پێیەش کە بۆ دەسەڵاتدارانی ڕێژیمی ئێران مانەوەی ڕێژیم لە هەموو شتێک گرینگترە، بۆیە ئەگەری زۆرە ڕێژیم بەرلەوەیکە تووشی بەرفراوانتر بوونی شەڕ و بەشداریی وڵاتانی دیکە بێت، بگەڕێتەوە سەر مێزی گفتگۆ و مەرجەکانی ڕۆژاوا قبووڵ بکات، هەڵبەت ئەگەر زۆر درەنگ نەبووبێ و ڕەوتی ڕووداوەکان بە ئاقارێکی دیکەدا بڕوا.

بوومەلەرزەیەکی ژێئۆپۆلۆتیک لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا

ئەفشین مەعرووفیان

لە لێواری یەکێک لە هەستیارترین ساتەکانی مێژوویی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کۆماری ئیسلامی ئێران و حکومەتی ئیسرائیل بەرەو ڕووبەڕووبوونەوەیەکی تەواو دەڕۆن. ڕووبەڕووبوونەوەیەک کە نەک هەر چارەنووسی ئەم دوو وڵاتە، بەڵکوو ڕەوتی داهاتووی تەواوی ناوچەکەش دەگۆڕێت. ئەمجارە شەڕ لە سێبەرەکاندا ڕوو نادات، بەڵکوو بە بەرچاوی میدیاکان و لە گۆڕەپانی ڕاستەقینەی دەسەڵات و هێزدا ڕوو دەدات. هەرچەندە گرژییە ئەمنییەکان و شەڕی سایبێری لە نێوان تاران و تەلئەبیب ساڵانێکە بەردەوامە و ئێران چەند سوپای لە وڵاتان بۆ شەڕی بەوەکالەت پێکهێنابوو، بەڵام ئێستا ئیدی هەموو شتێک بەرەو خاڵی تەقینەوەی ڕاستەقینە ڕۆیشتوە و شەڕی یەکلاکەرەوەی چارەنووس وەرێ کەوتوە.

کۆماری ئیسلامی لە چوار دەیەی ڕابردوودا هەوڵی داوە پڕۆژەی ئەتۆمی و پیتاندنی ئۆرانیۆم بۆ مەبەستی ئاشتیخوازانەی وەک بەرهەمهێنانی کارەبا و بە هێمای سەروەریی سیاسیی خۆی ببەستێتەوە. بەڵام ئەم پڕۆژەیە، بە تێپەڕبوونی کات، ڕووی ڕاستەقینەی خۆی نیشان دا: ئامرازێک بۆ مانەوەی دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر، قەیرانخوڵقێن و ئایدیۆلۆژیک.

ڕێژیم کە لە لایەک ڕووبەڕووی دارمانی شەرعییەتی جەماوەری و تەشەنەکردنی نارەزایەتییەکان لە نێوخۆدایە و لە لایەکی دیکەشەوە بەدوای پاراستنی هەژموونیی شیعە لە ناوچەکەدا دەگەڕێت، بەرنامەی ئەتۆمی بە بەرگی براوەی خۆی دادەنا بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ جیهان و سەرکوتکردن نارەزایەتییەکان لە نێوخۆدا. بەم شێوەیە ملیاردها دۆلار سەرمایەی نیشتمانی بۆ پیتاندن و بەرنامەی مووشەکی خەرج کرا و بەوەش هەڕەشەی ئەمنییەتیی بۆ سەر ئاسایشی هەموو ناوچەکە و جیهان دروست کرد. لە ڕاستیدا بۆ ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی، بۆمبی ئەتۆمی تەنیا چەک نیە، بەڵکو ئامرازێکە بۆ مانەوە لە بەرامبەر دارمانی سیاسی و گوشاری نێودەوڵەتی؛ بەڵام لەم قومارەدا ئێران خۆی گەیاندووەتە لێواری کۆتایی.

ئەم گرووپانە لەژێر دروشمی "تەوەری خۆڕاگری" ئامانجی سەرەکییان دژایەتیی ئیسرائیل و ئەمریکا و هێزەکانی هاوپەیمان لە ناوچەدا و بۆ ئەوەش بڕیار و چەکوچۆڵ لە ئێران وەردەگرن. ئەم لایەنانە بە شێوەیەکی کاریگەر وەک هێزی لێدانی کۆماری ئیسلامی بۆ تێکدانی سەقامگیریی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دەجووڵانەوە. لە کاتێکدا گەلی ئێران لە هەژاری و برسیەتیدا ڕاگیراوە، بەڵام بە ملیاردها دۆلار بۆ تەیارکردنی ئەم گرووپانە لەپێناو پاراستنی قووڵایی ستراتیژیی ڕێژیم لە ناوچە خەرج کرا. بەڵام ئەمڕۆ هەمان ئیمپراتۆرییەتی بە وەکالەت یەک لە دوای یەک بەسەر یەکدا دەڕووخێن و شەڕ هاتوەتە نێوخۆی ئێران و؛ فەرماندە سەرەکییەکانی پلانی هیلالی شێعە و سەرکوتە نێوخۆییەکان دەکرێنە ئامانج.

ئیسرائیل بە سەرنجدان بە کارنامەی گوتاری و کرداریی کۆماری ئیسلامیی ئێران لە نیو سەدەی ڕابردوودا ئەم ڕێژیمە بە مەترسیدارترین دوژمنی خۆی دەزانێت. سیاسەتی "شەڕی نێوان شەڕەکان" کە سوپای ئیسرائیل پەیڕەوی دەکات، بە واتای هێرشی سنووردار بەڵام بەردەوام بۆ سەر هێزەکانی ئێران و بەوەکالەت لە ناوچەکەدا بە مەبەستی ڕێگریکردن لە شەڕێکی تەواو ئیدی وڵامدەر نەبوو. ئەمڕۆ ئیدی ئەم ستراتێژییە گەیشتووەتە خاڵی وەرچەرخان. ئیسرائیل نایشارێتەوە کە هێرش بۆ سەر بنکە سەربازی و ئەمنیەتییەکانی کۆماری ئیسلامی لەسەر خاکی ئێران و کوشتنی فەرماندە باڵاکانی سوپای قودس لاپەڕەیەکی نوێ لە شەڕەکانی ئەو وڵاتەیە بۆ ڕێگریکردن لە فەوتان و تێداچوونی خۆیان کە بە پشتیوانیی ئەمریکا دەیکەن.

ئیسرائیل دەڵێ بۆ بردنەوەی ئەم شەڕە پێویستییان بە هاوکاریی ئەمریکا وەک گەورەترین پشتیوان و دابینکەری سەربازی هەیە. لە پشتیوانی دارایی و چەکەوە تا پێشکەشکردنی هەواڵگری و هەماهەنگی ئۆپەراسیۆنی زۆر نهێنی، ئەمریکا ڕۆڵی سەرەکیی بووە و چاوەڕوانیی ئیسرائیل لە ئەمریکا لەوەندەش زیاترە.

خامنەیی لە ماوەی نیزیک بە چوار دەیە دەسەڵاتدارەتیی خۆیدا بە متمانەبەخشین بە بازنەیەک لە ژەنەراڵە ئەمنییەتییەکان وڵاتی کردە ئۆردوگایەکی سەربازی. بەڵام ئەگەر هەتا دۆێنێ لە پێناو بەدیهێنانی ئایدۆلۆژییەکانی هیلالی شیعەدا ئەو ژەنەراڵانەی لە سووریە، غەززە و لوبناندا لەدەست دەدا، ئێستا بە بەرچاوی خۆی و لە تاران تێداچوونیان دەبینێ. بەڵێ ئەو ژەنەڕاڵانەی پڕۆژەی "قوڵایی ستراتیژی" خامنەییان بەرەوپێش دەبرد، ئێستا ئامانجی سەرەکیی هێرشە ئاسمانییەکانی ئیسرائیلن.

ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە لێواری گۆڕانکارییەکی قووڵی ژێئۆپۆلەتیکیدایە. هاوپەیمانییە کۆنەکان و دابەشبوونە تائیفییەکان و ئەو نەزمە نەریتییەی کە لە ئەنجامی شەڕی ساردەوە هاتبووە ئاراوە، ئیتر کاریگەر نین. عەرەبستان، ئیمارات و تەنانەت میسریش چیتر ڕۆڵی نەریتیی دوژمنی ئیسرائیل ناگێڕن. ڕێککەوتنەکانی ئەبراهام، ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ تەلئەبیب و هاوپەیمانییە ئەمنییەکانی دژە ئێران – هەموویان نیشانەلانی نەزمێکی نوێن.

لە دڵی ئەو هاوکێشانەدا کۆماری ئیسلامیی ئێران کە بە تێدابردنی هەموو سەروەت و سامان و کوشت و کوشتاری خەڵکەکەی خەونی بە هەژموونیی شیعەلە ناوچەکەدا دەبینی. ئێستا لە لێواری دارمان‌دایە و، ناچارە لە نێوان دوو ڕێگادا هەڵبژێرێت: تەسلیمبوون یان تێداچوون. ئیسرائیلیش کە ساڵانێک بوو لەژێر سایەی هەڕەشەی ئەتۆمی و بە وەکالەتدا دەژیا، دەرفەتی بۆ کۆتاییهێنان بەم کابووسە دەست کەوتوە. بەو پێیە شەڕی نێوان ئێران و ئیسرائیل ململانێیەکی سنووردار نابێت، بەڵکو بوومەلەرزەیەکی ژێئۆپۆلەتیکی دەبێت کە نەخشەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی نوێ دەکێشێتەوە.

هەڵبەی شاخ و شۆڕش

نووسینی ناسنامەیەک پڕ لە مێژووی داربەڕوو

شەهید قاسم باقی

برایم چووکەڵی

قاسم باقی ساڵی ١٣٣٦ی هەتاوی لە گوندی داشبەندی ناوچەی بۆکان و لە بنەماڵەیەکی مامناوەندیدا چاوی بە دنیا پشکووت. ژیانی وەک باقیی منداڵەکانی مەڵبەندی بۆکان کە نیزامی دەرەبەگایەتی شوێنی لەسەر دانابوو لە گوندی داشبەند بە بێبەشی تێپەڕی. منداڵانی بێبەشی ئەو مەڵبەندە هەر وەک باب و باپیرانیان دەبوو لە نەخوێندەواریدا بمێننەوە و لە مووچە و مەزرا بچەوسێنەوە و بەرهەمی کاریان بچێتە گیرفانی دەرەبەگەکان. ژیانی قاسمیش وەک منداڵانی دیکەی ئاوایی وابوو، و ئەویش لە خوێندن بێ بەهرە بوو، ناچار بوو ڕێگای موچە و مەزرا بگرێتە بەر و شانبەشانی باقی ئەندامانی بنەماڵە لەبەر سوورە تاوی هاوین کار بکا.

ژیانی قاسم باقی تا سەردەمی لاوێتی بە ئاژەڵداری و کاری وەرزێڕی لە گوندی داشبەند تێپەڕی. پاشان ماڵیان بۆ گوندی ئاڵیکەند گواستەوە و لەوێ نیشتەجێ بوون. ناردنی قاسم بۆ خزمەتی ئیجباری دەرفەتێک بوو فێری خوێندن و نووسین بێ. بەهۆی ئۆگرییەکی زۆر بە خوێندن کە لە وجوودی ئەو کوڕە زەحمەتکێشەدا خۆی دەنواند زۆر زوو فێری خوێندن و نووسین بوو. پاش دەورەی ئیجباری قاسم نەگەڕایەوە گوندی خۆیان، بەڵکوو لە بۆکان گیرسایەوە و ملی نایە بەر کاری میکانیکیی تراکتۆر. لە کاتی ڕاپەڕینی گەلانی ئێرانیشدا قاسم باقی کە ڕەنجبەخەساری جووتیارانی دیبوو، بۆ کۆتایی‌هێنان بەم وەزعە شێلگیرانە لە خۆپیشاندانەکانی دژی ڕێژیمی زوڵم و زۆری پاشایەتیدا بەشداریی کرد و ڕۆڵی خۆی وەک لاوێکی بە هەست گێڕا.

پاش ئەوەی ڕێژیمی تازە بە دەسەڵاتگەیشتووی ئاخوندی پەلاماری دڕندانەی بۆسەر کوردستان هێنا و دوای ئەوەی یەکەم جار بۆکان لە دەستی داگیرکەران پاک کراوەیە، قاسمی نیشتمانپەروەر چەکی شەڕەفی لە شان کرد و لە پاککردنەوەی مۆڵگەکانی ڕێژیم لە شاردا بەشدار بوو. ئەو سەرکەوتنە سەرەتای خەباتی بەکردەوەی قاسم باقی بوو.

قاسم ڕێگای شۆڕشگێڕانی گرتە بەر و بڕیاری دا لەگەڵ خەڵکی کوردستان و حیزبەکەی تێبکۆشێ. هەر بەو بۆچوون و بیروباوەڕە پیرۆزەوە هاتە نێو ڕیزی پێشمەرکەکانی حیزبی دێموکرات و قۆڵی خەباتی بۆ خەبات دژی کۆنەپەرەستان و هەموو ئەو کەسانەی دژی ئازادی گەلی کوردن هەڵماڵی. ئەو لە مەیدانی کردەوەدا نیشانی دا کە کوڕێکی دڵسۆز و پێشمەرگەیەکی بەوەج و ڕاستەقینە و خەباتگێڕێکی وەفاداری ئامانجەکانی گەلی کوردە. هەر بۆیە لە ماوەیەکی کورتدا بوو بە خۆشەویستی هاوسەنگەرانی و خەڵکی ناوچە.

قاسم باقی لە عەمەلیاتەکانی دژی دوژمن لێوەشاوەیی خۆی نیشان دا، قارەمانەتییەکەی لە شەوی نەورۆزی ٥٩ی شاری سنەدا وەک لاپەڕەیەکی زێڕین لە کارنامەی پێشمەرگەی دێموکرات، جێی خۆی کردەوە و قاسمی گەیاندە فەرماندەری لک. لەو مەسئولییەتەدا هەموو وزەو توانایی و پسپۆڕیی خۆی بەکار هێنا و هەوڵی دا بە یارمەتی فەرماندەرانی دیکە هێزی بەیان بکا بە نموونەی هێزەکانی حیزب. بەمجۆرە بە فەرماندەریی قاسم و عەلی باڵدار و برایمئوف و حەسەن جەمشیدی و کەریم فەرامەرزی و عوسمان دادخا دەیان مۆڵگە لەو مەڵبەندە گیران و سەدان بەکرێگیراو کوژران. ئەو لە کاتی تەنگانەدا خۆی نەدەدۆڕاند و هەمیشە لە سەنگەری پێشەوەدا پێشمەرگەی ڕێنوێنی دەکرد. قاسم باقی دووجار لەشەڕ لەگەڵ دوژمن بریندار بوو و لە جاری دووەمدا نیوەی لەشی فەلەج و ماوەی دوو ساڵ لەژێر چاوەدێریی پزیشکیدا بوو تا بە خۆشییەوە بە هەوڵی کادرە پزیشکییەکانی نەخۆشخانەی حیزب توانی تا ڕادەیەک چارەسەر بکرێ.

دوای شەهیدبوونی چرچەی بارام میرزا لە لایەن ڕێبەریی حیزبەوە پێشنیار بە قاسم باقی کرا وەک جێگری هێز بگەڕێتەوە بۆکان و ئەرکی پێئەسپێردراوی بەڕێوە بەرێ. قاسم هەرچەند برینەکەی بە تەواوی چاک نەبۆوە، بەڵام بە هەستکردن بەو بەرپرسایەتییە بەتایبەتی لە هەلومەرجی ناسکی ئەو کاتدا ئەو مەسئولییەتەی قبووڵ کرد و گەڕایەوە لای هاوسەنگەرانی لە هێزی بەیان و لەماوەیەکی کورتدا سەرلەنوێ ڕوحێکی تازەیدا بە بەری هێزەکەدا کردەوە و پاش ماوەیەک وەک سەرپەرستی هێز دیاری کرا. ناوبراو یەکەمین عەمەلیاتی گەورەی بە یادی چرچە و برایمئوف، گرتنی پایگای ترکاشەی بوو کە بووە هۆی ورەبەخشین بە پێشمەرگەکان و تاساندنی دوژمن.

شەوی ١٣٦٤/٣/٩ قاسم باقی لەگەڵ دوو هاوسەنگەری لە ئاوایی باغڵووجەی بۆکان مابوونەوە. سەعات ٢ی نیوەشەو چەند چەکدارێک چووبوونە پەنا دەرگای ماڵەکە و خۆیان حەشار دابوو. قاسم کە چاوی پێیان کەوتبوو دەنگی دابوون. چەکدارەکان وەڵامیان دابۆوە کە کە پێشمەرگەی هێزی پێشەوان و بە شوێن تۆدا هاتووین. قاسم کە شک و گومانی لێ پەیدا بوو و وەڵامیانی نەدابۆوە و بە دەمانچەوە لێیان چووبووە پێش، بەڵام چەکدارەکان دەستڕێژیان لێ کرد و قاسم بەسەختی بریندار و پاش ١٢ سەعات شەڕ و بەربەرکانی لەگەڵ مەرگ، چاوی لەسەر یەک دانا و شەهید بوو.

شەهید بوونی قاسم باقی لە ناوچە دەنگی دایەوە و خەڵک فرمێسکی بۆ هەڵڕشت. خەڵک پرسیاریان دەکرد کێ بەو نیوە شەوە قەڵافەتی قاسمی دابێژ دابێژ کرد و دەرکەوت قاسم بە دەستی چەکدارەکانی کۆمەڵە لە خوێن وەر دراوە.

خوێنی قاسمی باقی و شەهیدە سەربەرزەکانی دیکە حەقانییەتی خەباتی گەلی کورد و دروستبوونی ڕێگەکەیمان پێ دەسەلمێنێ.

ناسر باباخانی:

چ لە مان و چ لە نەمانی کۆماری ئیسلامیدا، گوتاری هاوبەشی حیزبەکانی کوردستان قورسایی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردە!

ئاماژە:

شەڕی ئیسڕائیل و ئێران حەوتوویەکی تێپەڕاند، شەڕێک کە هیندێک لایەن سەرەتاکەی بۆ کوژرانی قاسم سولێمانی، هیندێک بە ٧ی ئۆکتۆبر و لایەنی واشە بۆ سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران و هاتنەسەرکاری کۆماری ئیسلامی بە دروشمی هەناردەی شۆڕشی ئیسلامیی دەگێڕنەوە. باس لەسەر چۆنیەتیی پلانی ئەم هێرشە چاوەڕەواننەکراوە لە کاتێکدا ئێران سەرقاڵی دانوستان لەگەڵ ئەمریکا بوو، باڵانسی هێز لە ئێستادا، دوورەدیمەنی کۆتایی ئەم شەڕە، داهاتووی کۆماری ئیسلامی و لێکەوتەکانی و کاریگەریی لەسەر پرسی کورد چەند تەوەری دیمانەیەکی "کوردستان" لەگەڵ ناسر باباخانی، مامۆستای زانکۆ و چاودێری کاروباری سیاسیی ئێران و ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستن.

چۆن بوو ئیسرائیل بەم قەناعەتە گەیشت کە هێرشێکی ئاوا بەربڵاو و چاوەڕواننەکراو بکاتە سەر کۆماری ئیسلامی ئێران؟

پێموایە بە پرسیارێکی گرینگ دەستت پێ کرد واتە چی ڕووی دا کە ئیسرائیل بڕیاری دا کە بەم شێوەیە هێرش بکاتە سەر کۆماری ئیسلامی؟ وەک بۆخۆیٚ بنیامین نەتەنیاهوو باسی لێوە کرد دەڵێ ئێمە لە نۆڤامبردا پرۆژەیەکی وامان هەبوو، بەڵام لەبەر هەندێک هۆکار دەستمان ڕاگرت. ڕەنگە گرینگترین هۆکار ئەوە بووبێ کە هەر ئەوکات ترامپ بڕیاری دابوو کە سەرلەنوێ بەنیازە ڕێککەوتننامەیەک لەگەڵ کۆماری ئیسلامی واژۆ بکا و لەبەر ئەوەی کە نەتەنیاهوو دەیزانی کە ترامپ کەسێکە کە زۆرتر حەزی لەوەیە جۆرێک لە هاوئاهەنگی لەگەڵیدا ساز بێ بۆیە دەستی ڕاگرت.

لە لایەکی دیکەوە ئێمە دەبینین کە لە ئەمریکا هەردوو لایەنی دێموکراتەکان و کۆماریخوازەکان دەگەنە پنتی یەکبوون سەبارەت بە کێشەی کۆماری ئیسلامی و ئیسرائیل، کە بەڕاستی ئەم خاڵگۆڕانێک بوو. بۆ وێنە کەسێکی وەک چاک شومێر ئەندامی Gang of ٨ واتە یەکێک لەو هەشت کەسەی لە ئەمریکا کە دەستی بە تەواوی زانیارییە نهێنییەکان ڕادەگا، هێرشێکی توندی کردە سەر ترامپ و گوتی تۆ حەقی ئەوەت نیە ژێربەژێر لەگەڵ ئێران بکەوی ڕێککەوتن و ئەمە بە زەرەری ئیسرائیلە. هەرچەند ئەمە جۆرێ لە ململانێی حیزبییش بوو، بەڵام دواجار بە قازانجی ئیسرائیل شکاوە. لە لایەکی دیکەوە کۆماریخوازەکان دێننە مەیدان. سێ سێناتۆر لیندزی گرهام لە کارۆلینای باشوور، تام کاتن لە ئارکانزاس و کەیت بریت لە ئالاباما تەنانەت بە مارکۆ ڕووبیۆ وەزیری دەرەوە کە ئەوانە سەر بە باڵی نیۆکانسرڤاتیڤەکانن، ڕێزولووشێنێک (Resolution) دەدەنە دەر کە بە حوکمی چەندین دەیە فریو و درۆ، سروشتی وەحشیانەی کۆماری ئیسلامی و بە حوکمی ئەو هەڕەشانەی کە بەردەوام لە "بوونی ئیسرائیل" دەکا دەبێ بەرپەرچ بدرێتەوە. کەواتە لێرەدا کۆدەنگییەک لە نێوان دوو حیزبی سەرەکی ئەمریکا ساز دەبێ!

لە لایەکی دیکەوە پەسندی بڕیارنامەی ترۆئیکای ئورووپایی واتە فەڕانسە و ئالمان و بریتانیا لە لایەن ئاژانسی نێودەوڵەتی وزەی ئەتۆمی بە باوەڕی من کاتالیزۆرێک بوو بۆ ئەوەی کە ئیتر ئورووپا لامەلامەی جاران وەلابنێ و چالاکییەکانی ئێران بە نایاسایی و مەتەرسیدار ناوزەد بکا.

کۆی ئەوانە کە لەتەنیشت یەکتر دادەنێی هەست بەوە دەکەی کە جۆرێک لە ئیجماع جۆرێک لە کۆدەنگی بە دژی کۆماری ئیسلامی ساز بووە. هەروەها لە دوای ٧ی ئۆکتوبر، زنجیرە دژکردەوەکانی ئیسرائیل بە دژی پڕاکسییەکانی ئێران و لەنێو بردنیان و تەنانەت ئەو هێرشانەی کە بۆسەر ئێرانی کرد، ئیسرائیل بۆی دەرکەوت کە بەڕاستی چ لەباری سەربازی، چ لەباری ئابووری، چ لەباری ناوخۆیی و چ لەباری پێگەی سیاسی و نێودەوڵەتییەوە ئێران لە لاوازترین ئاستی خۆیدایە، ئەم هۆکارانە بوو کە ئیسرائیلی بەو قەناعەتە گەیاند کە ئێستا "گونجاوترین کات"ە بۆ ئەوەی هێرش بکاتە سەر کۆماری ئیسلامی لەسەر بنەمای خافڵگیری! ڕەنگە ئەم قسانەی دوایی ترامپ بۆ پشتگیری لە ئیسرائیل و تەنانەت پەسند کردنی گەڵاڵەی هێرش بۆ سەر کۆماری ئیسلامی دەرخەری ئەم ڕاستییە بن کە پێشبینیی نەتەنیاهوو بە سەهوو نەچووە!

پلانەکەی ئیسرائیل واتە هێرشەکە چۆن بەرنامەڕێژی بۆ کرابوو؟

ڕەنگە کارناسانی سەربازی زیاتر بتوانن تێبینیان لەسەر ئەم باسە هەبێ بەڵام ئەوەی بەڕواڵەت دەیبینین و دەیبیسین دەکرێ بڵێین بە چەند قۆناغدا تێپەڕی! بە قسەی میدیای ئەمریکی دەگوترێ چەندین ساڵ بوو ئیسرائیل خەریکی پلاندارێژی و پراکتیزەکردنی ئەم پلانە بووە!

یەکەم کارێک کە ئیسرائیل کردی سەرەتا هات زۆربەی لانچەرە مووشەکهاوێژە بالیستیکییەکانی لەنێوبرد. دواتر سیستمی بەرگریی ئاسمانی وەک پەدافەندی ئاسمانیی تەفروتونا کرد. واتە ئاسمانێکی بەبێ پارێزی ساز کرد کە بوو بە مەیدانی تەراتێنی فڕۆکە جەنگییەکانی ئیسرائیل و بە کەیفی خۆیان هەر شوێنێک لە ئێران حەز و ئارەزوویان لێ بوو، لە دامەزراوە ئەتۆمییەکانیان و کارگە مووشەکییەکانەوە بگرە تا بنکە سەربازییەکانیان بۆردومان کرد.

هەنگاوی دواتر ژنراڵەکان یان پاسدارە پلەبەرزەکان کە پێیان دەگوترێ سەردار، ئەوانەی بە جۆرێک لە جۆرەکان وەک هەڕەشە سەیر دەکران بۆ بوون و مەوجوودییەتی ئیسرائیل، لە فەرماندەی سپای پاسدارانەوە بگرە تا فەرماندەی هێزی ئاسمانی و تا سوپاسالاری ئەم وڵاتە و بە گشتی نیزیک بە پەنجا کەس لە بەرزترین ئاستی سەربازی کەوتنە بەر ئەم هێرشە! دیارە کوشتنی ئەوانەی بە هەڵە ناویان نراوە زانای ئەتۆمی، ئەوانیش بەشێک بوون لەم ئۆپەڕاسیۆنە. دواجار ناوەندەکانی دەوڵەت و وەزارەتە جۆربەجۆرەکان لە وەزارەتی ئیتلاعات و بەرگرییەوە بگرە تا وەزارەتی ناوخۆ، داد، دەرەوە و تەنانەت دەنگوڕەنگی ئەم وڵاتە، هەمووی ئەوانە وەک نماد و هێمای دەسەڵاتی دەوڵەتی جێگیر و حکوومەت کران بە ئامانج! بەم شێوەیە توانی بارێکی ڕەوانی ساز بکا و نیشان بدا هێرشەکانی ئیسرائیل ورد و مەبەستدارن. ئەم هێرشانە ئەوەندە کاریگەر بوون کە ئێستا پاش حەوتوویەک کوشتنی خامنەیی و ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی بۆتە ڕۆژەڤی میدیایی!

جیاوازیی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر ئیسرائیل و ئیسرائیل بۆ سەر کۆماری ئیسلامی چ بوو و چمان پێ دەڵێ؟

لە زۆر ڕەهەندەوە جیاوازی سەرەکییان هەیە کە بە باوەڕی من لەگەڵ هەموو تێبینی و مولاحزەیەکی کە لە سەر ئیسرائیل دەبێ هەبێ، دەکرێ بڵێین ئەخلاقی شەڕ و ئەوەی پێی دەگوتری ئەخلاق و پابەند بوون بە هێندێک پرنسیپ، زیاتر لە لای ئیسرائیل ڕەچاو کراوە، چون ئەوەی ئیسرائیل کردی بە شێوەیەکی مەبەستدار ڕێک دامەزراوە ئەتۆمییەکان، کارگەکانی دروستکردنی مووشەکی بالستیکی، سیستمی بەرگری هەوایی، سەرکردە سەربازییەکان، زانایانی ئەتۆمی و لە قۆناغی دواتردا هەر وەک لە پرسیاری پێشوودا باسم کرد لەنێوبردنی ئەو هێمایانەی کە سەلمێنەری حکوومەتێکی جێگیر و موستەقەرن لە ئێران وەک وەزارەتە جۆربەجۆرەکان، ئەوانە هەمووی بە شێوەیەکی مەبەستدار ئەنجام دراون و لەو نێوەدا سروشتیشە کە بەداخەوە خەڵکی سیڤیل کە لە نیزیک ئەو شوێنانەن ببنە قوربانی.

بەڵام ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی کردوویەتی "شەلم کوێرم ناپارێزم"ە یانی هەتا ئێستا تاقە یەک هەواڵ بڵاو نەکراوەتەوە کە بڵێین سەرکردەیەکی باڵای سەربازی، کەسایەتییەکی سیاسی، شوێنێکی سەربازی گرینگ یان وەزارەتخانەیەک بووبێتە ئامانج. دە لە سەدی ئەو مووشەکانەی کە هەڵدراون بۆ لای ئیسرائیل لە گومەزی ئاسنین و قەڵغانی داود تێپەڕیون و شوێنە مەدەنییەکانیان کردۆتە ئامانج، ئەوانی تر لە ئاسمان بەریان پێ گیراوە و لەنێو چوون. بۆیە ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی دەیکا بەدوورە لە پرنسیپەکانی ئەخلاقی شەڕ. من لەم دوو سێ ڕۆژەدا چەند وتوێژێکم هەبوو لەگەڵ میدیا جۆربەجۆرەکان کە لە هەندێکیان‌دا دەیانگوت ئەدی بۆ هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر غەزە شتێکی لەم چەشنە نیە یانی شتێکی بێمەبەست و کوێر نییە؟ وڵامم بۆ ئەو تاقمە ئەوە بوو:

یەکەم، هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی هێرشگەلێکی کوێر و بێمەبەست بوون، بەڵام هێرشەکانی ئیسرائیل، ئامانجە تایبەتەکان دەپێکن!

دووهەم، باسەکەی ئێمە شەڕی نێوان ئیسرائیل و کۆماری ئیسلامییە!

سێهەم، حەماس لە غەزە خۆی لە نەخۆشخانەکان، قوتابخانەکان و مزگەوتەکان حەشار دەدا و تووندێلی ساز دەکرد و لە ڕاستیدا قەڵغانێکی ئینسانی ساز کردبوو، بۆیە شتەکە جیاوازە.

ڕەنگە لە ساڵانی داهاتوودا ئەم زنجیرە دژکردەوانەی کە ئیسرائیل هەر لە دوای ٧ی ئۆکتۆبرەوە ئەنجامی دا لە شەڕی پەیجێرەکان و لەنێوبردنی فەرماندە باڵاکانی حەماس و حیزبوڵڵا لە غەزە و لوبنان، تەنانەت لە سووریە دەبێ بەوردی باسی لێبکرێ و تەنانەت ئەو زنجیرە دژکردەوانەی کە لە خاکی ئێراندا کران و لە چەند ساعەتێکدا بڕبڕەی پشتی سەربازی و چەکداری کۆماری ئیسلامی شکاند، دەبێ لە زانکۆ سەربازییەکان وەرد دەرێتەوە!

دەوری ئەمریکا بەوردی چ بوو؟ دەستی هەبوو لە هێرشەکاندا؟

دەوری ئەمریکا لەم هێرشەدا هەر وەک ئاکسیووس و واڵستریتژورناڵ باسیان کرد دۆناڵد ترامپ سیاسەتی بەلاڕێدا بردن و فریوی کۆماری ئیسلامیی ڕەچاو کردبوو، واتە ڕێک لە کاتی دانوستانەکادا، ئیسرائیل لە نێو خاکی ئێران خەریکی ئامادەکاری پلانێکی بێوێنە بوو بۆ لەنێوبردنی لانچێرەکان!

نەتەنیاهوو باسی لەوە کرد کە لە هەشت مانگ لەمەوبەرەوە ئەم گەڵاڵەیە دارێژرابوو، بەڵام وێدەچێ کە دەمێک ساڵ بێ کە ئەوان خەریکی ئەوە بووبن. چون خۆت دەزانی لە ٢٠١٨ەوە کە زیاتر لە دە تۆن بەڵگەی ئەتۆمیی ئێران لەنێو خاکی ئێراندا بە ئۆپراسیۆنێکی کۆماندۆیی دەدزرێ و زانیارییەکان لە ڕێگەی سیستمێکی سیخوڕییەوە دێتە دەرێ و بەردەوام ئەم سیستمە سیخوڕییە خەریکی بەتاڵکردنی زانیارییەکان و دانی دیسینفۆرمێیشن بە ئێران بوو. بەڵام ئەمریکا دەورێکی وای گێڕا کە ئێران بەتەواوی سەرقاڵ بێ و هەرگیز بڕوای...

درێژەی لاپەڕەی ٩

ئەگەر لەم ساتە وەختەدا پەرتەوازەیی لەنێو نەچێ و هەموو لایەک بۆ بەرژەوەندی کوردستان هەوڵ نەدەن مێژوو بە خراپترین شێوازی خۆی قەزاوەتمان لەسەر دەکا. ئێمە ئەو هەڵە مێژووییانەمان زۆر جار لە دەست داوە، بۆیە هەر کەسێک کە ببێتە لەمپەر بۆ ئەم یەکڕێزییە و بەرد بخاتە سەر ڕێ، مێژوو زۆر بە خراپی باسی لێوە دەکا و تەنانەت ڕەوڕەوەی ئەو چەرخە بە جۆرێکە کە دواجار لەگەڵ خۆی ڕایدەماڵێ

ئەگەر بە گوتارێکی هاوبەشەوە ڕوو بکەینەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چ لە مانی کۆماری ئیسلامی و چ بە پێچەوانەکەی، ئەوە دیسانە ئێمە براوە دەبین. بێتوو نەتوانین ئەو گوتارە هاوبەشە، ئەو دیسکۆرسە هاوبەشە لەنێو خۆماندا ساز بکەین بە باوەڕی من ئەگەر ئیسرائیل لەوە خراپتریش بەسەر کۆماری ئیسلامی بێنێ ئێمە دەستمان بە هیچ ڕاناگا! دەبێ ئەوەندە بەهێز نیشان بدەین کە ببینە هێزی سەرەکی لە ئاستی ئێران

بەوە نەدەکرد کە ئیسرائیل لێی بدا و ئەویش لە جەنگەی دانوستانەکاندا. هەر وەک عێراقچی باس دەکا و دەڵێ ئەوانە ئەو کارە ناکەن، حاجیزادە دەڵێ ئەوان ناوێرن ئەو کارە بکەن، خامنەیی دەڵێ ئەوانە بوێری ئەوەیان نیە هێرش بکەنە سەر ئێمە! کەچی بە پێچەوانەوە تووشی "خافڵگیری" بوون، خافڵگیری لە باشترین کاتی خۆیدا!

تەنانەت خودی ترامپ دەڵێ ئەوەی ئیسرائیل کردی کارێکی "مەزن" بوو و دەڵێ ئەوان بەبێ گومان بە چەکە پێشکەوتووەکانی ئەمریکا توانیان ئەم ئۆپەڕاسیۆنە بە ئەنجام بگەیەنن. ئەمە ڕاستە، تۆ ئەگەر چاو لە هێزی ئاسمانی ئەم وڵاتە بکەی بە تەواوی مۆرکی ئەمریکی پێوە دیارە و بێگومان ئەمریکا بە شێوەی لۆجیستیکی لەگەڵی بووە. تەنانەت لە دوای ئەو هێرشانە بەردەوام ترامپ بە زمانێکی ستایشئامێز باسی لەو هێرشانە کردوە و گوتوویەتی ئەگەر پێویست بێ ئەوانیش واریدی ئەو شەڕە دەبن و یارمەتیی ئیسرائیل دەدەن.

ئەمەش ئیجماعی هەردوو حیزبی کۆماریخوازان و دیموکراتەکانی لەسەر بوو؟

هەروەک لە سەرەتای وڵامی پرسیاری یەکەمیشدا ئاماژەم پێکرد بۆچوونی دووحیزبی (bipartisan) کە پێکەوە پیداگرن لەسەر ئەوەی کە دەبێ لە بەرامبەر کۆماری ئیسلامی داکۆکی لە مافی ئیسرائیل بکرێ، ئەمە نیشاندەری ئەوەیە کە ئەمریکا ئەگەرچی ڕاستەوخۆ – تا ئێستا – لەم شەڕەدا نەبووە، بەڵام گەورەترین پشتیوانیی لە ئیسرائیل کردوە!

تەنانەت ئیسرائیل بەتێرادیوی داوای لە ئەمریکا کردوە کە بەشداری ئەو شەڕە بێ و بۆمبە تایبەتە مەتەرێزشکێنەکانی بداتێ کە بتوانێ دامەزراوەی ئەتۆمی فۆردۆ لەنێو بەرێ. ئەم پەیوەندییە ئەوەندە قووڵە کە بە وتەی ڕۆیتەرز گۆیا هەر لە سەرەتاوە نەتەنیاهۆ ئامانجی ئەوە بووە کە خامنەیی بکوژێ، بەڵام ترامپ ئەم بڕیارەی ویتۆ کردووە و گوتوویەتی ئێمە ئیزن بەوە نادەین جارێ، ڕەنگە مولاحەزاتێکی سیاسی هەبووبێ. ئەوەش کە دەڵێ ئێمە دەزانین خامنەیی لە کوێ خۆی حەشار داوە و جاری بەنیازی کوشتنی نین، دەبێ لەم گۆشەنیگایەوە سەیر بکرێ!

کۆماری ئیسلامی ئێران ڕێک لە ئێستادا چی بەسەر هاتوە؟ چ خوێندنەوەیەک دەکرێ بۆ ئەو دۆخەی تێیدا قەتیس ماوە؟

بێگومان کۆماری ئیسلامی لە دوای ئەم هێرشانە ئیتر کۆماری ئیسلامی پێشوو نیە. هەرچەند من پێم خۆشە بگەڕێمەوە بۆ دواتر، واتە هەر لە دوای ٧ی ئۆکتۆبر کە حەماس هێرشی کردە سەر ئیسرائیل و ئیسرائیل دەسبەجێ بە دژکردەوە، پلەبەپلە دەستی پێ کرد بە ئۆپەڕاسیۆنەکانی بە دژی چەکدارانی حەماس لەم ناوچەیە و دواتر لەنێوبردنی فەرماندە باڵاکانی حەماس و دواتر حیزبوڵڵا و دواتر ڕووخانی سووریە، دەکرێ بڵێین یەکبەیەک ئەو قووڵایی ستراتیژیکیانەی کە کۆماری ئیسلامی بۆخۆی قایل بوو هەمووی لەنێو چوو. یانی ئەوان باسیان لەوە دەکرد کە ئێمە هەنگاو بە هەنگاو دەچینە زگ سەری مارەکە!

ئەگەر لە دوو ڕەهەندی سەربازی و سیاسییەوە بۆی بچین، لە بواری سەربازییەوە نیشان درا کە کۆماری ئیسلامی بەڕاستی ئەوە نەبوو کە نیشانی دەدا، هەرچی هەبوو پڕوپاگەندە بوو بۆ ئەوەی خۆی وەک وڵاتێکی زلهێز لە ناوچەدا بنوێنێ. بۆمان دەرکەوت کە تەواوی نمایشە سەربازییەکانی هەمووی جۆرێک لە شۆوئاف بوو، جۆرێک لە نمایشێکی بێکەڵک و بێهوودە. بۆیە لە باری سەربازییەوە دەکرێ بڵێین کۆماری ئیسلامی تا ئاستی داڕمان لەنێو چووە، دۆخی ئابووریش ئاگامان لێیە کە بە چ ئاقارێکدا دەڕوا، تەنانەت باس لەوە دەکرێ کە دۆلار دیسان ١٠٠هەزار تمەن تێپەڕێنێ!

بەڵام لایەنێکی گرینگی تر، ڕەهەندە سیاسییەکەیە، کۆماری ئیسلامی کە لەوە پێشتر پێی وابوو لە پێتەختی پێنج وڵاتی عەرەبی ناوچە قووڵایی ستراتیژیکی هەیە و خۆی بە قائیدی گرووپە پراکسییەکانی دەزانی، بۆ ئەوانیش دەرکەوت کە کۆماری ئیسلامی ئەو بەبرە کاغەزیەش نیە، واتە هەیمەنەی کۆماری ئیسلامی بە تایبەتی لەنێو ئەو لایەنە سیاسی و لە نێو وڵاتەکانی ناوچەدا بە تەواوی تێکشکا. نیشان درا کە بەڵێ ئەو توانایە هەیە کە کۆماری ئیسلامی بەچۆک دابێنن و لە ڕاستیدا ئەوەی کە بە کۆماری ئیسلامی کرا با بە دەواری شڕی نەکرد. من پێموایە لە دوای ئەوە کۆماری ئیسلامی تەنانەت چ بڕووخێ و چ ئەگەر بشمێنێتەوە ئیتر ئەو کۆماری ئیسلامییە نابێ، بەڵام ئەوە ئەگە بمێنێتەوە چۆناوچۆن دەبێ و ئەگەر بڕوا چ دۆخێک بەسەر ئەو ناوچەیەدا حاکم دەبێ من پێموایە بەرەوە ناوچەیەکی دیموکراتیکتر، ناوچەیەکی کە سوڵح تێیدا زیاتر سەقامگیر دەبێ ئەگەری ئەوە دەبێ هەر لە کەمترین دەستکەوتەکانی ئەم لە نێوچوونی کۆماری ئیسلامی لە ئەوەی کە بابڵێین چنگ و ددانەکانی کۆماری ئیسلامی دەرهێنان یەکێک لە هەرە گرینگترین دەستکەوتەکانی ئەوە دەبێ کە عەرەبستان و وڵاتەکانی دیکە پەیمانی تەڤلی ئیبراهیم دەبن و لەگەڵ ئیسرائیل پێوەندییەکانیان نۆرماڵسازی دەکەن و ئەوە بۆخۆی زۆر گرینگە و لەلایەکی دیکەشەوە دەکرێ بڵێین بە شێوەیەک لە شێوەکان ئێمە ڕۆژهەڵاتێکی نیوەڕاستی دیموکراتیکترمان دەبێ بۆیە ئەم شەڕە سیمای ڕۆژهەڵاتی نیوەڕاستی گۆڕیوە، هەر ئەو شتەی کە لە یەکەم ڕۆژی هێرشەکەی ئیسرائیل بۆ سەر غەزە نەتەنیاهوو باسی لێوە کرد.

تا چەند ئەگەری وەستانی ئەم شەڕە لە گۆڕێدایە؟

هەر دەسبەجێ لە دوای هێرشەکەی ئیسرائیل بۆ سەر کۆماری ئیسلامی، ئەم وڵاتە لە ڕێگای وڵاتانی جۆراوجۆرەوە وەک ئازەربایجان، قەتەر، عومان، ئیتالیا، ئاڵمان و ڕووسیاش حەولی داوە نێوبژیوانی بۆ بکەن بۆ ئەوەی داوا لە ئەمریکا بکەن کە ئەم شەڕە بوەستێنن، کە تا ئێستا ئاکامێکی نەبووە. بۆ نموونە هەرچەند پێش ئەوەی ترامپ بەشداری بکا لە دانیشتنی گرووپی ٧ لە کانادا لەم بارەوە گوتی هێندێک جار ڕەنگە پێویست بێ کە شەڕ تا کۆتایی بڕوا! ئەمە دەکرێ بڵێین بە شێوەیەک لە شێوەکان گڵۆپێکی سەوز هەڵکردنە بۆ ئیسرائیل بۆ ئەوەی درێژە بە هێرشەکانی بدا و ئەمە بە دڵی ئیسرائیلە و نەتەنیاهۆ بە هەلی زێڕینی نێو برد. پێی وایە کە دەبێ کاری کۆماری ئیسلامی یەکسەرە بکرێ و نەجاتی بێ ئەو بۆخۆی نیشاندەری ئەوەیە کە جارێ ڕەنگە بڕێک زەحمەت بێ کە ئەو سەرکەوتنانەی کە ئیسرائیل بەدەستی هێناوە ترامپ بۆی ببێتە لەمپەرێک و ئەویش لەو نێوەدا پێی ناخۆش نیە، چونکە بۆخۆی باسی لەوە کرد کە ئەم شەڕە دەبێتە هۆکارێک کە ئێمە زووتر مامەڵەیەکی باشتر لەگەڵ کۆماری ئیسلامی جێبەجێ بکەین. تەنانەت لە پاش دووسێ ڕۆژ چاوەڕوانی سەبارەت بە بڕیاری ترامپ بۆ ئەوەی بەشداری ئەم شەڕە بێ یان نا، ترامپ کوتی هێشتا دەرفەت بۆ دیپلۆماسی لەگەڵ ئێران ماوە و لە دوو هەفتەی داهاتوودا بڕیاری خۆم دەدەم! کەچی ڕێک لە دوای ئەم قسانە ئیسرائیل چڕترین هێرشی خۆی دەکاتە سەر ئێران!

بۆیە ئەگەری وەستانی شەڕ لەم ساتەوەختەدا بە حوکمی ئەوەی کە ئیسرائیل سوارە بە سەر شەڕەکەدا زۆر زۆر زەحمەتە و تا ئەو جێگایەی بۆیان بکرێ کۆماری ئیسلامی لاواز دەکەن، تایبەتی لەباری سەربازییەوە ئەوە زۆر بەرچاوە و پێموایە لە دوای ئەو شەڕە ئێران لە باری سەربازییەوە شتێکی ئەوتۆی بۆ نامێنێتەوە، بەڵام شتێکی کە جێگەی مەترسییە و ڕەنگە ئیسرائیلیش بیر لەوە بکاتەوە ئەوەیە کە لەباری زانستییەوە پیتاندنی ئۆرانیۆم شتێک نیە کە تۆ بە کوشتنی زانایەکی ئەتۆمی یان بە لەنێو بردنی بنکەیەکی ئەتۆمی لە نێوی بەری و ئەگەری ئەوە هەیە کە لە دوای ساڵێک دوو ساڵ ماوەیەکی دیکە سەرلەنوێ هەڵسوونێ بێنێتەوە و ببێتە هەڕەشەیەکی جیدی. ئەوەی کە تا چ ڕادەیەک ئەمریکا و ئیسرائیل بەوە ڕازی دەبن کە دەرفەتێکی ئەوتۆ بە کۆماری ئیسلامی بدرێ و چۆناوچۆنی مامەڵە لەگەڵ بکەن بۆ ئەوەی کە چوارپەلی ببزێوێ، دەبێ داهاتوو نیشانی بدا، ئەمە لە ئەگەری ئەوەدایە کە بڵێین شەڕ بوەستێ و کۆماری ئیسلامی بمێنێتەوە.

بەڵام نابێ لەبیر بکەین ڕووخانی حکوومەتە سەرەڕۆکان بە هۆی هێزی دەرەکی، دەبێ لەسەر بنەمای حزووری فیزیکی سەربازانی ئەم وڵاتە بێ، بۆ نموونە ژاپۆن و ئاڵمان. یان بۆ ڕووخانی سەددام ئۆپۆزیسیۆن و ئاڵترناتیوێکی جدی و گشتگیر هەبوو لە سەرانسەری عێراق. بە هەر حاڵ ئەم جۆرە سیستمە دیکتاتۆرییانە تا کاتێک کە خەڵکەکە بۆخۆیان نەیەنە سەر شەقامەکان و بڕیار نەدەن ڕەنگە ڕووخانی یەکجارەکی زەحمەت بێ.

دەوری ئۆپۆزیسیۆنی کوردی لەم کاتوساتەدا چۆن دەبینن؟

ئێمە زۆر باش دەزانین کە ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی پەرتەوازە، لاواز و بێبەرنامەیە. ئۆپۆزیسیۆنێک کە بەشێکی بەرچاوی هەر لە ئاستی میدیا و سۆشیالمیدیا و شۆوئاف و خۆنیشاندانداییە و بەبێ گومان گرینگترین ئۆپۆزیسیۆن، ئۆپۆزیسیۆنی کوردییە. هێزە سیاسییەکانی کوردستان نەک لەبەر ئەوەی کە بڵێین بەس ئۆرگانیزێشێن و ڕێکخراویان هەیە، ئەزموون و تەجرەبەی خەباتیان هەیە چ لەباری مەیدانییەوە چ لەباری تیۆریکەوە، نا، بەڵکوو بە حوکمی ئەوەی کە ئەم گوتارە (گوتاری ناسیۆنالیستی کوردی) لەنێو هەناوی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا جێگەی تایبەت بە خۆی هەیە و نموونەی هەرە بەرچاو و مەیدانییەکەی لە شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادیدا خۆی دەرخست.

من وەک خۆم بەردەوام هەوڵی ئەوەم داوە چ بە نووسین و چ دەرکەوتن لە میدیاکاندا، "گوتاری هاوبەش" وەک بنەمایەک بۆ ڕووووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ ئەویتر زەق کەمەوە. تەنانەت هەر لە ئاوریلی ئەمساڵ بە بەشداری هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە بگرە تا کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران و کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان و هەروەها پژاک و پاک و خەبات و هەروەها حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ڕێکخراوی کوردستانی سمینارێک بەڕێوە ببەین. ئێمە ئەو ٧ لایەنەمان کۆ کردەوە و سەرجەم ئەو گوتارانەی پێشکەش کرا هەمووی لەسەر ئەوە سوور بوون کە ئێمە دەبێ بەرەو گوتارێکی هاوبەش بڕۆین.

کورد لە ئەگەری ئەو بۆشاییەی کە خەریکە ساز دەبێ ئەگەر نەتوانێ کەڵکی خۆی لێوەرگرێ بە باوەڕی من دیسان کڵاوی دەچێتە سەری، ئێستا ئێمە لە باشترین و لە باڵاترین ئاستی شعووری سیاسیدایین، واتە ئەمە بوارەکە بە تەواوی لەبار دەکا بۆ ئەوەی کە حزووری ئەو حیزبانە بەیەکەوە بیانپارێزێ لە ڕووداوی نەخوازراوی تاڵ و کێشەمان بۆ نەیەتە پێش. ئەگەر ئێمە بە گوتارێکی هاوبەشەوە ڕوو بکەینەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان چ لە نەبوونی کۆماری ئیسلامی و چ بە پێچەوانەکەی، ئەوە دیسانە ئێمە براوە دەبین. تا ئەوکاتەی ئێمە نەتوانین ئەو گوتارە هاوبەشە، ئەو دیسکۆرسە هاوبەشە لەنێو خۆماندا ساز بکەین بە باوەڕی من ئەگەر ئیسرائیل لەوە خراپتریش بەسەر کۆماری ئیسلامی بێنێ ئێمە دەستمان بە هیچ ڕاناگا! دەبێ ئەوەندە ئەو گوتارە بەهێز بکەین یەکگرتوویی ئەوەندە بەهێز نیشان بدەین کە ببینە هێزی سەرەکی لە ئاستی ئێران. ئەمە نەوەک بڵێم خەیاڵە نەوەک بڵێم خەونە ئەم پتانسییەلە و ئەم تواناییە هەیە.

بەڕوونی لە ئێستادا چ شتێک لەپێشتری هەیە؟

حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان چ لە سۆشیالمیدیادا چ لە سەر ئاستی مەیدانی، ڕێبەرانی سیاسیی ئەو حیزبانە ئەزموونیان هەیە، زانستیان هەیە و لە بەدەنەی ئەو حیزبانەدا هێزی زۆر قابیلمان هەیە کە دەکرێ لە هەموو بوارێکەوە حیسابیان لەسەر بکرێ. بۆیە ئەمە زۆر بە گرینگ دەزانم کە ئەگەر لەم ساتە وەختەدا پەرتەوازەیی لەنێو نەچێ و هەموو لایەک بۆ بەرژەوەندی کوردستان هەوڵ نەدەن مێژوو بە خراپترین شێوازی خۆی قەزاوەتمان لەسەر دەکا. ئێمە ئەو هەڵە مێژووییانەمان زۆر جار لە دەست داوە، بەڵام ئەو سەردەمەی ئێستا، سەردەمی سۆشیالمیدیادا و سەردەمی میدیاکان هیچ شتێک نیە لەبەر چاوی خەڵک ون بێ، بۆیە هەر کەسێک کە ببێتە لەمپەر بۆ ئەم یەکڕێزییە و بەرد بخاتە سەر ڕێ، مێژوو زۆر بە خراپی باسی لێوە دەکا و تەنانەت ڕەوڕەوەی ئەو چەرخە بە جۆرێکە کە دواجار لەگەڵ خۆی ڕایدەماڵێ. لە هەمان کاتدا ئەمە خواستێکی نەتەوەییە واتە هەموو خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان خوازیاری ئەوەن سەرەڕای بوونی هەموو بیروڕا جیاوازەکان، سەرەڕای فرەڕەنگی و فرەدەنگی کە لە گۆڕێدایە، ئێمە دەبێ یەکڕەنگ و یەکدەنگ بەرامبەر بە ئەوی ترێک کە قەرارە بێتە گۆڕێ، بوەستین. ئێمە دەزانین ئەو لایەنە ئۆپۆزیسیۆنە جۆراوجۆرانەی کە هەن کێشەی سەرەکیان لەگەڵ ئێمە هەیە تەنانەت کێشەی بوون و نەبوونیان لەگەڵ ئێمە هەیە، کێشەی پێناسە و ناسنامەییان لەگەڵ ئێمە هەیە، بۆیە ئەگەر ئەم گوتارە هاوبەشە چی نەبێ، زەرەرمەندی سەرەکی کوردە. کارل شمیت ڕێک ئەم ڕستەیەی بۆ ئەمڕۆی ئێمە کوتووە: یەکڕیزی ناوخۆیی بۆ هێزە سیاسییەکان گرینگترین ئەرکە بۆ مانەوە و بەرگریکردن لە بەرژەوەندییەکانیان!

وێستگە

ژنێک لە ناوەندی پڕوپاگەندەدا

ئاسۆ مینبەری

هەشت ڕۆژ بەسەر شەڕی نێوان کۆماری ئیسلامی و ئیسرائیلدا تێدەپەڕێت.

لە ماوەی ڕۆژانی ڕابردوودا، هێرشە بەربڵاوەکان و لایەن جیاوازەکانی ئەم شەڕە باسیان لێ کراوە و ئەگەر شەڕەکە بەردەوام بێت، کۆمەڵێک لایەنی دیکە لەم شەڕە دەکەونە بەر لێکدانەوە و شرۆڤەی بابەتیانەوە.

ڕوودانی شەڕ و دروستبوونی ئاڵۆزی ئەویش لە نێوان دو وڵاتدا کە پێشینەی دوژمنایەتییان دوور درێژە و ساڵانێکی زۆرە هەوڵ بۆ شکاندنی یەکتر دەدەن، ئەتوانێ بەستێنی زۆر ڕووداوی دیکەش بخولقێنێ. لە مەیدانی شەڕدا هەڵسوکەوت و کاردانەوەکان گرینگن و ئەتوانن کاریگەرییەکی زۆریشیان لەسەر خودی شەڕەکە هەبێت.

لە هەشت ڕۆژی ڕابردوودا، جۆری هێرشەکان، وڵامدانەوەکان بە یەکتر، هەڕەشەکان لە یەکتر و تەنانەت لە وڵاتانی دیکە بۆ هاتنە نێو شەڕەکە، کوژرانی مۆرە گرینگەکانی سپای پاسدارانی کۆماری ئیسلامی، پرسی پچڕاندنی بەئەنقەستی ئینتێرنێت، بەردەوامیی ئەمریکا لەسەر ویستی خۆی بۆ وتوویژ لەگەڵ کۆماری ئیسلامی و بە دەیان بابەتی دیکە ورووژێندراون و باسیان لێ کراوە.

لە جەرگەی ئەم شەڕەدا و هاوکات لەگەڵ کرانە ئامانجی بنکە سەربازی و ناوەندە ناوکییەکانی ڕێژیم، هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر دەنگوڕەنگی کۆماری ئیسلامی، یەکێک لەو بابەتانە بوو کە بەشێوەیەکی تایبەت باسی لێ کرا. هەرچەند کە ئیسرائیل پێشتر هۆشداریی چۆڵکردنی ئەو ناوچەیەی دابوو کە دەنگوڕەنگی ڕێژیمی لێیە بەڵام کارمەندانی ئەم دەزگا زەبەلاحەی ڕێژیم کە موریدی ئاڵقەلەگوێی بەیتی ڕێبەرین، پیان وابوو بە مانەوە لەو شوێنە ئەتوانن مێژوو تۆمار بکەن. بۆیە دوابەدوای هۆشداریدانەکە و هێرشی یەکەم، بێژەری دەنگوڕەنگی ڕێژیم لە پەخشی ڕاستەوخۆ و بەوپەڕی ڕووهەڵماڵراوییەوە خەریکی چەواشەکاری بۆ مەزڵووم نیشاندانی کۆماری ئیسلامی بوو کە جارێکی دیکە ئیسرائیل هێرشی کردە سەر ئەم ناوەندە و خانمی بێژەر ناچار بوو شوێنەکەی بەجێ بهێڵێ.

خودی کۆماری ئیسلامی و دەستوپێوەندییەکانی ڕێژیم دەسبەجێ وێنەی ئەم ژنەیان کردە پووستێر و بە کچی مەکتەبی سەید حەسەن ناویان لێ برد، دواتر بێژەرێکی ژنی دیکە بۆ پشتیوانی لە هاوکارەکەی و ئەویش لە چەواشەکارییەکی ئاشکرادا ئەم هێرشەی بە مانای هێرشکردنە سەر ئازادیی ڕادەربڕین ناو برد و گوتی مەگەر من لێرە کەسێکی نیزامیم؟

ڕێژیم بەپێی سیاسەتی چەواشەکارانەی خۆی لەم دۆخەشدا کە لە ڕووی توانای نیزامیشەوە لە کزیی داوە و ڕێبەرەکەشی لە قوژبنێک خۆی حەشار داوە تاکوو دەستی ئیسرائیلی نەگاتێ، ڕێک لە بەرەی شەڕدا ژنانی کردوونەتە ئامرازێک بۆ ئەوەی کە بیری گشتی بەلاڕێدا ببا و بە کەڵکوەرگرتن لە بوونی ژنان خۆی بە لایەنی بەرهەق و ستەملێکراوی شەڕەکە بناسێنێ، لەلایەکی تریشەوە وای نیشان بدات کە ئیسرائیل هێرشی کردووەتە سەر خەڵکی سیڤیل و بەزەیی دنیای دەرەوە بۆ لای خۆی ڕابکێشێت.

سەرەتا دەبێ بزانین ئەو ژنانەی کە لە ناوەندی دەنگوڕەنگی ڕێژیمدا کار دەکەن، لەو کەسانەن کە بە شێوەیەکی تایبەت و لە لایەن ژوورە فکرییەکانی ڕێژیمەوە بە ئیدئۆلۆژیی چەقبەستووی ڕێژیم تەیار کراون و بەپێی زانیاریگەلێک لە سەرچاوەی ئاگاداریشەوە نەک تەنیا ئەوانەی کە لە دەنگوڕەنگی ڕێژیم لە تاران بەڵکوو لە شارەکانی دیکەش، ژمارەیەکیان چەکدارن و گوێڕایەڵێکی ڕاستەقینەی عەلی خامنەیی و ڕێژیمن، کەوایە زۆر ئاساییە کە ژنێکی ملکەچی ئەم ڕێژیمە بەو شێوازە و لەو کاتە هەستیارەدا، بەو شێوازە بدوێ، ئەمە ناکرێ مەگەر ئەوەی کە ئەوەندە باوەڕی قووڵی بە ئیدئۆلۆژیی داسەپاوی کۆماری ئیسلامی هەبێت کە ئامادە بێت گیانیشی بۆ بدات!

کەوابوو ئەم کەسانە نەک خەڵکی سیڤیل نین بەڵکوو مۆرەگەلێکی مەترسیداریشن کە لە هەموو ساڵانی ڕابردوودا لە دەنگوڕەنگی چەواشەکارانەی ڕێژیمەوە هەوڵی بەلارێدابردنی ڕاستییەکانیان داوە و قەت لە بەرەی خەڵک و بەرەی هەقدا نەبوون، کە نموونەکەی بە دەیان ڤیدیۆی تۆمارکراوە کە چۆن بە بێ ئاوڕدانەوەیەک لە ویژدانی مرۆیی باسی کوژرانی ژینا ئەمینی و ئارمیتا گەراوەند و باقی شەهیدەکانی سەردەمی شۆڕشی ژینایان دەکرد. ئەم ژنانە نەک نوێنەری ژنانی ئێران نین، بەڵکوو مەترسیدارترین ژنگەلی پەروەردەکراوی دەستی کۆماری ئیسلامین کە هەر لە ڕێگەی ئەمانەوە، سیاسەتی دژەژنی کۆماری ئیسلامی پەرەی پێ دراوە و بە کۆمەڵگەدا بڵاو بووەتەوە.

بابەتێکی دیکە ئەوەیە کە بێژەرەکەی ڕێژیم ئەم هێرشەی ئیسرائیل بە هێرش بۆ سەر ئازادیی ڕادەربڕین ناو دەبات و مەحکوومی دەکات. بە شایەتیی مێژوو، دەنگوڕەنگی کۆماری ئیسلامی لە هەموو ساڵانی ڕابردوودا، تەنیا سەکۆیەک بۆ چەواشەکاری و پڕوپاگەندە بووە و قەت نەیتوانیوە خزمەتێکی بە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بکات. هەر ئەو دەنگوڕەنگەی ڕێژیم کە ئێستا باسی ئازادیی ڕادەبڕینی تێدا دەکرێ، ئەو ناوەندە زەبەلاحەیە کە تێیدا و لەژێر گوشار و هەڕەشەدا سەدان دانپێدانانی زۆرەملێ تۆمار کراون و گیانی مرۆڤەکانیان ستاندووە کە ژمارەیەکی بەرچاویشیان هەر ژن بوون و لە ڕەگەزی خودی ئەو بێژەرانە بوون کە ئێستا بەرگریکاری ئازادیی ڕادەبڕینن!

بێژەرە ئاڵقەلەگوێیەکەی دەنگوڕەنگی ڕێژیم، بەتایبەت لەم قۆناغەدا و بەپێی هیچ پڕوپاگەندەیەک ناتوانێ نوێنەری خواست و ویستی ژنان بێت و قەت لەو پێناسەیە تێناپەڕێت کە ئەو تەنیا ژنێک لە ناوەندی پڕوپاگەندەی ڕێژیمە و شێرەژنانی ئەم جوغرافیایە ئەوانەن کە لە بەرەی بەرانبەری ئەودا و دژی ستەم و هەڵاواردن ڕاوەستاون.

زەرەر لە نیوەش ڕا بگەڕێتەوە هەر قازانجە

ئەلبورز ڕووییننەن

نزیکەی نیو سەدەیە دیکتاتۆرەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە قوربانیکردنی خەڵک بۆ پتەوکردنی بناغەی دەسەڵاتی خۆیان پەرە بە سیاسەتی شەڕەنگیزیی خۆیان دەدەن و لە کردەوە دژە مرۆڤایەتییەکانیان دریغیان نەکردوە بۆ ئەوەی یەکەمی بێ ڕەکەبەر لە ماڵوێرانی شەڕ و کوشتن و تیرۆر بن لە مێژوودا.

لە هەموو ئەو ساڵانەدا بەبارمتەگرتنی ئاسایش و قوربانیکردنی خەڵکیان کردبوە قەڵغانێک بۆ ئەوەی خۆیان بپارێزن و تەمەنیان درێژ بکەن، بەوەش نەوەستان و بە بایی برسیکردنی خەڵکی وڵات لەشکر و هێزی جۆراوجۆریان لە دەرەوەی سنوورەکانیان بۆ شەڕی نیابەتی دروست کرد کە کاولبوونی وڵاتانی ناوچەی لێ کەوتەوە و جیهانیان پڕ کرد لە تیرۆریست، بە جورێک لەژێر هەر ڕووداوێکی تیرۆریستی تەنانەت ئەگەر پەیوەندیی ڕاستەوخۆشی بە کۆماری ئیسلامییەوە نەبا، بە جورێک هەر دەگەیشتەوە سەری مارەکە.

بۆ ماوەی نزیکەی پێنج دەیە بەیانی، نیوەڕۆ، و ئێوارە مەرگ دژی ئەم وڵات و ئەو وڵات دەڵێن، ئاڵای وڵاتان دەسوتێنن و بە سەریدا دەڕۆن و سەر و بنی قسەیان ئەوە بوو هەر ئانوساتێک بیانەوێ تەلئەبیب و هەر شوێنێکی پێیان خۆش بێ تەختی زەویی دەکەن و کۆشکی سپی دەکەنە مزگەوت و هە تا قودس ڕاناوەستن.

لە هەمووی ئەو ساڵانە وڵاتانی ڕۆژئاوا لە سیناریۆی دانوستان و لەپێناو بەرژەوەندیی ئابووریی کورتخایەنی خۆیاندا دەستی ئەو ڕێژیمەی بۆ ئەو کارانە ئاوەڵا کردبوو، بە جورێک کە تەنانەت جۆن کێری، وەزیری دەرەوەی پێشووی ئەمریکا دانی بەوە دانا هەموو ئەو پارە و میلیارد دۆلارانەی لە چوارچێوەی بەرجامدا بۆ ئێران گەڕاندبوویانەوە، بۆ پشتیوانی لە تێرۆر و پۆشتەکردنی سپای پاسداران بە مووشەک و پیشەسازیی ناوکی خەرج کران.

تەنانەت لە ماوەی ڕابردووی نزیکیشدا کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بەرەوڕووی هەستانەوەی بێوێنەی خەڵک ببۆوە و ئیدی هیچ شەرعییەتێکی خەڵکیی نەمابوو، تەنیا ڕێگەی بەردەوامیی تەمەنی خۆی لە چەکی ئەتۆمیدا دەدیت. هاوکات لە لایەک ئاژانسی وزەی ئەتۆمی باسی لە بابەتی پرۆژە ئەتۆمییە شاراوەکانی ڕێژیم دەکرد، لە لایەکی دیکە ڕێژیم مووشەک و پەهپادی خۆتەقێن و خاڵپێکی دەدا بە رووسیە هەتا دژی ئۆکراینییەکان بەکار بێنێ؛ کەچی بەو حاڵەش هەتا ئەو ماوەیە ڕۆژئاوا ئەو هەڕەشە گەورەیەی بە جددی نەگرت و هەر بە دوای دانوستاندن و ساتوسەودا لەگەڵ ئێران بوو.

هەموو ئەو ساڵانە ئەو سیاسەتە هەڵەیەی ڕۆژئاوا ببووە هۆکارێک کە دەستی ئێران بکرێتەوە، تەنانەت هەتا ئەم ساتەش سیاسەتوانانی ئورووپایی هەن کە باوەڕیان وایە بە دانوستان و مامەڵە دەتوانن ڕەفتاری ڕێژیم بگرن، یان دەرەتانی ئەوە هەیە ڕیفۆرمخوازەکان بێنەوە سەر کورسیی دەسەڵات و گۆڕانکارییەکان ڕوو بدەن، تەنانەت کەم نین ئەو ڕێبەرە ئورووپاییانە کە دەڵێن پزشکیان لە ئەوانی دیکە باشتر یا کەمتر خراپە و، بە کەمتر خراپییەی دەتوانین ڕێژیمی تێرۆریست بگۆڕین بۆ ڕێژیمی ڕیفۆرمخواز. ئەو ڕوانگەیە بۆ کۆمەڵگەی جیهانی بەتایبەت خەڵکی ئێران پشتشکێن بوو و هەر ساڵە و ستەم بەرەوە زیادی دەکێشا. لە ڕووکاردا کۆماری ئیسلامی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیی بە بەرجام و دانوستان سەرقاڵ کردبوو، بەڵام لە ژێرەوە گرووپی تێرۆستییان ڕادەهێنا کە چۆن لە پێتەختی ئەو وڵاتانەدا دژبەرانی ڕێژیم تێرۆر بکەن، یان بە بەزاندنی سنووری غەززە کارەساتی ٧ی ئۆکتۆبەر بخولقێنن و لەو سۆنگەیەوە هەموو ناوچەکە لە ئاگر و دووکەڵی شەڕ وەربدەن.

لەو ماوەیەدا هەر چەند ئیسرائیل زوو زوو گورزێکی لە ڕێژیم دەوەشاند کە کاریگەریی خۆیشی هەبوو، بەڵام بەردەوام ئەوەشی دەگوت کە دەبێ توند بن لە بەرانبەر ئێراندا و بێتوو ئەم ڕێژیمە دەستی بە چەکی کۆکوژ ڕابگا هەموو جیهان بە بارمتە دەگرێ، بەڵام ئەو قسانە نەبیسترا. هەتا لە کۆتاییدا بڕیاری دا سیاسەتی کاتکڕین و بەرگی تێکدانی ئەمنییەت و سەقامگیریی ناوچە لە دەستی ئێران دەربهێنێ و کۆتایی بە دۆخێک بێنێ کە دانوستاندن لەگەڵ کۆماری ئیسلامی بۆ ئەوە بێت ڕێژیم بەزەیی بە ناوچەدا بێتەوە و تیرۆر نەکا، بەڵکوو بڵێسەی شەڕی گەیاندە پێتەخت و سەری مارەکەی لە تاران بە ئامانج گرت.

بێگومان ئەگەر ئەو شەڕە لە سەرەتادا لە بەرانبەر ئێران کرابا ئێستا وڵاتانی ناوچە ئاوا کاول نەدەبوون و ئەو هەموو خەڵکە نەدەکوژرا، ئەو هەموو سەرکوتە نەدەکرا، فرۆکەی ئوکراینی نەدەکەوت، لانی کەم کارەساتی ٧ی ئۆکتۆبەر ڕووی نەدەدا. بۆیە بەگژداهاتنەوەی کۆماری ئیسلامی دەبوا زووتر کرابا و بڕیاری بەکۆی لەسەر درابا. ئێستاش کورد گوتەنی "زەرەر لە کوێ بگەڕێتەوە هەر قازانجە"، بە ئامانجگرتنی سەری مارەکە دەتوانێ لاپەڕەیەکی نوێ بە ڕووی مێژووی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بکاتەوە.

چیتر شەڕ نیعمەت نییە!

(شیکارییەک بۆ گۆڕانی ستراتیژیی قەیرانسازیی لە کۆماری ئیسلامیدا)

ڕەزا دانشجوو

دوای چوار دەیە بەسەر دامەزراندنی کۆماری ئیسلامیدا، ئێستا نیشانەکان بەڕوونی دەرخەری گۆڕانکارییەکی ستراتیژی لە سیاسەتەکانی ئەم ڕێژیمەدان؛ گۆڕانکاری لە "قەیرانسازیی چالاک"ەوە بۆ "دوورکەوتنەوە لە ململانێ". کۆماری ئیسلامی کە ساڵانێک شەڕ و دوژمنایەتیکردن و جەمسەرگیری نێوخۆیی وەک ئامرازی مانەوە لە قەڵەم دەدا، ئێستا لەگەڵ دۆخێکدا بەرەوڕوو بووەتەوە و وەها لاواز و بێ هێزە کە نە توانای دروستکردنی قەیرانی تازەی هەیە، نە ئامرازی کۆنترۆڵکردنی!

ئەندازیاری هەست و سۆز و ڕای گشتی

ڕێبەرانی کۆماری ئیسلامی لە ساڵانی سەرەتای شۆڕشی ٥٧ەوە بە پشتبەستن بە هەستی ئایینی و نەتەوەیی هەوڵی پێکهێنانی تەوافوقێکی ساختەیان دا. شەڕی سەپێنراوی ئێران و عێراق، هەرچەندە لە ڕوانگەی ماڵییەوە زورترین تێچووی دەیەی یەکەمی کۆماری ئیسلامی بوو، بەڵام بە "نیعمەت" دادەنرا و بە وتەی خودی کاربەدەستانی ڕژیم؛ دەرفەتێکی زێڕین بوو بۆ سەرکوتکردنی نەیاران و نەهێشتنی ڕەخنەگران و یەکخستنی پێکهاتەی دەسەڵات. بەڵام ئەوەی لە میدیا فەرمییەکاندا کەمتر باسی لێوەکرا، کارەساتی مرۆیی و وێرانکردنی ژێرخانی وڵات و ئەو تێچووە بوو کە بە سەر گەلانی ئێران بە تایبەت ناوچە پەراوێزخراوەکانی وەک کوردستان دا سەپێندرا!

لە شەڕی نێوخۆوە بۆ شەڕی بەوەکالەت

بە تێپەڕبوونی کات، کۆماری ئیسلامی مەودای قەیرانسازیی خۆی لەنێو سنوورەکانیەوە بۆ دەرەوەی وڵات فراوانتر کرد. پشتیوانیی ڕاستەوخۆی گرووپەکانی وەک حیزبوڵڵا لە لوبنان، حەماس لە فەلەستین، حەشدی شەعبی لە عێراق و ئەنساروڵڵا لە یەمەن بەشێک بوو لە تاکتیک و پلانی درێژخایەنی "قوڵایی ستراتیژی"ی دەسەڵاتدارانی تاران بۆ بەرەڕووبوونەوەی دوژمنانی ناوچەیی و جیهانی، هەڵبەت لە ڕوانگەی وەلایەتی فەقیهەوە! لە ڕاستییدا ئامانجی سەرەکیی ئەم گرووپانە چوونە ناو ململانێ ناوچەییەکان و بەشداری لە شەڕ بە نوێنەرایەتی لە کۆماری ئیسلامی بوو بۆ بەلارێدابردنی بیروڕای گشتی خەڵکی ئێران لە کاتی قەیران و کێشە نێوخۆییەکانی ڕێژیم، نەک بەرەڕووبوونەوەی ئیسرائیل یان سعودییە.

بەڵام ڕووداوەکان و ململانێی بەربڵاو لە ناوچە دوای ئۆپەراسیۆنی گەردەلولی ئەقسا بوو بە هۆکاری ئەوەیکە؛ هاوسەنگی هێزەکانی کاریگەر لە ناوچەی بە تەواوەتی بگۆڕدرێت. هێرشە بەردەوام و جەرگبڕەکانی ئیسرائیل بۆ سەر حەماس و پاشان حیزبوڵڵا نەک هەر پێکهاتەی فەرماندەیی ئەم گرووپانەی تێک شکاند، بەڵکو دەسەڵاتی موزایەدەی کۆماری ئیسلامیشی بە شێوەیەکی بەرچاو کەم کردەوە. لە هەمووی گرنگتر، ئەم شکستانە بە شێوەیەکی بابەتیانە لە میدیا جیهانییەکاندا ڕەنگدانەوەی هەبوو و وێنەی "دەسەڵاتی ناوچەیی" ڕێژیمی تارانیان بە تەواوی شێواند!

کۆتایی ڕێگا: کەوتنی هاوپەیمان و داخرانی ڕێگاکان!

گورزێکی گەورەی دیکە کە بە تەواوەتی دەسەڵاتی ناوچەیی کۆماری ئیسلامی و توانای دەستێوەردانی ڕژێمی لەنێو برد، ڕووخانی لەناکاوی ڕێژیمی بەشار ئەسەد لە سووریە بوو. سوریەی ژێر دەسەڵاتی دیکتاتۆری بنەماڵەی ئەسەد کە لە ماوەی ساڵیانێکی دورودرێژ وەک تەنیا هاوڕێ و هاوڕای کۆماری ئیسلامی لە ناوچەدا دەورێکی گرنگی لە گواستنەوەی چەک و هێز بۆ هێزەکانی بەکرێگیراو و بەوەکالەتی ڕژێم لە لوبنان و فەلەستین دەگێڕا، ئێستا بووەتە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی لایەنە ڕکابەرەکانی ڕێژیم لە ناوچە بە تایبەت تورکیە و تەنانەت ئیسرائیل! ئەم پێشهاتانە فەزای هەناسەدانی ناوچەیی کۆماری ئیسلامییان بە توندی سنووردار کردوە و کاریگەرییەکانی ڕێژیمیان لەناوچە لە هەموو بوارەکاندا تا ئاستێکی بەرچاو لاواز کردووە.

قەیرانی سیاسەتی دەرەوە؛ لە ئاکام "بەرجام"ـەوە بۆ بنبەستی دیپلۆماسی:

لەگەڵ هاتنەسەرکاری دووبارەی دۆناڵد ترامپ و گرتنەبەری سیاسەتی ئەوپەڕ گوشار و گەمارۆدان لە لەلایەک و پێداگریی بەردەوام لە سەر پێداویستی گەیشتن بە ڕێکەوتن لەگەڵ ئێران لە ماوەیەکی دیاریکراو لە لایەکی ترەوە، ستراتیژیی کۆماری ئیسلامی بۆ درێژکردنەوەی بەردەوامی دانۆستانەکان و کات کڕینەوە و لە ڕاستییدا پێشبردنی سیاسەتی "نە شەڕ نە ڕێکەوتن"ی خامنەیی تووشی شکست کرد. گوشاری گەمارۆکان و سەختیی هەناردەکردن و وەدەسهێنانی داهاتی نەوت و چەقبەستوویی دیپلۆماسی کۆماری ئیسلامیی خستە دۆخێکەوە کە نە دەتوانێت بەرەو پێشەوە بچێت و نە پاشەکشە بکات. بێئاگایی تەواو و پێشبینینەکردنی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی لە ئەگەری کاردانەوەی ئیسرائیل و هێرشی ڕاستەوخۆ بۆ سەر خاکی ئێران گورزێکی جەرگبڕی تر بۆ جەستەی لاوازی ڕێژیمی ئێران بوو

کۆمەڵگەیەک کە چیتر فریو نادرێت:

دەبێت بگوترێت؛ هاوکات لەگەڵ هەموو پێشهاتە دەرەکییەکان، گرینگترین هەڕەشە بۆ سەر کۆماری ئیسلامی لە چوارچێوەی سنوورەکانیدا سەری هەڵداوە: درزێکی گەورە لە نێوان خەڵک و دەسەڵات. خۆشحاڵی بەشێکی زۆر لە کۆمەڵگە دوای کوشتنی تاقمێک لە فەرماندەکانی ڕێکخراوی تیرۆریستی سپای پاسداران لە هێرشەکانی تازەی ئیسرائیلدا دەرخەری واقیعێکی حاشاهەڵنەگر و قووڵایی کەلێنی سازبووی نێوان خەڵک و دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییە. لە ڕوانگەی زۆرینەی خەڵکی ئێران، شەڕ دژی ئیسرائیل ئێتر وەک ئەرک و بەرخۆدان و لە ژێر ناوی "بەرگریی پیرۆز" پێناسە ناکرێت و کەس پشتگیری لە بەردەوامیی ئامادەبوونی کۆماری ئیسلامی لە شەڕەکانی بەوەکالەت لە ناوچەکەدا ناکات. پێچەوانە لە چاوی خەڵک ئێرانەوە کۆماری ئیسلامی خۆی گەورەترین دوژمنی ئێرانە!

گەلانی ئێران دوای ساڵانێک لە گوشاری ئابووری، سانسۆر، سەرکوت و بێڕێزی، بۆیان دەرکەوتووە شەڕ و قەیران تاکە ئامرازی مانەوە بۆ حکومەتێکە کە لە ناوەوە شەرعیەتی نەماوە و داڕووخاوە. ئەمجارە شەڕ نەک هەر بۆ ڕژێمی وەلایەتی فەقی شەرعیەت ناهێنێت، بەڵکو دەبێتە ئامرازێک کە داڕمان و لەناوچوونی خێراتر دەکات.

سیاسەتی قەیرانسازیی کۆماری ئیسلامی ئێستا دوای دەیان ساڵ کاریگەری و کەڵکوەرگرتن بە هۆی ئاگاداری خەڵک و ناسینی سرووشتی ڕاستەقینەی ڕژیم گەیشتووەتە بنبەست. کۆماری ئیسلامی کە دەیان ساڵە شەڕی بە "نیعمەت" دەزانی، ئێستا بێدەسەڵات و بێهیواتر لە هەمیشە لە بەرامبەر دەرئەنجامەکانیدا بێدەنگ بووە و بەدوای ڕێگایەکدا دەگەڕێت بۆ ڕزگاربوون. ڕای گشتی ئێتر بە بینینی چەند وێنە ساختە و چەند گێڕانەوەی ناڕاست ناورووژێت و فریو ناخوات! "شەڕ چیتر نیعمەت نییە"؛ ئەمە پەیامی ئەمڕۆی کۆمەڵگایەکی ژیر و وشیار و ئاگاداری ڕاستیەکانە، کۆمەڵگایەک ماندوو و بێزار لە درۆ و پرۆپاگەندە و قەیرانسازی!

لە ماوەی ٨ ڕۆژی یەکەمی شەڕی ئیسڕائیل و ئێراندا

دەسبەسەرکردنی ٣٥٠ کەس بە تۆمەتی جۆراوجۆری ئەمنییەتی

لەگەڵ بەردەوامیی شەڕی نێوان کۆماری ئیسلامیی ئێران و ئیسرائیل، ناوەندە ئەمنییەتییەکانی کۆماری ئیسلامی شەپۆلێکی بەرفراوانی دەستبەسەرکردنی خەڵکی ئاساییان بە تۆمەتی وەکوو "سیخوڕی بۆ مۆساد"، "پاڵپشتی میدیایی لە ئیسرائیل" و "تێکدانی بیروڕای گشتی" لە شارە جۆراوجۆرەکانی ئێران دەست پێ کردوە. ئامانجی ئەو شەپۆلی دەستبەسەرکرانە زیاتر هاووڵاتییانی ئاسایی و بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بوون.

بەپێی ڕاپۆرتی ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ دەیان کەسی ئاسایی کە ژمارەیان لە ماوەی ئەو ٨ ڕۆژەدا پتر لە ٣٥٠ کەس بووە، بریتی لە چالاکانی مەدەنی، بەکارهێنەرانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، مامۆستایانی زانکۆ و تەنانەت کرێکاران بوون، تاوانێک کە لە چوارچێوەی سیاسەتە چەوسێنەرەکان، تۆڵەسەندنەوەی کۆماری ئیسلامی و بێ ڕەچاوکردنی بنەما سەرەکییەکانی مافی مرۆڤ کراوە. ئەو دەستبەسەرکرانانە بەبێ هیچ ڕەوتێک لە دادگاییکردنی دادپەروەرانە ڕوویان داوە و زۆر یەک لەو کەسانە لەژێر گوشار و لێپرسینەوەدا، ناچار بە دانپێدانانی زۆرەملێ کراون کە میدیا حکومییەکان ئەوەیان بە بنەمای زیاتربوونەوەی دەستبەسەرکرانەکان ڕاگەیاندوە.

هەر لە درێژەی شەپۆلی دەستبەسەرکرانە سەرەڕۆیانە و ڕوو لە زیاتربوونەکاندا مۆحسێنی ئێژێئی، سەرۆکی دەزگای دادوەریی کۆماری ئیسلامی ئێران، فەرمانی "دادگاییکردن و سزادانی دەستبەجێ"ی دەستبەسەرکراوان بە تۆمەتی پەیوەندیدار بە ئیسرائیلی داوە. ئەوە لەحاڵێکدایە کە زۆر یەک لە دستبەسەرکراوان بێ دەستڕاگەیشتن بە پارێزەر، لەژێر لێپرسینەوەی درێژماوە و گوشاری سەخت لە دەستبەسەرگە ئەمنییەکاندا ڕاگیراون.

ئەم کردەوە پێشێلکرانی ئاشکرای مافی دادگاییکردنی دادپەروەرانە و بنەمای بێبەریکردن بووە و بە بەشێک لە ڕەوتی تۆڵەسەندنەوە پاش هێرشەکانی ئیسرائیل دەزانرێت. خێراکردنەوەی سەپاندنی سزا بەبێ ڕەوتێکی یاسایی سەربەخۆ، نیشانەیەکی جێی نیگەرانی لە بەردەوامی چەوساندنەوەی دادوەری دژ بە خەڵکە و دەتوانێت ببێتە هۆی لەسێدارەدرانی سەروویاسایی و ئەو ڕەوتە خێراتر بکاتەوە.

وەزارەتی ئیتلاعات و ئیتلاعاتی سوپای پاسداران بە بڵاوکردنەوەی هەندێک ڕاگەیەندراوە هەڕەشەیان کردووە کە هەرچەشنە هاوکارییەکی ڕاستەقینە یان خەیاڵی لەگەڵ ئیسرائیل بە "سەختترین سزاکان" وەڵام دەدرێنەوە، ئەو هەڕەشانە لە دۆخێکدا باس دەکرێن کە دەستبەسەرکراوان لە بێدەنگی چڕ لە بارودۆخی دۆسیەکەیاندا، بێ دەستڕاگەیشتن بە پارێزەر و لەژێر گوشاری سەختی لێپرسینەوە لە دەستبەسەرگەی ئەمنیدا ڕاگیراون.

لەژێر دەواری هۆنراوە بەجێماوەکانی شاعیرانی پێشمەرگەدا

ئەحمەد ڕەحمانی

کاتێک زوڵم و زۆریی داگیرکەرانی نیشتمان دەگاتە ئەوپەڕی خۆی، هەستی چەوسانەوەی گەل لە قالب و شێوەی شۆڕشگێڕبووندا دەگاتە چڵەپۆپە و چەک و قەڵەم دەبنەوە هاوتەریب و مەکۆی خەبات و پڕ دەبن لە تێکۆشەر و خەباتکار و وەرزی هەستانەوە دژی داگیرکەران دەست پێ دەکات و خونچەگوڵی شۆڕش دەپشکوێ.

شۆڕش و بەرخودانی نەتەوە و گەلان پەرچەکرداری ئەو زوڵم و زۆرییانەیە کە دەکرێتە سەریان و بە ناچاری ڕێگای بەرگریکردن هەڵدەبژێرن و بۆ پارێزگاری لە شەرەف و کەرامەتی خۆیان و نەتەوەکەیان چەک دەگرنە دەست. ئەم شۆڕشانە پەیوەندییان بە شوێن و هەڵکەوتەی جوغرافی و ژئۆپۆلیتیکی ئەو ناوچە و نەتەوە و گەلانە هەیە و و زۆر جارانیش نەژادپەرستی و هەتا ئایینیش ڕۆڵێکی گرینگ لەم بوارەدا دەگێڕێ، هێندێک لە شۆڕشەکان ماوەیەکی زۆر ناخایەنێ و دەگەن بە ئامانجەکانیان، هێندێکیان هەر زوو کپ دەکرێن، هێندێکیشیان دوای کپکردنیشیان زیلکی بیری ئازادیخوازییان دانامرکێ و ماوە دوای ماوە سەر هەڵدەدەنەوە. هێندێکیشیان وەکوو ئەو بزووتنەوە ڕەوایانەی کە ئێستا لە چەند بەشی کوردستاندا هەن چەندین دەیە و ساڵە درێژەی هەیە و خوێنی شەهیدان و قوربانییەکان لاپەڕەی دیرۆکی ئەم خەباتەی ڕەنگین کردووە.

هەڵکەوتەی بواری ژێئۆپۆلیتیکیی کوردستان و دەوڵەمەندی ژێرخانی ئابووری چاوی تەماحی داگیرکەران هەمیشە بەسەر کوردستانەوە بووە و بەپێی ئەو پەیمانامانەی کە لە نێوان ئەو چوار وڵاتەدا هەبووە بە درێژایی مێژوو هەوڵیان داوە سنوور و کەوشەنەکانی کوردستان لێک داببڕن و کەرتی بکەن، بەڵام خۆشبەختانە سەرەڕای ئەو زوڵم و زۆر خوێنڕشتنەی کە بەسەر کوردانی هەر پارچەیەکدا سەپاوە هەستی نەتەوایەتی و کورد بوون هەمیشە لەوپەڕی خۆی دابووە و شۆڕشەکان هەمیشە لە کڵپە و بڵێسەسەندندا بوون، لە چوارچێوەی ناوچەیی هاتوونەتە دەرێ و زۆر جاران هەستی نەتەوایەتی هەموویانی لە دەوری یەکتر کۆ کردۆتەوە. نموونەی هەرە بەرچاو دامەزرانی کۆماری کوردستان لە شاری مەهابادە کە چوار پارچەی کوردستان کۆماریان بە موڵکی خۆیان زانیوە و تێیدا بەشدار بوون و ڕۆڵیان تێیدا گێڕاوە. هەر چەندە تەمەنی کۆمار کورت بووە و بە دەسکیسی نێوخۆیی و دەرەکی هەوڵی لە نێوبردنی ئەم کۆمارە ساوایە دراوە، ڕاستە توانرا کۆماری کوردستان تێدا ببەن و پێشەوا قازی محەممەدی سەرۆککۆمار و هاوڕێکانی لە سێدارە بدەن، بەڵام بیرو ئامانجەکانی کۆمار لە بڵێسە نەکەوتن و حیزبی دێموکراتی کوردستان نزیکەی ٨٠ ساڵە پارێزەری ئامانجەکانی کۆمارە و بە خوێم و خەبات و قوربانیدان ئەم مێژووە ٨٠ ساڵەیەی تۆمار کردوە و هەنووکەش مەتەرێزی خەبات هەر ئاوەدانە.

شتێکی زۆر سروشتی و ئاساییە لەنێو هەر شۆڕش و جووڵانەوەیەکدا هەموو چین و توێژێک دەبینرێن و هەر کەسە و بەپێی توانای خۆی ڕۆڵ و کاریگەری خۆی تێیدا بینیوە و شوێن پەنجەی دیار بووە. کەواتە زۆر ئاساییە کە توێژی ڕووناکبیران و ئەوانەی بناغەی زمان دەپارێزن تەقڵی شۆڕش ببن و ببن بە بەشێکی گرینگ لەم شۆڕشانە. ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش پشکی شێری لەم بوارەدا پێ براوە هەر لە سەردەمی کۆمارەوە تاکوو ئێستا، شاعیران هەمیشە دەور و ڕۆڵێکی پێشەنگیان لە شۆڕشدا گێڕاوە و دەکرێ بگوترێ مێژووی ئەم گەلەیان بە هۆنینەوەی هەڵبەست و هۆنراوە هۆنیوەتە و تۆماری گەلێک شاکاریان کردوە، زۆربەیان تا دوا ساتەکانی ژیانیان هەڵگری بیری ئازادیخوازی بوون و بە گیان و جەستە بۆی جەنگاون و قوربانییان بۆی داوە، وەک مامۆستا هێمن، مامۆستا هەژار، سوارەی ئێلخانیزادە، عەلی حەسەنیانی، قادر لوتفیانی (ئازاد سەکری)، ئەحمەد قادری و هتد.

لەژێر تاوڵی هەواری هۆنراوە بەجێماوەکانی مامۆستا "ئازا سەکری"دا دەکرێ "کوردستانی خوێناوی" وەک فاکتێک بهێنینەوە، کوردستانی خوێناوی نموونەیەکە لەو نموونە جوانانەی کە مرۆڤ بیهەوێ شەن و کەوی هەموو ئەو بوارانە بکات کە مامۆستا ئازا وەکوو مامۆستا، پێشمەرگە و شۆڕشگێڕێک لە ڕێی وشەکانیەوە توانیویەتی خزمەتێکی بەرچاو بە ئەدەبی بەرگری سەردەمی شاخ بکات هەتاکو ئەو کاتەی لە ژیاندا بوو وەک پێشمەرگەو شاعیرێک.

وەک مامۆستا هێمنی شاعیر دەنووسێ:

"ئاشقی چاوی کەژان و گەردنی پڕ خاڵ نیم
ئاشقـی کێو و تەلان و بەنـدەن و بـەردم ئـەمن"

بەم شێوەیە مامۆستا ئازا سەکری بیری شۆڕشگێڕی هەڵیدەگرێ و بەکردار تێکەڵی ئەم شۆڕش و جووڵانەوەیە دەبێ. لەدایکبوون و گەورەبوونی مامۆستا ئازا لە مەڵبەندێکدا کە کۆماری کوردستانی تێدا دامەزراوە، بێگومان ڕۆڵێکی گرینگی گێڕاوە لەسەر چۆنیەتیی پەروەردەبوون و گەشەسەندنی بیری شۆڕشگێڕیی مامۆستا ئازا و بوونی بە پێشمەرگە و مامۆستا و شاعیرێکی شۆڕشگێڕ .

مامۆستا ئازا سەکری وەک نیشتیمانپەروەرێکی شۆڕشگێڕ بە کردار دێتە مەیدان، چ وەک مامۆستایەک لە قوتابخانەی شۆڕشدا، چ وەک پێشمەرگە و شاعیرێک لە مەتەرێزی خەباتدا. کۆڵەپشتی دەکاتە کۆڵ و چەکی پێشمەرگایەتی دەکاتە شان و هەگبەی شۆڕشگێڕی لە

وشەی ڕەسەن و پاراوی کوردی دەئاخنێ و بەرەو ئامێزی کەژ و کێوی نیشتمان باڵ دەگرێ و هەڵۆ ئاسا دووندی چیا دەکاتە وارگەی خەبات، سروشتی ڕەنگینی کوردستان دەبێ بە هەوێنی لەدایکبوون و تەقینەوەی کانیاوی زنوێری وشە جوانەکانی و دەریای هۆنراوەی نیشتمانی مامۆستا ئازا سەکری شەپۆلان دەدا.

"کوردستانی خوێناویی" ئازا فەرهەنگێکی گەلێک دەوڵەمەند و زەنگینە. مرۆڤ دەکرێ لە چەندین بوارەوە لە گەورەیی وشە و دێڕەکانی بڕوانێ و جگە لە سەروا و تێکەڵکێشێکی ئەدەبی جوان لە سەر یەک ڕیتم، فەرهەنگێکی جوانیشە لە ناوهێنانی هەموو ئەو ڕۆڵە قارەمانانەی کە بە خوێن لەو سەردەمدا تۆماری دیرۆکی خوێناویی گەلی کوردیان کردوە لەو ناوچانەدا. ئەو سەدان ناوی ڕۆڵەی قارەمانی نێو مەتەرێزی خەباتی تۆمار کردوە، شاخە و شاخ و لوتکە بە لوتکە و دەشت و پێدەشت و خڕ و دۆڵ نەماوە ناوی نەهێنێ کە پێشمەرگە بە خوێن و نەبەردی، داستانی خۆڕاگریی تێدا تۆمار کردوە. کام گوڵە کێویلکەی جوانی کوێستان و قەدپاڵانە کردوویەتە دیاری و لە بەر پشتێندی میرخاسانی دێموکراتی چەقاندوە و ڕازاندوویەتەوە.

کوردستانی خوێناویی مامۆستا ئازا سەکری بە یەک ڕیتم و کێش و یەک نەفەس دەست پێ دەکات و بێ ئەوەی ماندوو بوون و لەنگی تێدابێ هەوارە و هەوار مزڵ و قۆناغەکانی سەختی خەبات دەپێوێ، نازانێ نائومێدی چیە و هەمیشە بە هیواوە لە دوندی ئاسۆی ڕوونی سەرکەوتن دەڕوانێ و وشەی زێڕین بە باڵای پێشمەرگە لە جوانترین وێنادا لە دێڕی هۆنراوەکانیدا دەهۆنێتەوە.

لە کوردستانی خوێناویی مامۆستا ئازا سەکریدا هەست بە نەرم و نیانیی وشەکان دەکەی کە چەندە سوارن لە دەربڕیندا هەر وەک کەسایەتیی خودی مامۆستا ئازا کە چەندە هێمن و مەتین بوو لە هەڵسووکەوتدا و زۆر جارانیش کەشتی خەیاڵی لە کەناراوێکی مەند و هێدیدا لەنگەری دەگرت و هێدی هێدی چارۆکەی بیرو هزری دەدایە دەم شنەبایەکی فێنک و مژ لێدانێک لە سیگارەکەی نێو دەستی و قومێک چای دەمەو ئێوارانی چیای ژیلوانی دۆڵی جافایەتی و شۆڕ بوونەوە بە نێو ناخی "نان و شەڕاب"دا هەوای فێنک و سامڕەندی کوێستانی نیشتمانی جارێکی تر ئاو دیوی دیوی کوێستان و تاوڵی مرادانی دەکردەوە و جامانەکەی نێو چاوانی هێندەی تر بۆ لار دەکردەوە و ئەسپی خەیاڵی شێعری بەرەو لووتکە دەئاژووت و لە جیهانی جوانی خۆیدا نغرۆ دەبۆوە.

مامۆستا ئازا سەکری نموونەیەکی هەرەجوانی پێشمەرگە و مامۆستا و شاعیرێکی شۆڕشگێڕ بوو کە هێشتاش بۆن و بەرامەی شێعرەکانی ئاسمانی نیشتمانیان تەنیوە، وەچە دوای وەچە کچان و کوڕانی لاو پەیڤەکانی بە ئەمەگەوە دەڵێنەوە و "کوردستانی خوێناوی" دەکەن بە پێشەنگی خەبات و هاتنە نێو مەتەرێزی خەباتەوە

بۆ شەهیدانی یەکیەتی لاوانی دێموکڕات

نەتـەوە و هێز و گوڕی سەرچـاوە
دەستی گەڕناسی بە لاوان داوە
شۆڕە لاوانـی دەمـی گیـانبـازی
سوورخەڵاتانی گـەل و ڕێی قازی

کوردستانی خوێناوی

پـاییـزە زیـزە سـروشتـی ئـازاد
زەردە خـەملیوە وڵاتـی نـاشـاد
ڕوومەتی زەردە گەڵای داری مات
سوورە ڕووی بووکی هومێد و ئاوات

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

حوکمڕانی لە کونەتەیارەوە

بە بیستنی وشەی "کونەتەیارە" ڕەنگە وابزانن مەبەست لە کونی فڕۆکەیە. هیچ گومانی تێدا نیە فڕۆکە کونی هەیە و لە کاتی فڕینیشدا تەنیا ئەو کونەی کراوەیەو لە دواوە ئاگر و دووکەڵ فڕێ دەدات و بە زەبری ئەم ئاگرە دەڕوات. هەروەها دەکرێت بە "ئاشیانە" یان ئەو حەشارگەیانەی فڕۆکەی تێدا ڕادەگرن بگوترێت کونەتەیارە. بەڵامە ئەم کونەتەیارەیەی ئێمە هیچکام لەوانە نیە. بۆ شیکردنەوەی دەستەواژەی کونەتەیارە بۆ لاوانی ئێستا و بەرەی ئەم دواییانە دەبێ بڵێین دەستەواژەی کونەتەیارە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە کاتی شەڕی ئێران و عێراق و هێرشی بەردەوامی چەکداران و فڕۆکەی کۆماری ئیسلامی بۆسەر خەڵکی بێتاوان کەوتە سەرزاران و بەو کون و قۆرت و قووڵکە و بۆدڕە ژێرزەوییانە دەگوترا کە خەڵکەکە لە کاتی بۆمباران خۆیان تێدا حەشار دەدا. دوای ناساندن و شیکردنەوەی دەستەواژەی کونەتەیارە دەگەڕێینەوە سەربابەتی سەرەکی و کونەتەیارە و هێندێک شتی دیکەش دەخەینە بەر دەنووکی دارسمە و بزانین چۆن دەیانسمێت.

هەفتەیەکی تەواو بەسەر دەستپێکی جەنگێکی گەرموگوڕدا تێپەڕی. جەنگێک کە لەسەر شاشەی تەلەڤیزیۆن و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیش زۆر قورسە و خوێنی لێ دێت. هەفتەیەک بەسەر مووشەک هاویشتن، فڕینی فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی "بۆمبڕێژکراو" و "سەرکەوتوو" و هەروەها ڕاگەیاندنی سەرکەوتنی یەکلایەنە و شکستی ئەوی دیکەدا تێپەڕی. لە مەیدانی شەڕەکەڵەدا، کۆماری ئیسلامیی ئێران و دەوڵەتی ئیسرائیل، وەک دوو پاڵەوانی سەرەکی، بە پشتیوانیی میدیای زۆروزەوەندی بەلایەن و بێلایەنی بێئەژماری نێوخۆیی و دەرەکی و دۆستان و دوژمناندا هەرکامیان بە ئاوازێک چیرۆکی قارەمانێتیی خۆی دەگێڕێتەوە. سەیرترین دیمەنی ئەم فیلمە ئەکشنە هاڵیوودیە، لە کاتژمێری یەکەمی دەستپێکی جەنگەکەدا تۆمار کرا. وا دیار بوو ئیسرائیل لە جیاتی مووشەک، پاککەرەوەیەکی ئەفسووناوی یان دەرمانی بۆ قڕکردنی جۆرێک زیندەوەری زیانباری تایبەت بە کار هێنابوو. لە ماوەی شەست خولەکدا، هەموو ئەو فەرماندە "بەوەج" و قەڵەوانەی سوپای پاسداران، ئەوانەی ساڵانێک بوو لەسەر مینبەران هەڕەشەی سڕینەوەی ئیسرائیلیان لەسەر نەخشە دەکرد، بوونە هەڵم و چوونە ئاسمان. ئەوانەی وێنەکانیان بە ڕیشی چڕ و ورگی زلەوە دەکرایە پۆستە و بە سەر شەقام و بەرزەپردانداا هەڵدەواسران، ئەوانەی بەڵێنیی "نوێژی سەرکەوتن لە قودس"یان دەدا، لەپڕێکدا وەک ئەوەی هەرگیز نەبووبن، ناویان چووە لیستی "شەهیدانی ڕێگای قودس"ەوە، بێ ئەوەی تەنانەت قودس لە دووریشەوە ببینن. بەم دۆخە ئەو ترسە داماندەگریت عیزرائیلیش دەگەڵ پرۆژەی ئیبراهیمیی ناوچەکە بێت و بۆ ڕوحکێشانی بەرادەران هەرەوەزی ساز کردبێت.

جەنگی ڕاستەقینەش ئەوکاتە دەستی پێ کرد کامێراکان کرانەوە. لێرەدایە ئێران بە هەڵکێشانی گەورەترین چەکی خۆی، واتە "درۆی ڕاگەیاندن"، هاتە مەیدان. بەپێی تەلەڤیزیۆنی فەرمیی تاران سیستەمی بەرگریی مووشکی توانای هەیە مێشوولەیەکیش لە ئاسمانی تاران بگرێت، بەڵام دیار بوو ئەو شەوە مێشوولەکان لە جۆری F-35 بوون و کەمێک لە دەستیان دەرچووبوون. لەولاوە، میدیای ئیسرائیلیش هەرچی باڵۆنی هەوایی هەبوو، هەڵی دا. جەنگەکە وا گەرم بوو بینەر هەستی دەکرد ئەگەر بەردەوام بێت، هەردوو لا لەبەر کەمیی ئاڵای سەرکەوتن، تووشی قەیران دەبن.

لە نێوەڕاستی ئەم هەراوزەنایەی "کێ بەهێزترە"دا، لەپڕێکدا دیپلۆماسییەتێکی کۆمیدی سەری هەڵدا. کۆماری ئیسلامی هەتا دوێنێ لە دانوستانەکاندا بە مانگ لەسەر شێوەی مێزی گفتوگۆ و ڕەنگی قەڵەما دەوەستا تا هەژموونیی خۆی بسەلمێنێت و بەینی خۆمان بێت جارێک پیاوەکانی قەڵەمی زێڕیشیان دزی. بەڵام ئێستا بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، وەزیر و سەرۆکەکانی جیهانی کردووەتە ڕاسپاردە و نامەبەر. پەیامەکە ڕوونە: "ئەی دۆستانی بەڕێز! تکایە بە مامە گەورە بڵێن با سەگە هارەکەی بوەستێنێت، با دانیشین و قسە بکەین. ئاخر مامی گەورەمان هەرچەندە لە خولی یەکەمی مامایەتییدا لە فڕۆکەخانەی بەغداوە ڕەشپۆشی کردین، بەڵام مام هەر مامە و ئەو گەورەیە و ئێمە خزمەتکار. هەرچەند پێشتر "گفتوگۆ لەژێر فشار"مان بە گەورەترین سووکایەتی دەزانی، ئێستا ئەم بۆمبابارانە پیسە وای لێکردووین داوای "گفتوگۆی بەپەلە" بکەین. جاری وایە بۆمب و مووشک لە جیاتی وێرانکردن هزر و بیر و مێشک زاخاو دەکەن و خاوێنی دەکەنەوە.

لە کۆتاییدا پرسیاری سەرەکی ئەمەیە: کوا ڕێبەری مەزن؟ کوا "وەلیی ڕەها و بێهەوساری فەقیهـ"؟ لە کوێیە ئەو کەسەی بە تەنیا ئیشارەتێکی دەتوانێت چارەنووسی هەشتا میلیۆن کەس هیچ، ئەوانەی سووریە و یەمەن و لوبنان و ئەم عێراقەی دەرودراوسێشمان دیاری بکات؟ وا دیارە بەڕێزیان وەک هاوڕێ گیانی بە گیانییەکەی، وەک مامە حەسەن نەسروڵڵا خەریکی جێبەجێکردنی بەرنامەیەکی درێژمەودای داهێنەرانەیە، بەڵام کلیلی وڵاتی ڕادەستی پاسدارە تووڕە و نیگەرانەکان کردوە.

لەم بڕیارە مێژووییەدا، ڕێبەری موسلمینی ئێرە و ئەوێ، تەنانەت حیسابی بۆ سەرۆککۆماری مونتەخەب و کابینە و ئەو جۆرە شتانەش نەکرد. ئەو چەمکەی ساڵانێک بوو وەک ئایەتێکی پیرۆز باسی دەکرد، واتە "ویلایەتی موتڵەقەی فەقیهـ"، بە کردەوە پێشێلی کرد. چونکە دەرکەوت "ویلایەتی موتڵەقە" تا ئەوکاتە موتڵەقە فڕۆکەی جەنگی بەسەر تارانەوە نەخولێنەوە. لێرەدا ئەوانەی هاندەری داهێنانی کونەتەیارە بوون، ئێستا لەنێو کونەتەیارەدان و لەوێوە حوکمڕانی دەکەن.

KURDISTAN
Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan
NO: 897 20 June 2025

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

شیکاریی ستراتیژیی ئیسرائیل لە هێرشی بۆ سەر کۆماری ئیسلامی

(کاریگەرییە سەربازی و سیاسییەکان لەسەر ڕێژیم و ئۆپۆزسیۆنی ناوەندگەرا)

✍ تەرگەوەڕ ورمێ

هێرشی سەربازی ئیسرائیل بۆ سەر خاکی ئێران، چ لە شێوەی ئۆپەراسیۆنی مووشەکی و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان یان ئۆپەراسیۆنی شاراوە، تەنیا کردەوەیەکی سەربازی نەبوو و نیە؛ بەڵکوو دوو ئامانجی سەرەکی و ستراتژیکی بەدوواوەیە کە دەرئەنجامەکانی هەم کاریگەرییان لەسەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی هەبووە، هەمیش واقیعی بەتاڵبونی، هێزە ناوەندگەراکانی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی ئاشکرا کردوە.

ئامانجی سەرەکیی ئەم هێرشە، لە هەلومەرجی هەنووکەیی و تەنانەت بۆ داهاتووی، ئەگەری دوای ڕووخانی ڕێژیم، لاوازکردنی ژێرخان و توانا سەربازییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێرانە. ئیسرائیل هەمیشە ڕایگەیاندوە، کە ڕێگە بە کۆماری ئیسلامی نادات ئێران توانای سەربازیی ئەتۆمی بەدەست بهێنێت، لە هەمان کاتدا چەک و پێکهاتە سەربازییەکانی ڕێژیم، بە تایبەت سپای پاسداران، بە هەڕەشەیەکی جیدی بۆ سەر بەرژەوەندییە ئەمنییەکانی ئیسرائیل، وڵاتانی عەرەبی ناوچەکە و تەنانەت خەڵکی ئێرانیش، دێنە هەژمار. بۆیە ئەم هێرشانە، بە ئامانجی کەمکردنەوەی ئەو تواناییانە و گەیاندنی سوپا و هێزە ئەمنییەکانی ئێران، بۆ ئاستێکە کە بە بەتەواوەتی کۆنترۆڵیان بکەن بۆ ئەوەی هیچ دەستەڵاتێکیان بەسەردا نەبێت، یان لە ئەگەری ڕوخانی ڕژێمیدا، مەترسی دووبارە دروست نەکەن.

بەڵام ئامانجی دووهەم کە کەمتر گرنگی پێ دراوە، تاقیکردنەوە و هەڵسەنگاندنی ئەو هێزانەیە، کە بانگەشەی ئۆپۆزسیۆنی ناوەندگەرایی دەکەن، بەتایبەت هەندێ لایەنی وەک پاشایەتیخوازەکان کە ساڵانێکە بانگەشەی ئەوە دەکەن; کە لە پشتیوانیی گشتی لەنێو ئێراندا بەهرەمەندن. ئەو ئیدیعایانەی کە لە گوتاری میدیایی ئەم تەیفەدا، چەندین جار دووبارە بوونەتەوە، وەک «ئەگەر هێرشێکی دەرەکی ڕوویدات، ئەوان دەتوانن خەڵکی ناوەند و چینی نێوەڕاستی شارەکان ببەنە سەر شەقامەکان»، ئێستا دەخرێنە بەر تاقیکردنەوە. هێرشێکی سنووردار بەڵام ڕاستەقینە بۆ سەر ئێران، هەرا ئێستاش نەک هەر نەبووە هۆی ڕاپەڕینێکی جەماوەری لە ناوەندی وڵاتدا، بەڵکوو بێدەنگی و بێباکی و تەنانەت جۆرێک لە ترس و دڵەڕاوکێی گشتی، لەمەر ململانێ و دارمانیشی بەدوواوە بوو.

لە ڕاستیدا هێرشی ئیسرائیل ئەوەی ئاشکرا کرد، ئیدیعای هێزە ناوەندگەرایەکان بۆ لۆبی بەهێز و پێگەی هەراویان لە درۆیەکی باڵدار بەولاوەتر نیە و خاوەنی پشتیوانیی خەڵک و کاریگەری جەماوەرییان نین.

لەم ڕووەوە ڕاستییەکی تر، زیاتر و زیاتر دەرکەوتە پێش روو، ئەویش ئەوەیە کە تاکە هێزێک، کە ڕێکوپێک و ڕێکخراو و پشتیوانی جەماوەرییان هەیە، هێزە سیاسییەکانی کوردستان و بەلوچستانن. ئەم دوو هەرێمە، لە مێژە تووشی توندترین شێوەی جیاکاری، چەوساندنەوە و ئینکاری بوون. لە ڕاپەڕینی «ژینا» یان بزووتنەوەی «ژن، ژیان و ئازادی»دا، ئەم نەتەوانە، پێشکەوتنخوازانەترین و خۆڕاگرترین ڕۆڵیان، لەو ڕاپەڕینەدا هەبوو. ئەو هاوپشتییە فراوانەی، کە خەڵکی کوردستان و بەلوچستان لە ئاست ئەم ڕاپەڕینەدا ئافراندیان، نەک هەر لە بەر چێژی ئەزموونی بەردەوام و زیندووی ستەمکارییە، بەڵکو لە ئاستێکی بەرزی هۆشیاری سیاسی، داواکاری ڕوون و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی یەکگرتوویان، سەرچاوەی گرتووە.

بەڵام ئەوەی زیانبەخشترین بوو، خیانەتکردن بوو لە بزووتنەوەی جەماوەریی لەلایەن هەندێک هێزی ناوەندگەرا — و بەتایبەت کەسایەتییەکانی وەک ڕەزا پەهلەوی — لە شۆڕشی ژینادا. لە کاتێکدا چاوەڕوان دەکرا کە بزووتنەوەکە بەهێزتر بکەن، هاودەنگی نەتەوەیی قووڵتر بکەنەوە، بەشێک لەو هێزانە، بە شێوەیەکی کاریگەر، بە بڵاوکردنەوەی ترسی لە «جیاییخوازی» ڕێک بوونە هاودەنگی ڕژیمی کۆماری ئیسلامی. هەوڵیان دەدا بزووتنەوەکە لە ڕێبازە ڕادیکاڵ و ئامانجداری لابدەن و، لە شێوەی ڕیفۆرمخوازی، یان گۆڕانکاریی بەڕێوەبردندا کورتی بکەنەوە؛ ڕێگایەک کە تەنها سوودی لە ڕژێم زیاتر بۆ کەسی نەبوو.

بیروباوەڕی بە دامەزراوەیی کراو لە نێو بەشێک لە خەڵکی ناوەندا، سەبارەت بە «یەکپارچەیی خاک» و ترسی دابەشکردنی وڵات، بوو بە ئامرازێک لە دەستی هێزە ناوەندگەرییەکان، بۆ لاوازکردنی هاوپەیمانی لەگەڵ گەلانی ستەملێکراو. لە ڕاستیدا ئەم هێزە ناوەندگەرایانە لە قاڵبێکی دیکەدا، بە دووبارەکردنەوەی هەمان قسە و باس و تۆمەتەکانی ڕێژیم، هەوڵیان دا کورد، بەلووچ و کەمینە نەتەوەییەکانی دیکە، وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکگرتوویی وڵات نیشان بدەن. بەڵام ئێستا بۆ زۆر کەس ڕوون بووەتەوە، کە ئەم گەلانە دوژمنی یەکگرتوویی نین، بەڵکو هەڵگری ڕاستەقینەی بەرنامەی ئازادی، دادپەروەری و دیموکراسین؛ بەو هۆیە ئەو گەلانە، لە بەرەکانی پێشەوەی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی وەستاون و باجی قورسیان داوە.

لێرەوە هێرشی ئیسرائیل، جیا لە دەرئەنجامە ژیئۆپۆلیتیکییەکانی، واقیعێکی نوێی بۆ هەردوو بیروڕای گشتی ناوخۆیی و هەم بۆ هێزە جیهانییەکان ئاشکرا کرد: ئەگەر هەر گۆڕانکارییەک لە داهاتووی ئێراندا ڕوویدات، ئەوا بە دەستی شازادە دەربەدەرەکان و گرووپە بێ ڕەگەکانی نێو ناوەند مومکین نابێت، بەڵکو بە ئامادەبوون و سەرکردایەتیی هێزە ڕەگداکوتاو، یەکگرتوو و جەماوەرییەکان، لە کوردستان، بەلووچستان و ناوچە پەراوێزخراوەکانی دیکە دەبێت.

هەروەها بۆ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ڕوون بۆوە کە مرۆڤ، لە هەڵسەنگاندنی ئایندەی ئێراندا، نابێت تەنها پشت بە روخسارەکانی میدیایی، خۆدەرخستنەکانی بەبێ پشتیوانەی سیاسی و کۆمەڵایەتی پشت ببەستێت. ئەگەر پرۆژەی دێموکراتیزەکردنی ئێران لەبەر چاو بگیرێت، پێویستە بەرداشتێکی دادپەروەرانە، واقیعبینانە و فرەنەتەوەیی، بۆ هەیکەلی پێکهاتەی ناوخۆی کۆمەڵگای ئێران پەیڕەو بکرێت؛ ڕوانگە و بەرداشتێک، کە بوونی نەتەوەی کورد، بەلووچ، عەرەب، ئازەری و تورکمان، نەک وەک هەڕەشە، بەڵکو وەک بەشێک لە چارەسەر ببینێت.

دواجار دەکرێ بڵێین هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران، هەم سوپای کۆماری ئیسلامی ئێرانی لە ڕوانگەی سەربازییەوە گەڕاندەوە بۆ خاڵێکی لاوازتر، هەم لە ڕووی شەرعیەتی جەماوەرییەوە، هێزی ناوەندگەرای گەیاندە خاڵی سفر. ئێستا کاتی ئەوەیە، متمانە بەو هێزانە بکەین، کە بە بەهای خۆیان، لە مەیدانەکەدا ئامادەن، قوربانییان داوە، بە لێهاتوویی سەلماندوویانە، بۆ داهاتوویەکی ئازاد و دادپەروەر، لەگەڵ خەڵکدا وەستاون.

بەر لە ماڵاوایی

ئێران و هەڕەشەی بەردەوام بۆ سەر ئاسایشی ناوچەکە: ئاوڕدانەوەیەک لە هێرشی ئیسرائیل و لێکەوتەکانی

ڕەحیم نزهەتزادە

کۆماری ئیسلامیی ئێران، هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی سەرکەوتنی ئینقلابی ئیسلامی لە ساڵی ١٣٥٧ەوە، نەک هەر پێکهاتەی سیاسی و کۆمەڵایەتیی وڵاتی گۆڕی، بەڵکوو بە خێرایی سیاسەتی دەرەوەی خۆی، لەسەر بنەمای هەناردەکردنی شۆڕش، ڕووبەڕووبوونەوەی نەزمی ناوچەیی و جیهانی داڕشت و دامەزراند. لە ماوەی چوار دەیەی ڕابردوودا، ئەم سیاسەتە بە شێوەیەکی ڕێکخراو، لە ڕێگەی دروستکردن، پاڵپشتیکردنی گرووپە میلیشیاکان و بەهێزکردنی میحوەرەکانی بە وەکالەت لە ناوچەکەدا، هەروەها لە ساڵانی ڕابردوودا، بە گرنگیدانێکی تایبەت بە پەرەپێدانی تەکنەلۆژیا پێشکەوتووەکان، لەوانەش بەرنامەی ئەتۆمی و مووشەکی، پەیڕەو کراوە. لەم نێوەندەدا، بەرنامەی پیتاندنی یۆرانیۆمی کۆماری ئیسلامی، بە تەنیا بە پرۆژەیەکی زانستی یان پیشەسازی نازانرێت، بەڵکوو وەک ئامرازێکیش بۆ شەڕەنگێزی و هەڕەشەی ئەمنی، لە ئاستی ناوچەیی و سەروو ناوچەیی لێکدەدرێتەوە.

بەرنامەی ئەتۆمیی ئێران: ئامرازی نفووز یان هەڕەشە؟

ئێران هەمیشە پێداگریی لەسەر ئەوە کردوە، کە بەرنامە ئەتۆمییەکەی ئاشتییانەیە، بەڵام ژمارەیەکی زۆر بەڵگە کە لەلایەن ئاژانسی نێودەوڵەتیی وزەی ئەتۆمی، دەزگا هەواڵگرییەکانی ڕۆژئاوا و تەنانەت هەندێک دامەزراوەی سەربەخۆوە کە بڵاو کراونەتەوە، وێنەیەکی جیاواز دەخەنە ڕوو. وەک:

– ڕاپۆرتە دووبارەکانی ئاژانس، سەبارەت بە نەبوونی شەفافییەتی ئێران سەبارەت بە سەرچاوەی ئەو ئۆرانیۆمەی دۆزراونەتەوە کە لە سایتەکان و ڕاپورتەکاندا ڕانەگەیەندراوە؛

– ڕەتکردنەوەی و ڕێگریکردنی ئێران لە دەستپێڕاگەیشتنی پشکێنەرانی ئاژانسی نێودەوڵەتی ئەتۆمی بە سەرچاوە گوماناوییەکانی.

– پیتاندنی ئۆرانیۆم تا ئاستێکی زۆر لە دەرەوەی پێداویستییە ئاشتیخوازەکان (بۆ نموونە تا ٦٠٪)؛

– چالاکیی و تاقیکردنەوەی هاوتەریب لە بوارەکانی مووشەک و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان، بە توانای هەڵگرتنی سەری ئەتۆمی.

کۆی ئەو بەڵگانە، نەک هەر متمانەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە ئامانجەکانی ئێران نەهێشتوە، بەڵکوو زۆرێک لە وڵاتانی ناوچەکەشی، بەرەو پێشبڕکێی چەک پاڵناوە.

هێرشی ئیسرائیل: خۆپاراستنی شەرعی، یان دەستدرێژیی سەربازی؟

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا، ئیسرائیل هێرشێکی ئامانجداری بۆ سەر دامەزراوە ئەتۆمییەکانی ئێران و هەروەها بۆ سەر ئەو بنکە سەربازییانەی کە فەرماندەکانی سوپای پاسداران و زانایانی بەشدار لە بەرنامە ئەتۆمییەکەی تێدا نیشتەجێن، دەست پێ کردوە. ئیسرائیل لە درێژەی هێرشەکانیدا ناوەندە ئەمنییەتی و هەروەها دامودەزگا تەبلیغییەکانی ڕێژیمیشی کردۆتە ئامانج. ئەم کارە جارێکی دیکە مشتومڕی یاسایی و سیاسیی لەسەر شەرعییەتی ئەم جۆرە هێرشانە، لە ئاستی نێودەوڵەتیدا گەرمتر کردووەتەوە.

بەپێی مادەی ٥١ی میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان، دەوڵەتان مافی بەرگریکردنیان لە خۆیان هەیە، ئەگەر ڕووبەڕووی «هێرشی چەکداری» ببنەوە. ئیسرائیل بە ئاماژەدان بە هەڕەشەی بەردەوامی ئێران، کردەوەکانی ڕابردووی سوپای قودس و گرووپە بە وەکالەت کە تاران پاڵپشتییان دەکات (لەوانەش حەماس، حزبوڵای لوبنان و حوسییەکانی یەمەن)، هێرشەکەی وەک بەشێک لە سیاسەتی بەرگری و خۆپارێزی خۆی سەیر کردوە. جگە لەوەش، چەندین بەڵگەنامە، لەوانەش لێدوانی گشتی بەرپرسانی ئێران سەبارەت بە «لەناوبردنی ئیسرائیل»، لەگەڵ کردەوە پراکتیکییەکانیان، بووەتە هۆی، لە لایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە، قبوڵکردنی و بێدەنگی شەرعی بۆ هێرشەکانی ئیسرائیل. لە ڕاستیدا کاتێک وڵاتێک بە بەردەوامی هەڕەشەی زارەکی و کردەیی، لە دژی بوونی وڵاتێکی دیکە دەرئەبڕێت و لە هەمان کاتدا خەریکی پەرەپێدانی تەکنەلۆژیا مەترسیدارەکانە، کە توانای سەربازی حاشا هەڵنەگریان هەیە، چەمکی «لیدانی پێشوەختە» لە ئیستسنایەکەوە، دەگۆڕێت بۆ ستراتیژییەکی پێویست.

کاریگەرییە ناوچەیی و جیهانییەکان

ئەم هێرشە، نەک هەر دەرئەنجامە سەربازییە ڕاستەوخۆکانی لێ کەوتەوە، بەڵکو پەیامێکی ڕوونیشی بۆ ئەکتەرەکانی دیکەی ناوچەکە، بەتایبەت لە کەنداوی فارس، ئورووپا و تەنانەت ڕۆژهەڵاتی ئاسیاش نارد: درێژەدان بە ڕەوتی ئێستای کۆماری ئیسلامی، بۆ پەرەپێدانی بەرنامە ئەتۆمییەکەی و تێکدانی سەقامگیری ناوچەکە، بەبێ تێچوو نابێت. وڵاتانی وەک عەرەبستان، ئیمارات، بەحرەین و تەنانەت میسر و ئوردن کە هەمیشە نیگەرانییان لە سیاسەتە شەڕەنگێزەکانی ئێران هەبووە، ئەم کارەی ئیسرائیلیان وەک جۆرێک لە هاوسەنگیکردنی ناوچەیی لێکداوەتەوە. لەسەر ئاستی دەرەوەی ناوچەکە، ئەمریکا و زۆرێک لە وڵاتانی ئورووپا، سەرەڕای هەڵوێستە دیپلۆماسییە فەرمییەکانیان، بەکردەوە لە هەندێک حاڵەتدا تەحەمولی ئەو کردەی ئیسرائیلیان کردوە و تەنانەت لە هێندێک حاڵەتدا، پشتگیریان کردوە.

ڕۆڵی تێکدەرانەی کۆماری ئیسلامی، تەنیا بە بەرنامە ئەتۆمییەکەوە سنووردار نیە. سیاسەتەکانی تاران لە لوبنان، سووریە، عێراق، یەمەن و ئەفغانستان، دەریخست کە ڕێژیمی ئێران هیچ هەوڵێکی بۆ پاراستنی هەژموونی ناوچەیی خۆی لە هیچ ئامرازێک وەک پڕچەککردنی هێزە نادەوڵەتییەکان، تا ئۆپەراسیۆنی تێرۆریستی لە دەرەوەی سنوورەکان، خۆی نەپاراستوە. ئۆپەڕاسیۆنەکانی وەک تەقینەوەکەی بوینس ئایرێس (١٩٩٤)، تیرۆرکردنی ناڕازییان لە ئورووپا و دەستێوەردانی ڕاستەوخۆ لە شەڕی نێوخۆی وڵاتانی دراوسێ و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوچەی ڕاست، وێنەیەکی ڕوون لە سیاسەتی دەرەوەی شەڕانگێزی ئێران دەخەنە ڕوو.

ئەنجام:

هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر دامەزراوە سەربازی و ئەتۆمییە هەستیارەکانی ئێران دەرەنجامی چەندین ساڵ هەڕەشە و سەرپێچیکردنی ئێرانە لە بڕیارنامە نێودەوڵەتییەکان و هەروەها پێداگریی ئێرانە لەسەر ناسەقامگیرکردنی ناوچە. هەتا کۆماری ئیسلامییش لەسەر ڕێبازی ئێستای خۆی بەردەوام بێت، ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە گرژی، ململانێ و پێشبڕکێی چەکداری دانامالدرێ. جیهان ناتوانێت بەرامبەر بەو مەترسییە پەرەسەندووانەی ڕێژێمێک، کە پاڵنەری ئایدیۆلۆژی، لێهاتوویی تەکنەلۆژی و مێژووی تیرۆریزمی هەیە، بێلایەن بێت.